

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
X. 1970
Josef Jelínek

O B S A H

Miroslav Červenka	Popěvek	(2)
Petr Kabeš	Roztržitý čas	(3 ÷ 6)
Milan Šimečka	Tajný autor	(7 ÷ 12)
Sergej	Dopis Jaroslavu Putíkovi	(13 ÷ 15)
Jan Trefulka	Dopis příteli, aneb malé literárně-esejistické pábení	(16 ÷ 19)
Karel Pecka	Garden-party s vernisáží	(20 ÷ 32)
Eđa Kriseová	Co se stalo na horách	(33 ÷ 35)
Zdeněk Urbánek	Legionářské blues II.	(42 ÷ 59)
Ivan Klíma	Brýle	(36 ÷ 41)
Philip Roth	Interview s Milanem Kunderou: Na obranu intimity /přel. Zđ. Urbánek/	(60 ÷ 66)
	Kde se dochází k závěru?	(86 ÷ 87)
L.V.		
Milan Uhde	Knížka o Havlíčkovi	(67 ÷ 68)
LP /KO/	Chudák Aristoteles	(69 ÷ 79)
Milan Jungmann	Výstražný hlas	(80 ÷ 85)
Miroslav Kusý	To si ešte dobre pamätám	(88 ÷ 92)
Jka	I v našich kulturních poměrech	(93)
Ludvík Vaculík	Čí je svět?	(94 ÷ 96)

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

Miroslav Červenka	Popěvek
Petr Kabeš	Roztržitý čas
Milan Šimečka	Tajný autor
Sergej	Dopis Jaroslavu Putíkovi
Jan Trefulka	Dopis příteli, aneb malé literárně-esejistické pábení
Karel Pecka	Garden-party s vernisáží
Eđa Kriseová	Co se stalo na horách
Zdeněk Urbánek	Legionářské blues II.
Ivan Klíma	Brýle
Philip Roth	Interview s Milanem Kunderou: Na obranu intimity /přel. Zđ. Urbánek/ Kde se dochází k závěru?
L.V.	
Milan Uhde	Knížka o Havlíčkovi
LP /KO/	Chudák Aristoteles
Milan Jungmann	Výstražný hlas
Miroslav Kusý	To si ešte dobře památám
Jka	I v našich kulturních poměrech
Ludvík Vaculík	Čí je svět?

Popěvek

Miroslav Červenka

Na smetišti dějin
střep z láhve od piva
paprskem zeleným jak tůň
mi rentgenuje svět

Pane předsedo na shledanou
na smetišti dějin
tančí tu zlatavé mouchy
smetištní rusalky

Své poškoláčky vozí
magistra historia
na smetišti dějin
jak do sanatoria

Zazáří vnesou se slova
napsaná do popela
není každý Lazar
na smetišti dějin

18

bílí jak kostra
zahrady ráje.

/Dylan Thomas,
Oběd po nepřátelském náletu/

/1/

Na pozadí čistého
nebe pták.
Je to zátiší?

/2/

M. k předchozímu: "Není."

/3/

Z cca 350 druhů ptactva ve střední Evropě
je asi 220 druhů stěhovavých.

/4/

Kouzlo domova se svíjí,
útlé víly
kouřové, a tři,
modravé nad modravým lesem tančí
prostupují se. Pohled
pro bohy a pro mne, ten bor
to snáší hůř, aniž zašuměl. Trochu
dupárna poslední
cenové skupiny; zpomalená ~~XXXX~~
scena. Zcela němý
ve hrubých zrnech
film, něco jako firm. Stoupá
to od malíčků nohou
po sosáky /?/ sosen, výš
těžko. Tam řádí víly,
po svém. Nesamčí, Naštěstí
ozvučí te místní tlampač; nerozumět
vlastnímu mlčení,
předlonskému verši.

/5/

Řeč křeky přeložená do jiného času,
Slepejš jazyk
měkce klikatí se pod oblázky,
ve skulinách
kresba šupin pohyb zastoupila.
Dotážené mezery,
Narodil jsem se tam

a už tam nejsem, ani místo
neulpí na místě hladu. Nečasem
opracovaná kostra ryby,
lekly snů.

/6/

Zvířecí kosti a krunýře žely v provincii Che-nan,
která byla sídlem dynastie Šang /1766 - 1122
před naším - ? - letopočtem/, představují věštebný
archiv. Jsou na nich zapsány otázky i odpovědi
vyčtené z puklin kostí, vystavených žáru.

/7/

Krajina Krá: havran, jinak
utajená krajina. Mimo
zůstal keř, modravé žíly
světlu zjevené. Až později,
/Obroda jantarového světla
z nitra žil./ Pohyblivé
schodiště ze svoru a ruly,
zacelená skála stoupá s ním.
Se schodištěm, s keřem.
Rozvíjí se:
rozpuk zobanu?
Kruh na hladině dole,
živý bod.

/8/

Ve světě žije na 16 milionů exulantů.

/9/

Kuřácký kašel a tenisový kurt,
šest hodin ráno,
červen; samá abstrakce.
Zabydlet ji tak internistou
který se bhystá emigrovat do Španěl
a cvičí slabší smeč,
je z toho podobenství,
ne-li výpověď.
Takhle jen ozvěny suché jako výstřel, ostrý
předěl mezi bělobou a červení. Cvičná zeď.

/10/

Krajina umění,
výtvarné slovo houslí. Jejich klíč;
její zámek. Hrad
svoluje písku,
stěhovavému, v náhrobních oblacích

korouhvičkou
hrát. Padají litery,
čitelné olovo. Přestávka poločasu.
Ochozy nad šatnami hráčů,
a dál tak.

/11/

Ve zříceninách slunce přistižena
krajina přistižená,
smuteční průvod možností.

/12/

Šupiny špíny, šupiny špíny.
Dálo se, dálo do deště:
zuby nehty nepouštět
hlavou patou držet
orla ve zčernalé panně,
v matrici, Zarubané peří.
Tělo světa, tak se říká,
když se ďábel nepřemůže.
Hlava v patu. Lebka Janusů.
Vyceněné zuby patu,
vydražené, smutky nehtů,
z pecnu zívá stodola.
Na půl žerdě ráj

/13/

Sny tančí dosud. Nejde ale už
o těla, jde o detaily.
O hudbu,
o kroky k ní.

/14/

pěnkavo, spínej své odřikání nářku
čímkoli nelidským:
větvičkou, kamenem, zasutým vchodem
do nouze, něčím
kudy vracet nelze se
jen úpěnlivě navrátit: jen tak
staneš se andělem
jen tak něčím
bez domova

/15/

Komu to před chvílí, půl hlas a půl
ozvěna ticha, komu
to říkám: chcípni, příteli. Když poslední
dobou se sebou nemluví. Nerozříkatelné
jsem si nerozříkal, ostatky
ostatního v zabaveném poznámkovém bloku,
vyhlazené křída.
Spolu se stromem; umíral vleže.
Půl hlas, půl ozvěna věže.
Požárnické, k níž svěže stoupala
hladina údolní nádrže. Šplouchala
po tu hlásku.

/16/

Ročně umírá hladu 30 až 40 milionů lidí.

/17/

Ve stínu labutě
vypískne krysa.
To je zátiší.

/18/

/19/

Obloha váhá mezi barvou a zradou,
brzy před rénem.
Držitelé radostných zvěstí?
Křídla jsou sama.
Poselství o sobě.

/20/

na mapě slova
světlá sytá
zeleně hněd
od ústí k pramenům
hadí se otázník
od ústí k pramenům
na bílé vybělená místa
přes okraj mapy, v zad: tam
s mimikry vykřičníku
zeje odpověď

Někteří lidé /třebas já/, kteří se kdysi dopustili té neprozřetelnosti, že svěřili své myšlenky černému na bílém, se ostýchají číst, co napsali před třiceti lety. Podvědomě se totiž snaží vyhnout se trapnému setkání s mláďákem, jehož hladký a vyjevený obličej je jim nějak povědomý, s nímž však mají, marná sláva, stejnou krevní skupinu a totožné otisky prstů. Je to naivní počínání, i kdyby se jim podařilo omezit taková setkání na minimum, vždycky se najde někdo, kdo jim připomene, jak vypadali na maturitní fotografii. Není ovšem také poctivé vyhýbat se pohledu do minula, dělá to zlou krev, asi tak nejlepší je, pohledět při setkání mladému muži zpřímá do tváře a trochu si s ním pohovořit, bez hněvu, bez studu, s velikou zvědavostí a s velikou trpělivostí. Každé takové setkání je pak zajímavým dobrodružstvím a především dobrým cvičením v chápání lidí a světa.

Jiní lidé /třebas Jan Vladislav/ se setkávají se svým mládím v jiném dobrodružství. Přihlížejí vyrovnaně přehlídce svých starých myšlenek a zkoumají pozorně, jaká to byla držadla, jaké opory, jaké víry a lásky, které způsobily, že setkání s mladým mužem probíhá bez trapností, s tichým porozuměním a nostalgií. Je velmi imponující. když i takové setkání proběhne nakonec jako cvičení v chápání světa a lidí.

S tímto základním pocitem jsem četl Vladislavovy starší texty už v Tajném čtenáři /prý to bylo v roce 1975. Je možné, že by to bylo už tak dávno?/ a čtu je takto i dnes, když vyšly knižně. /Jan Vladislav: Malé morality, Edice Arkýř, Mnichov 1984, doslov V. Prečan/ Utěšovalo mě tehdy a utěšuje mě i dnes poznání, že v životě české kultury, těžce zkoušené násilnostmi, jež na něm páchaly politické dějiny posledních třiceti pěti let, existovala jakási ztracená varta, která hlídala elementární kulturní hodnoty a střízlivý rozum, možná s trpkým ale snad i povznášejícím vědomím, že to jediné stojí za to a že to jediné má smysl. Jako pozdní útěcha na mě působí poznání, že dobou ideologických kotrmaleů mohly projít veřejně i neveřejně pronesené myšlenky bez náklonu na jednu či na druhou stranu, opřeny o krásnou, těžkopádnou immanentnost kultury a ty její kvality, se kterými se politický čas míjí. Není to náhoda, že tuto ztracenou vartu hlídalo v oněch dobách mnohem více překladatelů než básníků. Překladatelé byli pořád ve spojení se svými Shakespeary, Danty a Baudelairy, takže je nebylo tak snadné zmást povykem a státními cenami. Podivné, čas, který většinou

vnímáme jako tupého a netečného nepřítele, přichází ze starých Vladislavových textů jako utěšitel.

Chtěl jsem o Vladislavově knize soustavně a přehledně referovat, ale nemohu k takovému způsobu najít cestu. Kniha mě ruší, vypašávají z ní věty a odstavce, odpoutávají se od předmětu, se kterým byla dobově svázány a plují samostatně ve vodách, které uplynuly i smys mládím. Poměřuju je s tím, co si kdysi razilo přístup do mé hlavy a divím se, jak rozdíl několika let v datu narození je schopen před člověkem uzavřít celou jednu kulturní epochu. Na samém začátku čtu, co Vladislav řekl na jaře v roce 1948. Dojímá mě, jak nevhodně vstupoval do nových poměrů a jak trváním na nevhodných představách o umění si koledoval o umlčení.

"... umění má ... zvláštní schopnosti, především tu, že útočí snenadání a na nejslabší, nejprístupnější, nejzranitelnější místa člověka. Tak se nám umělecké dílo, putující od člověka k člověku, věc zdánlivě neškodná, jeví nejednou jako danajský dar: hra, věc zdánlivě neškodná, hra stále, stále vášnivější, a nakonec zkázonosná: je to trojský kůň, který se snaží svou nevinnou a časté jakoby nemyšlnou podobou zlákat člověka k nezávazné hře, k otevření bran, k rozbití ohrady, kterou si člověk vystavěl kolem sebe, akde jsou blavaný pýchy, nesmyslné sebedůvěry, omezenosti, ba hlouposti, spojeny pevnou maltou strachu, strachu, že bude odhalen, otřázen a ukázán světu v celé své podobě. Jednou za hradbami, trojský kůň umění počne své dílo po vzoru z Ílliady; řekl bych, že pálí, loupí, ničí, zakládá požáry a otvírá člověku před očima všechny jeho hlubiny, až jej pojme závrť ... - silné umění člověka narušuje, je nebezpečné, jak přiznala tolikrát otevřeně či méně otevřeně tolik našich básníků, protože člověka přivádí z míry, vyrušuje z poklidné a ospalé animální rovnováhy a vyvolává v něm pocit neklidu, nejistoty, tlaku a potřeby hledat, aniž třeba vždy věděl, co hledat má." /Str. 11 - 12/ A aby nasadil nevhodnosti této řeči korunu, cituje Vladislav Camuse a nakonec se docela rozčílí a vykřikuje: "... Jde o to, co je blíž pravdě. A teprve, když si uvědomíme, že lidé nejčastěji pravdu, brutální třeba pravdu, nemilují, protože se jí bojí, potom pochopíme, odkud pramení ono sbabělecké a filisterské rozlišování pesimismu a oprimismu, jako by nebylo jediné to, co je..." /Str. 14/

Vladislav prozradil na umění to nejhorší, co na ně mohl prozradit, prozradil otevřeně to, co příští ideologové stejně už instinktivně tušili. Frohlašoval, že umění pálí, loupí, ničí a zakládá

požáry a ještě se ho za to zastával. Nikdo se nenašel, kdo by mladému muži domluvil, aby si nechal vše projít ještě jednou hlavou, jak se to stalo dvakrát třikrát mně, aby mu vysvětlil, že teď se bude dlouho, strašně dlouho žádat, aby umění nepálilo, aby budovalo, stavělo, formovalo nového člověka podle předem známého vzoru, že už nebude umění dovoleno, aby vyvolávalo pocit nejistoty a potřeby hledat, ale že bude muset rozdávat jistotu, spokojenost, pohodu po dobře vykonané práci, ne rozněcovat, ale hasit požáry, že bude muset potlačovat všechny pochybnosti a upevňovat víru, že jednou provždy nastoupená cesta je správná a že všichni lidé jsou už navždy zbaveni všeho hledání a stačí jim jen jít za prstem natežené ruky, který ukazuje vpřed.

Vladislav měl tehdy dvacetpět let, mně bylo osmnáct. Pořád se nemohu zbavit myšlenky na to, co by se stalo, kdybych ho potkal a on měl čas i chuť mi tohle všechno tiše a do očí povídat. Rozuměl bych tomu tak, jako tomu rozumím teď anebo bych se jako hlupák otočil a odvětil, že to není nic nového, že jsem to už někde četl a že to už dávno neplatí, protože je nová doba, která má vědecky zaručenou zářivou budoucnost a která se proto může na všechny nejistoty a hledání vykašlat? Tomu však už dnes těžko přijdu na kloub.

Nechci však budit dojem, že se Vladislavova kniha dá číst jen tak, jak ji čtu já, totiž jako záznam z pokusu o mravní vytrvalost v časech, kdy kultura více či méně věrně tlumočila morálnost politického prostředí. V textech z vernisáží nebo v doslovecích k překladům se uchovaly vrstvy pozoruhodné i z jiných důvodů. Podivuhodnou objevitelskou svěžest má třeba stále stručné upozornění na divadelnost kostýmů v Kafkově Procesu /str. 61 - 63/ stejně tak jako rozsáhlejší studie o poesii Jiřího Koláře /str. 24 - 26, 126 - 133/ nebo úporný a upřímný pokus o proniknutí k smyslu Werichova Falstaffova babího léta /str. 105 - 111/.

Hlavní v této knize je však asi stejně to, s čím se Vladislav obracel k mravním potřebám doby, anebo co se po letech samo k době obrátilo. Toto přesahování k moralitě je však cudné a nevtíravé. Děje se na jiném prostoru, než všechny dramatické konflikty šedesátých let, které probíhaly ve světle ramp. Vladislav vřazoval českou kulturu pořád do evropského kontextu a z něho odvozoval i její poslání. Nesnažil se toto poslání přesně pojmenovat, nezformuloval žádný mravní kodex, vyslovoval však většinou taková jména evropské kultury, která tento kodex automaticky utvářela.

I ty texty, které Vladislav napsal v letech, kdy bylo všechno povoleno, jsou tlumené a neopouštějí prostor kultury. Jako by jejich autor chtěl zdůraznit, že politické a institucionální změny mohou být kultuře sice prospěšné, že však mnohem důležitější je svobodné a tolerantní klima, ve kterém si kultura už pomůže sama. V době, kdy se k rehabilitaci nabízelo téměř všechno, radí Vladislav k opatrnému zacházení s politickými termíny a vybízí k rehabilitaci tří věcí: rozumu, kritiky a práce, vesměs věcí nadřazených politickým systémům. "... posunutí skutečnosti k její 'frázi' se stalo právě proto, že většina lidí, zejména těch, kteří byli vzdělání i jinak předurčeni k opaku, abdikovala na rozum, na vlastní inteligenci, ve jménu víry, dělnického instinktu, vyššího zájmu, taktiky atd." /Str. 86/

Ach, přáteli, chce se mi říci, jak bezelstně a utopicky jsme tehdy přemýšleli! A co nám zůstalo? Shledáváme po všech těch letech, že ze všeho nejmíň byl v této zemi rehabilitován rozum. Vždyť čtete asi noviny právě tak jako já. Dá se jakž tak ještě pochopit, že někdo abdikuje na rozum ve jménu víry, chápu třeba i ten dělnický instinkt, i když přesně nevím, co to je, chápu i vyšší zájem a taktiku. Ale co když je to ještě horší s lidmi, kteří jsou vzdělání i jinak předurčeni k opaku? Co když jde o něco mnohem méně vznešeného? Co když jde, snad bych to na neměl vypustit z huby, třeba jen o pár stovek, anebo abychom byli spravedliví, o pár tisíc, myslím korun. Jinak se tomu ovšem říká pohodlí, sociální bezpečí, jistota a to už zní lépe. Raději to o nechejme, aby nám nebylo až tak moc smutno nad neuskutečněním rehabilitací.

O rok později, když už bylo jasné, že nebude ani klima ani politické a institucionální změny, se Vladislav opět jen utlumeně táže: ~~řekne~~ "Čtete vůbec - například - tytéž knihy, když čtete, zde i tam, v jeden a týž okamžik jeden a týž svazek? Je to vůbec - například - týž Puškin, týž Tolstoj, týž Dostojevskij, když je bereme do rukou u nás a když je berou do rukou třeba v týž den někteří z našich přátel? Doklady z těchto chvil dokazují, že zřejmě ne; že smysl těchto slov, těchto vět, těchto textů, od románů až po deklarace a smlouvy, je pro nás a ty druhé mnohdy zcela jiný, ne-li protichůdný, i když jde o přesné, ověřené překlady." /Str. 96/

Takto, zcela prostě, na příkladě čtených knih, lze formulovat náš hlavní národní údiv a naši hlavní národní zkušenost. Mohli bychom jí dobře prodat, kdyby měl o ní někdo zájem, kupec by v žádném případě neprohloupil. Z této zkušenosti vyplývá, jak nebezpeč-

né je vycházet pořád ze staré osvícenské víry, že v celé Evropě čteme jedy a tytéž knihy stejně. Kupec naší zkušenosti by začal naopak co nejopatrněji zkoumat, zda na Západě mají slova románů a deklarací též smysl jako na Východě a zde na Východě nemají třeba slova básní a smluv úplně jiný význam než na Západě. V prosté Vladislavově otázce je nedramaticky obsaženo zoufalství nad zánikem evropského univerzálního myšlení. Nestejné čtení týchž knih mělo a ještě bude mít nebezpečné následky. Naše zkušenost by mohla mít povahu předposledního vážného varování: pánové, dejte pozor, i když používáme v Evropě ještě stále přesně přeložitelná slova, neznamená to, že mají též smysl, z takového lehkomyšlného předpokladu může vzniknout strašné neřorozumění. Stejně bych rád věděl, jestli Vladislavovi v Paříži někdo naslouchá, když přijde na přetřes tahle naše zkušenost. Možná však cenu své zkušenosti přeceňujeme, možná je to všechno jinak, možná jsme na tom pořád ještě tak, jak onen dánský princ, o kterém Vladislav napsal: "... studoval na vysokých školách, nejlepších, co tehdy byly ... jistě si myslel, že je připraven do života, tak jako všichni v jeho věku, když stanou na prahu otvírajícího se světa. Ale když měl udělat ten rozhodný krok přes práh a vejít do života, svět i se svým prahem poznání před ním ustoupil.../str. 38/

Jan Vladislav studoval na školách v Novom Měste nad Váhou, v Poličce a v Praze, jak se dovidám z Prečanova doslovu k Malým moralitám. /Zvláštní, právě vloni jsem byl poprvé v Poličce, prošel jsem krásným zeleným parkem, přes můstek nad stojatou vodou a lekníny a uviděl jsem před sebou gymnázium. Právě v něm malovali, prohlédl jsem si majestátní starou budovu a když jsem se podíval z okna chodby do parku, řekl jsem si, že se tu muselo kdysi krásně studovat./

Prečan zpracoval v doslovu neobyčejně poctivě jednak Vladislavova data a jednak zmapoval s přesností sobě vlastní Vladislavovu účast na životě české kultury, otevřenou i tajnou, a také jeho neúčast, která vypovídá názorně o jejích ztrátách. V Prečanově vyprávění o Vladislavově aktivitě není předěl mezi léty šedesátými a sedmdesátými. Vyzbrojen lépe než ostatní dlouhou nepřizní institucí přešel Vladislav bez delší tragické pomlky k riskantním aktivitám v onom podivném životě nezávislé kultury sedmdesátých let a spoluutvářel její charakter i rozmanité životní formy, jako autor i jako "vydavatel". Radostně tapetované svazky Kvartu vylepšovaly dobu. Už ani nevím, kolik jsem jich měl v rukou, vím jen, že

jsem vždy pociťoval lítost, když jsem je dával dál, protože u mě by se stejně neohřály. Dnes už nepřechovávám ani jeden z těch svazků, představují si však, že snad existuje nějaký člověk, který je má všechny pěkně seřazeny vedle sebe na dobře utajené půdě, chodí se na ně dívat a v duchu vybírá dědice, kterému je odkáže do opatrování.

V závěru doslovu vede Prečan zajímavou úvahu o nelehkém národním problému: jak naložit s vyměřeným životem v nepříznivých historických obdobích. V dopise, ze kterého Prečan dlouze cituje, mu Vladislav přihrál ryzí situaci a ryzí větu, sám jsem ji slyšel aspoň stokrát: zkazili jste mi celý život! Prečan i Vladislav soudí potom, co oba zkusili, "jak chutná cizí chléb a co je to chodit nahoru a dolů po cizích schodech", že s takovými větami by se mělo zacházet opatrně a nepřipisovat okolnostem více viny, než je člověk schopen v odvážné chvíli připsat sám sobě. Většina nepříznivých období poskytuje člověku přece jen možnost volby, když už nemůže unést lítost nad sebou samým, může se konečně ještě vždy vzdát vlastního života a přijmout "usavřený, hotový a posvěcený ... model života." Takový nezkažený život bývá často velmi úspěšný, aspoň podle těch nejběžnějších měřítek, která sledují jen jeho vnější linii a neříkají nic o stavu duše v takovém životě. Nakládat s vlastním životem smysluplně a k osobní spokojenosti je práce, ve které politické režimy člověku ani zvlášť nepomohou ani zvlášť neuškodí. V posledních patnácti letech jsme kolem sebe viděli dosti zkažených životů, a předtím byla zkažená zas jiné životy, a předtím ještě jiné životy, jako by naše dějiny neměly nic jiného na práci než nám kazit život. Jenže co vlastně víme o tom, kam bychom dovedli své životy, kdyby byla jiná doba? Vladislav už asi nedostane zdejší řád, ale zřejmě nemá ani v nejmenším pocit, že by to bylo rozhodující pro hodnotu života. Obávám se, že Vladislav svou poslední moraliťou cestu k masovému konsumentu nenajde, ale mně se moc líbí, když po všem, co se událo, říká: " ... kariéru jsme neudělali. Ale místo ní máme něco jiného: vědomí, že jsme nemohli jednat jinak, pokud jsme chtěli zůstat sami sebou ... to, co bylo zkaženo, nebyl přece život, nanejvýš kariéra, uznání, co může být v životě důležité, ale rozhodně není s životem totožné." /Str. 153 doslovu/

A protože nejsme všichni stejní, řekne si někdo: kyselé hrozny!, a usedne pak za šoféra do služebního vozu, protože vzadu je bezpečněji.

Dopis Jaroslavu Putíkovi

Praha, 21. března 1984

Milý Jardo,

vracím knihu pozdě - Drahunka ji četla s překážkami a já se navíc z vrozené lenosti nedokážu odhedlat k půlhodinové cestě metrem.

Napsala velice krásnou knížku - mohla by se taky jmenovat Ars vivendi neboli Umění Žít - a vlastně jsem se při čtení čím dál víc divil, žeš jí napsal teprve teď, protože je to knížka Tvého životního stylu a Tvé životní filosofie, Tvého habitu, humoru i charakteru. Ale asi ses musel dovršit Ty i ona v Tobě, a taky dějiny, které jsme žili, musely dospět, kam dospěly.

Má-li ta knížka požehnání dobré sudičky, pak je ta sudička prokazatelně mužského rodu a oděna v "habitu, který držel už jen na dva nebo tři knoflíky": abbé Coignard, Tvá nehynoucí láska.

Ovšem zatímco abbé Coignard, doktor theologie a bakalář svobodných umění obzírá břitkým rozumem výsostného osvícenského vzdělance velký svět své doby, církev, vědu, armádu, spravedlnost, historii, vlády, má Tvůj hrdina, maloměstský muž holič a planoucí diletant /zvolený skvěle za pokleslého hrdinu pokleslé doby/ k obzírání pipetou nabraný vzorek havěti z jednoho malého českého rybníka. A hle, uděje se zvláštní zázrak: ten rybník nestojí za nic, havěť nestojí - krom té boží místní bizarnosti - za moc, a hrdina je jedna nepřetržitá perzifláž

hrdinství, které se nezmotá ani na ten mizerný útok proti větrným mlýnům. Všechno je tu samá směšnost, samé trapné fiasko až po tu hrdinovu krutě komickou bludnou pouť v rakvi, všechno je samá banalita, samá pseudoučenost, samé s křížkem po funuse, jedna jediná dlouhá inscenace malosti a bizarního hemžení - a když s za tím divadlem spadne opona, nehrdina je najednou hrdina, směšný svět maloměsta je bolavé stigma národa, který má na víc, a život diletanta a grafomana Baudyšě má velikost a krásu. A má mravnost, plynoucí z neustálého pátravého a pochybujiícího nekličdu ducha a ze samozřejmé hrdinovy věrnosti sobě.

Připadlo mi nad Tvou knížkou, jako by holič Baudyš ve mně / a platí to pro celou jednu větev naší generace / provokoval pozdní nesplnitelnou touhu udělat si reparát, opravnou zkoušku z dosavadního života. Nastolit jaksi zpětně, vzít za svou, jeho tézi o nesmyslnosti oktrojovaných obecně platných hodnotových měřítek a stupnic a začít třeba od pětáctýřicátého roku nahoru znovu s logikou, přirozenou skepsí a sudidly odvozenými z lidských rozměrů jednotlivého myslícího člověka.

Co navíc může knížka se čtenářem udělat než ho takhle přivrátit k sebezpytnému životu, k k radostem, plynoucím z rozjímání a k novému, třeba pozdnímu poznání?

Napsala ji čistým neozdobným slohem franceovské faktury s pobavenou ironickou hravostí a hravou intelektuální briáncí, jakou u nás už dlouho neviděti. Není to čtení pro konzumenty, zato tím s lepší pro rozjímavce. A na těch stojí svět, protože jsou v dějinách permanentně v nemilosti.

Líbí se mi, jak je ta knížka celá jaksi neokázalá, sama sobě kadeřava, a neefektní. A zrovna tak Ty jako autor. Je to vzácnost uprostřed některých našich emigrantských i domácích

/paralelně kulturních/ spisovatelských ctižádostí a chvátání
za uznáním světa.

To je asi všechno podstatné, co jsem Ti chtěl k Muži s
břitvou říct. Nakonec snad ještě to, že pro mne teď patří k nej-
lepšími českým knížkám naší doby.

60 Tvůj Sergej

D o p i s p ř í t e l i , a n e b m a l é
l i t e r á r n ě - e s e j i s t i c k é p á b e n í

Ptal^ý pes mne na Hostovského, pamatuju si, že na mne jeho knížky, které u nás vyšly po 45. roce /^{Úkryt, Cizinec hledá byt/} udělaly velký dojem, začal jsem tehdy teprve vnímat moderní českou prózu/bylo mi 16-17 let/, znal jsem válečné Drdy a Řezáče, trochu Čapka a Vančuru, ale toto bylo něco jiného, Hostovského prózy byly z jiného těsta, to jsem cítil, i když jsem mu snad tehdy nemohl dobře rozumět, protože životní pocit mladého muže dospívajícího po válce byl naprosto odlišný, introverze se nenosila. Zakrátko jsem však situaci člověka, vystrčeného mimo "vládnoucí kolektiv", poznal na vlastní kůži, a také jsem dost úpěnlivě hledal cestu zpět, i když jsem při tom už nikdy nechtěl ztratit svou identitu. Na sklonku padesátých a ^všedesátých let jsme ^{ech}potem /literatuře zas jednou ^{spíše}doháněli svět, než abychom hledali v domácích zdrojích. I když se Hostovského jméno a knížky začaly od r. 1957 zas objevovat v knihkupectvích, i když v r. 1967 vyšel v Odeonu s dobrým doslovem Miloše Pohorského soubor tří pr^oz, postavy jeho knížek přicházejí už podruhé fatálně proti pr^odu: hrdina české prózy té doby většinou není cizincem, který hledá byt, ale člověkem, který zjistil, že se mu jeho byt nelíbí, že si ho doposud stavěl podle cizí dokumentace, která nevychází z jeho obyčejů, zvyklostí, potřeb. Hostovského dílo nemohlo proto působit v kontextu tehdejší prózy jako impuls - spíš jako krásný, nepominutelný solitér, jako zobrazení osudu na okraji. Snad v roce 1967 žádala redakce Hosta de domu Egona Hostovského o svolení, aby mohla tisknout na pokračování jeho novely. Nepamatuji si její název, vím jenom, že to byla americká záležitost a hrdinou muž, pendlující mezi předměstským bydlíštěm a pracovištěm, smutek cizince tu byl pořád, byť v jiné situaci. Pamatuju si, že jsme tenkrát od Hostovského dostali dva dopisy, v prvním byla tuším vzpomínka na Prahu, na dávný,

šťastný okamžik s Nezvalem/nebo Závadou?/, druhý už byl odpovědí na mé sdělení po srpnu 1968, že s tištěním novely jsou určité potíže, byl v něm cítit hluboký ~~smutek~~ zármutek, nebo spíš děs z toho, že už to zas začíná znovu, to až příliš povědomé trápení, odcizení, nemožnost kontaktu. Oba dopisy zmizely bohužel při likvidaci redakce Hosta do domu.

Dnes samozřejmě Hostovskému rozumíme daleko líp, jeho touha mít jistý domov, útočiště, které není neustále zpochybňováno, jehož existence je daná a trvalá a ~~nezávislá~~ nezávislá na milosti osudu, neustálé pokusy hlavních postav jeho próz/či spíše hlavní postavy?/ zařadit se, najít své poslání, žít v kontaktu s lidmi, to jsou prožitky, jimž jsme se v posledním desetiletí těžko mohli vyhnout. Hostovského místo v české próze je najednou určitější a srozumitelnější. Jeho prožitek člověka na okraji se stal prožitkem tisíců, ani za ním nemuseli sjezdit půl světa a stát se emigranty. Dnešní čtenář si však nemůže neuvědomit, že Hostovský patří do proudu české prózy nejen momentální aktualností, ale i v hlubším smyslu, celým ustrojením svého díla, jeho přednostmi i slabinami, které jsou v české próze imanentní, jaksi dědičné.

Každé umění /ale také každý člověk/ si vytváří nezbytné poetično /mám na mysli onen povětský třetí rozměr, který teprve dělá z opisu skutečnosti umělecké dílo, z pohledu do krajiny - nebo z pohledu na mršinu - osobní estetický zážitek/ svým vlastním způsobem, to ví každý. Poetika prózy spočívá v hrdinovi a v ději, v tom, jak je zobrazený a uspořádaný, teprve v druhém plánu ve výběru slova, v básnickém obrazu. Samozřejmě děj může být niterný, vnějškově minimální, hrdina však v žádném případě nesmí chybět a čím výraznější a plastičtější je jeho zobrazení, tím líp je uzpůsobený k tomu, aby vnesl do díla nepostradatelný poetický a filozofický rozměr. Próza bez hrdiny a bez děje je šaráda, aťsi to zní sebevíc staromódně.

Česká próza má odjakživa v obojím směru potíže. Český spisovatel si málokdy může dovolit postavit svého hrdinu do nelítostného boje proti životunebezpečnému rozpoutání přírodních sil a živlů, proti pustotě polárních končin, pralesů nebo velehor. Ale i krutý zápas o bohatství a moc, které by opravdu stály za nasazení života, je pro něj víceméně exotum. Zlatá vejce už Čechy dávno nenesou a skutečně velká moc je prakticky nedosažitelná. Nedostatky české prózy jsou do značné míry podmíněny objektivními příčinami: český romanopisec má k dispozici namísto rozbouřených velkolepých živlů líbeznou, mírnou krajinu, kde se rozvodňují leda říčky a vítr odnese jednu za onoho času nějakou tu střechu, kde požáry planou leda v jednotlivých chalupách a potápějí se jenom rybářské pramičky, místo děje nastávají jen situace a příhody. A pokud chce

autor zůstat v hrdinově nitru, může bojovat leda maloměstskými pletičkami o ženské a o radnici, o výměnek, statek nebo vedoucí funkci v zemědělském družstvu. Samozřejmě i to může být svět velkých vášní, ale protože cíle jsou dost ubohé, nejednají zde hrdinové, jenom postavy a postavičky. Nevzpomenu si teď, který pan hrabě označil Čechy za národ sluhů. Je to dodneška celkem přesné označení jedné z dominantních vlastností národní povahy. Sluha je profese, která má svou etiku i hrdost a která nevyklučuje vzájemný vztah úcty, ba dokonce spolupráce a jisté důvěrnosti. Naproti tomu český slouha je člověk, který se navenek ponížemně hrbí a dolézá, ale ve skutečnosti nikdy žádnou autoritu neuznává, nemá úctu ani k sobě, a využije každé příležitosti, aby se za své ponížující slouhovství mstil. Nikdo si nemůže být jistý jeho loyality. Setká-li se s opravdovým hrdinou, především ho podezírá z tajné zítčnosti a touhy po kariéře.

Pro prozaika, který vyrostl v tomto národě a který má v krvi jeho menatlitu, je prakticky nemožné vytvořit hrdinu v původním slova smyslu, člověka, který celý svůj život organizuje k jediné podobě, k jednomu velikému gestu, k jednomu cíli, lhostejno zda osobnímu nebo nadosobnímu. Čert ví proč, jestli je v tom opravdu dávná zkušenost rozpadu a rozkladu hrdinského lidového husitského hnutí a pak až příliš dlouhé období, v němž nebylo možné ani pomyslet na obnovu národní samostatnosti a suverenity, a pak zas příliš krátký čas svobody - ale takový v pravém slova smyslu hrdina z domácího prostředí je pro českého člověka v zásadě nepravděpodobný, nepochopitelný a dokonce podezřelý, zvláště kdyby chtěl spojovat své skutky s velkými slovy. Několik vyjímek, které Češi snášejí, se dá spočítat na prstech a jsou to na jedné straně symboly českého národního, sociálního a vůbec myšlenkového vzepětí, na druhé straně a současně symboly osudů, jaké už takřka stereotypně potkávají české hrdiny/Hus, Komenský, Havlíček, Němcová/. Prozaik, který se narodil a žil v Čechách, o této všeobecné nedůvěře svého čtenáře k domácím hrdinům samozřejmě dobře ví, a tak už v několika generacích hledá východiska, jež jsou ovšem vždycky nějak náhražková, a jistě odtud pramení špatná pověst české prózy, kterou konstatoval už F. X. Šalda.

Dějiny české prózy jsou dějinami podvědomých i vědomých pokusů jak z dilematu nutnosti hrdiny a děje a nemožnosti hrdiny a děje vybřednout. Česká próza se často snaží oživit svou nemohoucnost rétorikou nebo prostředky vlastními jinému druhu umění, ukradenou poetikou, zejména metaforičností, lyričností veršované poezie, malováním a muzicirováním slovy - což je samozřejmě způsob nejnudnější a nejméně úspěšný. Zcela vyjímečným autorům se tu a tam podaří najít řešení. Světově pro-

slul Haškův Švejek. Všimněme si: hrdina není hrdina, dokonce ani jednolitý charakter, děj je mizerně poslátaný sled příběhů a hospodských anekdot, ale celek ^{přenos} geniálně zrcadlí veškerou blbost tohoto středoevropského světa, vojenskou, policejní, byrokratickou, včetně nějaké té služební, pádpurné ideologie, která může být právě tak náboženská jako ateistická. Karel Čapek dokonce vytváří mýtus nehrdiny, malého českého člověka, a chce-li si napsat opravdového hrdinu, musí ho umístit do sci-fi příběhu /Kratatit/. Vladislav Vančura se snaží alespoň ze slov vybičovat atmosféru bouřlivého děje a veliké, nelomené vášně v srdcích lapků. Nechci celou českou prózu za každou cenu cpát do jednoho schématu, ale podívejte se na Poláčka, Johna, to úsilí o substituci děje a hrdiny je zřejmé, aby čtenář u našeho nehrdiny a neděje vydržel, musí se mu podstrčit nějaká náhražka, je to tak až dodneška, Hrabalovo pábení, Páralova provokativní manipulace, Kunderova intelektuální hra, Škvoreckého hromadění skurilních příběhů a černý humor - ale nebudu raději mluvit o kamarádech.

I Egon Hostovský si našel své východiště, své řešení tohoto starého, a přitom stále nového problému, který před českého spisovatele staví jeho rod a jeho publikum. Dokonce, zdá se mi, víc než u kteréhokoliv jiného autora vztah hrdinství-domov se stal pro Egona Hostovského nejen tvůrčím, ale i osobním celoživotním trápením. Autor žije v hlavní postavě svých knížek v neustálých pochybách, jestli jeho řešení bylo správné a znovu a znovu se k tomu zatrchtilému problému českého hrdinství vrací. Zachránil si život, ale stal se provždy a všude cizincem, který hledá byt, čeká na posláni, které by mu vrátilo sebeúctu a pocit sounáležitosti s domovem, hledá a čeká tak dlouho, až už jenom s obtížemi rozeznává skutečnost od blouznění a ve vzpomínkách si nikdy není jistý, co skutečně prožil a co byl jenom sen, dívá se na cizokrajné scenérie a sleduje příběhy cizích životů, ale všechno, co se děje, děje se jaksí mimo něho, je zaplétán do děje, místo aby se jej snažil předvídat a utvářet, pod tlakem okolností se "dopustí" i hrdinského činu, ale bez vnitřní potřeby a přesvědčení. Jeho česká skepse mu takřka nedovoluje získat důvěru lidí v cizím prostředí, ale když se pak vrací domů, není schopen se svým nesmazatelným zážitkem emigrace navázat staré kontakty, jak po tom toužil. Takže jeho něžné, účastné, po přátelství a po pevném zázemí toužící srdce zůstává provždycky viset ve vzduchoprázdnu - a ten mýtus nedobrovolného osamocení, které se stále vrací jako Sysifovi kámen, je nakonec v Hostovského knížkách oním prvkem, který má nahradit skutečný pohyb a velký čin...

Garden-party s vernisáží

Pan docent E. sundal v kuchyňce s police dvoulitrový džbán a vypláchl ho studenou vodou. Když vyléval vodu do výlevky, připomněl si Heideggerovu přednášku, nazvanou "Věc", začínající úvahu o džbánu. Zamyslel se a levil v paměti Mistra slova:

...Věc je třeba džbán. Co je džbán? Říkáme: nádoba, něco takového, co v sobě může podržet něco jiného. Tím držícím u džbánu jsou dno a stěny. Toto držící je samo zase možno držet pomocí ucha.

Pan docent povzdechl a sledal, že třímá v ruce to, co je prázdné, protože voda už vytekla a na okraji ulpěla poslední kapka. Přešel do obývacího pokoje, z knihovny vylevil příslušný svazček a nalistoval dotýčnou pasáž. Četl:

...Jako nádoba je džbán něco, co stojí samo o sobě. Určuje to již džbán jako věc? Džbán přece stojí jen jako nádoba, pokud byl do toho stavu uveden. To se však stalo, a to postavením, totiž zhotovením. Vezmeme-li džbán jako zhotovenou nádobu, pak jej přece, jak se zdá, držíme jako věc a nikterak jako pouhý předmět. Nebo bereme i teď džbán pořád ještě jako nějaký předmět? Zajisté. Sice není předmětem pouhého představení, zato je ale předmětem, který nám jeho zhotovování klade do protikladu, stavi vstříc. Přece však od předmětnosti předmětu a samostatnosti nevede cesta k věcnosti věci. Nisto předmět, to, co stojí před námi, nazveme přesněji: Výplod, výtvar.

Pan docent přečetl ještě další odstavec, pak svazček zavřel a odložil na psací stůl. V kuchyňce vzal to, co tam zatím stálo v dřezu, za ucho, vyšel na chodbu a zamkl za sebou. Sestoupil se schodů a venku na ulici zamířil doprava, do vrchu. V ruce nosl prázdné, obklopené stěnami a dnem. Když vystupoval zvolna po Radničních schodech, utvrdil se v tom textem, namerovaným před chvílí:

...Věcnost džbánu spočívá v tom, že džbán jest jakožto nádoba. To, čím pojímá nádoba, postihneme tehdy, když džbán naplníme. Je zřejmé, že pojímání se ujímají stěny a dno. Ale ne tak zhurta! Když naplňujeme džbán vínem, lijeme snad víno do stěn a do dna? Nanejvýš mezi stěny a dno. Dno a stěny jsou ovšem tím, co je na nádobě nepropustné. Avšak co je nepropustné, není ještě pojímající. Když džbán naplňujeme, plyne nalévaná tekutina do prázdného džbánu. Prázdný je to, čím nádoba pojímá. Džbán jakožto nádoba je toto prázdný, toto pojímající nic.

V hostinci 'U černého vela' v Leretánské ulici postavil pan docent B. svůj džbánek na truhlu vedle vysokých kachlových kamen, která sloužila jako odkládací stůl, a s mžikem podezřívavosti se ujistil, že opravdu stojí sám o sobě. Pak si nechal u výčepu natečít půllitr na cestu, než později výčepní pan Marcel naplní pojímající prázdný džbán jiným skupenstvím.

"Zdravím vás, pane docente," vyrušil ho z vědeckého rozjímání pan Kadlus, spisovatel v důchodu, který přistoupil s čerstvě načepovanou sklenicí piva. Prázdný bachratý džbánek, který s sebou přinesl, postavil na desku odkládací truhly. "Jdete také k panu Kryštofovi?"

"Ano, byl jsem pozván na vernisáž," potvrdil pan docent.

"Mně bylo řečeno, že půjde jen o takovou garden-party, posezení s přáteli na zahradě."

"To je zvláštní," podivil se pan docent. "Viděl jsem si ce loni výstava pana Kryštofa v Musaionu, nakonec v Památníku písemnictví, ale osobně ho neznám."

"Na tom nezáleží," mávnul rukou pan Kadlus. "Určitě budete znát někoho z dalších pozvaných. Tímto způsobem, jaksi na přeskúčku, se vlastně tady na Malé Straně známe všichni. Jako taková jedna velká rodina."

Pan docent l. to uvěřil a sledal, že úsudek pana Kadlusa je pravdivý. Za tu nedlouhou dobu, co bydlel v Nerudově ulici, poznal řadu starousedlíků, a to mnohdy za kroměbyčejných okolností.

"Vás jsem dříve častu vidával 'U kocoura'," podotkl. "Teď už tam nechodíte?"

"Ach, pane docente, to je hotová tragédie," zanařikal pan Kadlus, dopil pivo a podíval se na hodinky. "Máme dost času, dáme si ještě jednu a já vám to vysvětlím."

Když přinesl od výčepu dvě čerstvé hladinky, ponuře pokýval hlavou. "Vy tu celou historii patrně neznáte, ale já tam docházeli ještě za starého Kocoura. Tehdy to byla obyčejná knajpa pro místní, kde se hrálo na harmoniku, a tak. Zlatý věk nastal, když podnik převzal pan Čihák, to je dneska skoro dvacet let. Zavedl tam pilsenské, po placi kmital pan Láda a pivo nosil Karliček, jedinečná sestava. Pane, to byly časy, každého znali jménem, pan Čihák točil noblesní pivo a s úsměvem kraloval od výčepu. Na jídelním lístku speciality, taliány, uhořáček, moravské uzené, cikánská pečeně, jak už jsem podotýkal pivo světové kvality, host byl vážen a cítil se tam jako v ozdravovně. Tehdy tam ovšem každý neměl přístup, pan Čihák mrknul zpoza pultu, a když se mu přichozí nelíbil, tak neměl nárok. Když před několika lety odešel mistr Čihák do důchodu, převzal to pan Láda, pokles úroveň byl sice patrný, ale pořád zůstávala vysoce nadprůměrná. Ale vloni, po abdikaci pana Ládi, nastal úpadek, srovnatelný snad jen s pádem Říše římské. Pivo není k pití, obsluhují propuštění kriminálníci a společnost je právě taková. Sami vlasatci z undergroundu a voklobáci," zavrtěl pan Kadlus hlavou a spláchl žal mocným douškem.

"Promiňte, Mistrě, ale co to jsou ti voklobáci?" otázal se pan docent.

"To jsou takové mladé dvojice, co se v jednom kuse cizmají, vypadá to, jako by se oklobávaly hrdličky. Já to chápu, co mají dělat, když je práce nebaví a lidsky je nikdo mluvit nenučil, ale kdo se na to má dívat? Tak tam všichni sedí a lemtají to pivo upadlé kvality, aniž o tom mají pojem. Ze starých štámgastů tam už nikdo nepáchne, řeknu vám, pane docente, ta deklasace hospody 'U Kocoura' je od doby velkého požáru v roce 1541 největším neštěstím, jaké mohlo Malou Stranu postihnout," nařikal pan Kadlus.

"Snad jsou ještě další restaurace," calácholil ho pan docent. "Například tady 'U černého vola' se mi to zdá přijatelné."

"To ano, proto sem také chodím. Jenže jsem konzervativní, těžko si zvykám. A když člověk ztratí svou hospodu, je to jako kdyby vyhořel. Poukaz na osudovou zákonitost poskytuje jen malou útěchu, ačkoliv víme, o úpadku lečterého státu, kdo se změnila náhle vláda," uzavřel pan Kadlus.

Do výčepu vstoupil pan Anton, profesionální scénárista,

a když zahlédl sousedy v živé zábavě, přistoupil k nim. Džbánek, který přinesl, postavil na truhlu k ostatním dvěma a došel si k výčepnímu pultu pro jednu hladinku.

"Pánové, právě jdu zdola," oznámil. "Představte si, že v Mostecké nechala nějaká maminka dítě v kočárku před obchodem a šla něco koupit dovnitř. Než se vrátila, nějaká bestie polila obličej toho děťátka kyselinou. Jestli neoslepne, zůstane stejně poznamenáno na celý život."

V odmlce, která nastala, pohlédl pan Kadlus významně na pana docenta B., jako kdyby ta strašná zpráva znamenala potvrzení jeho pesimismu. Iahlas však neřekl nic, byl to naopak pan docent, který promluvil:

"Navrhuji, abychom dopili a šli. Snad bude další pokračování dne příznivější."

Nežali si naplnit džbánky, zaplatili a vyšli na ulici. Zářijové podvečerní slunce promítalo do Loretánské ulice dlouhé teplé stíny. Sešli mlčky po Radničních schodech, dorazili k domu v horním úseku Nerudovy ulice a vystoupali po schodech do podkroví, kde měl pan Kryštof svůj ateliér. Dveře jim otevřela jeho paní a s milým úsměvem je zvala dál.

"Pan Kadlus vás zavede na zahrádku, už to tady zná. Připravím ještě nějaké zákusky a hned přijdu za vámi."

Návštěvníci prošli malou kuchyňkou do ateliéru, rozčleněného horizontálně na dvě části, vystoupali po strmém schodišti nahoru do podlaží, zúženého šikmiřem mansardy a odtud plnosklenými dveřmi na zahradu, rozkládala se nad úrovní malostranských prejzových střech a komínů na terase, ohraničené vpravo zídkami a proti vchodu dlouhou zdí, nad níž se týčila vysoká stěna rampy, která tvořila krajnici uličky ke hradu, prudkým stoupáním nahoru připomínající koryto toboganu. V pravém rohu terasy stála pergola zarostlá révou, naproti v druhém rohu malá chatka, přilípnutá ke stěně rampy. Dvě mohutné hrušně, několik broskvoní, záhony s květinami a anglický trávnik, to vše svědčilo o nevšední péči a vkusu, jímž bylo vypěstováno toto kouzelné zákoutí. Na stěnách ateliéru i na pretější rampovní visely řady grafických listů, zasklených a zarámovaných v kovových rámech.

"No, toto," breukl pan docent B. a složil poklonu panu Kryštofovi, který jim spěchal vstříc: "Často jsem obdivoval vaše hájemství při pohledu z rampy shora, ale musím přiznat,

že teď při seznámení zblízka prostě žasnu."

Pan Kryštof byl podraditý šedesátník se širokou výraznou tváří. Jeho tmavé oči za silnými skly brýlí nad tou chválou potěšeně zajiskřily.

"Ona údržba toho prostředí dá taky dost práce," řekl. "Je to zásluha mé paní, sám bych vše nezvládal. Ale pojďte dál, v chatě už hoří krb, a než přijdou další, něco si nálejíme."

"Vy tady dokonce pěstujete víno," pověsili si pan Anton.

"Spíš pro okrasu," vysvětlil pan Kryštof. "Zasadil jsem révu teprve nedávno, ale ujala se, má tady dost slunce."

Vešel je přes trávník k chatičce, rozdělené na verandu a malou zadní místnost s krbem. Dovnitř jim vyšel v ústrety muž opásaný bílostnou zástěrou. Neel několik rozkládacích sedaček, které rozestavil kolem kulatého stolu před verandou.

"To je pan Karel, mistr kuchař," představil ho pan Kryštof. "Myslím, že si pochutnáme na některé z jeho specialit."

"Jen v rámci možností. Budou flambované kotlety po cikánsku s adžikou," ohlásil pan Karel kuchař.

Pan Kryštof nalil z jednoho džbárku do sklenic, připravených na stole. Jak si tak štrngali, sluneční světlo, cezené listovím stromů, strakatilo tváře a ruce a pohrávalo si s jejich podobou. Než si stačili sednout, přicházela ode dveří ateliéru paní Kryštofová s mísou obložených chlebiček. Doprovázela ji paní Růže, která nesla na pednosu porcelánovou nádobu na salát a pecen chleba. Jako třetí následovala paní Ela s košíkem, z něhož vyčuhovala hrdla láhví.

"Jako tři grácie," poznamenal pan Kryštof.

"Jenže jsou moc oblečené," podotkl pan Anton.

"Probáh, jenom tiše," šeptl pan Kadlus. "Kdyby vás zaslechly, může to mít nedozírné následky."

"No, toto," ucedil pan decent E. s podezřívavým pohledem na pana Kadluse.

Mezitím se dámy přiblížily natolik, že další upřesňování tématu nebylo možné.

"Tady je pár chlebiček k zakousnutí," řekla paní Kryštofová.

"Zdravím vás, sousedé," usmívala se paní Růže. "Udělala jsem čínský salát a upekla domácí chleba."

"Já si na domácí práce moc nepotrpím," dodala paní Ela. "Ale myslím, že kapka šampaňského při takové příležitosti ne-

zašlechdi."

Láhev byla uložena chladič do vaničky se studenou vodou, každá z dam obdržela holbičku piva a všichni si znovu připili.

"Páni a pánevé, jsme tu teď všichni, takže vás vítám," řekl pan Kryštof. "Sešli jsme se jako přátelé, kteří se navzájem více méně známe, na posezení a trochu hovoru. Zároveň jsem tady po zdech rozvěsil pár obrázků z cyklu Pocta Janu Nerudovi, na němž pracuji, a tak, pokud má někdo zájem, ať se podívá, dokud je světlo, abychom se pak mohli věnovat nerušené zábavě."

"Správně, vydejte se na obhlídku," doporučil pan Karel kuchař, "já se zatím vrhnu na přípravu kotletek, neboť nejen uměnou živ jest člověk."

Mlouček vykročil za panem Kryštofem k cihlové zdi, kde visely první tři grafické listy těsně vedle sebe. Znárodnova-
valy motýly, listy a slunce, ztvárněné technikou síťové osne-
vy čar.

"Takhle jsem začínal," objasňoval autor. "Když jsem se dostal do důchodu, měl jsem najednou habaděj času a začal jsem si kreslit. Ale pořád jsem nebyl spokojen, až jednou koukám z okna na pokrývače a napadlo mi pokusit se udělat taky take-
vou střechu. A tak jako oni kladli tašku k tašce a prejz k prejzu, začal jsem šrafovat čárku vedle čárky, a to byl začátek celého cyklu. Část jsem měl vystavenou loni v Musaionu, další věci jsou z pozdější doby."

Pan Kryštof ukázal na pokračující řadu kreseb a odskočil si ke stolu pro svou sklenici. Když se vrátil, našel pana docenta B. s nosem přitisknutým na skle jednoho obrazu.

"Promiňte, Mistré, ale jakou technikou je to vlastně děláno? Původní kresby to nejsou a klasická grafika také ne, jak se mi zdá."

"Máte pravdu, pane docente, ta technika se nazývá serigrafie, čili síťotisk," vysvětlil pan Kryštof. "Originál se přene-
nese na speciální tkaninu, kterou se po tlaku pretlačuje bar-
va."

"Ty kopie ale mají výbornou kvalitu," ocenil pan docent.

"Záleží hodně na materiálu, na barvách. Ve skutečnosti je to grafický list, pouze odlišnou technikou zhotovený."

Obrazy představovaly malostranské motivy střech a komínů, úseky ulic, schodů a náměstí, domy, chrámy a jejich okna.

Z odstupu vypadaly jako černobílé fotografie, teprve při bližším pohledu se projevilo, že každý detail až po dlažbu je vytvořen z jemné tkáně čar a šrafování. Každý jednotlivý obraz svědčil o mimořádné trpělivosti a pracovitosti kreslíře a paní Ela se na to také otázala:

"Kolik těch čarůček musíte udělat, aby vznikl například takový pohled?" ukázala na záběr domu 'U dvou slunců' z nadhledu.

"Osmadesát až sto tisíc, přibližně," odpověděl pan Kryštof. "Ale v tom to samozřejmě nespočívá."

Společnost putovala po zahradě zleva doprava ve směru výstavy. Později se rozdala na skupinky a potom na jednotlivce, kteří se vraceli zpět k těm motivům, jež je nejvíce zaujaly. Se sklenicemi v rukách proměňovali sem a tam po dokonale sestřiženém trávníku mezi polokmeny pěstěných kreskvoňů a vysokých hrušní, sledování závistivými zraky pasantů a turistů, nahližejících shora přes rampu.

"Moc pěkné, moc se mi to líbilo, všechno," prohlásila paní Ažka, když se zase shromáždili u východního bodu, kterým byl kulatý stůl před chatičkou. "Bylo by možné něco koupit?"

"Jistě, domluvíme se, když máte zájem," přisvědčil pan Kryštof. "Prodávám daleko raději místním zájemcům než do ciziny."

"Na mne nejvíc zapůsobilo, jak jsou ty věci čisté," vyjádřil se pan Kadlus. "Na žádné z nich jsem nezaznamenal auts, co hyzdí ulice, žádné lidi, žádný balast. Jen prostor, architektura, připomíná to precizní kulisu, přípravencu pro promítnutí snů, života, představ. Vždyť po těch kadničních schodech můžete vidět sestupovat Jana Kředu se širákem a v plášti, jak se vrací z kestince 'U tří lilí', milence, kteří se objímají, rozvášněné seký, bijící se na kordy."

"Mistře, děkujeme vám za mimořádný zážitek," ujal se slova pan docent B., a aby zdůraznil vážnost svého projevu, postoupil o krok dopředu. "Nejsem odborník, abych mohl zhodnotit umělecký dosah vaší práce, takže předkládám pouze osobní dojem. Náměty, které kreslíte, známe všichni z vlastního pohledu, ta zákoutí, ulice, náměstí, procházíme tuady, bydlíme v těch domech, pro nás je to reálné prostředí, v němž žijeme. Ale teprve vaše ztvárnění tu skutečnost ozvláštňuje a povyšuje do jiné roviny, dodává jí další rozměr. Vaše pojetí bych nazval nej-

spíše magickým realismem, vystihujícím především ducha Malé Strany. Protože tento jedinečný skvost netvoří jenom ulice a baráky a kamení, ale i historie, odkaz všech těch, kteří zde žili před námi, architektů, kumštýřů, řemeslníků, zedníků i krupařů, ať už to byli Češi, Němci nebo Vlaši. My jsme jejich následníky a pokračovateli, to zakládá naši paměť a jen potud žijeme, pokud si tuto paměť uchováme. A jestliže toto někdo pochopí a navíc dovede vyjádřit, tak teprve potom je schopen vytvořit umělecký čin, mnohdy alespoň tato hodnota vašich prací takto oslovuje. Těším se z toho a děkuji ještě jednou za nevšední zážitek, poněvadž radost je dnes velmi vzácným kořením."

Na poněkud vzletný projev pana docenta navázal pan Larek kuchař, který se objevil ve vchodu na verandu chatičky:

"Přátelé, připravte se, kotletky se už rožní," oznámil. "Erb je správně nožhaven a vše postupuje nadějně."

"Klulvil jste výstižně, pane docente, ale pozoruju, že došlo pivo," dodal věcně pan Radius. "Edyby se pan Anton uvolil a doprovodil mě, skočili bychom naproti k 'Sluncům' pro další várku."

"Počkejte, pánové, to zařídíme my s paní Eliou," prohlásila paní Růžka rozhodně. "Máme totiž pro vás ještě malé překvapení."

Vypláchly prázdné džbánky ve vaničce, kde se chladilo šampaňské, a odešly. Pan docent B. se vydal ještě jednou na letnou obhlídku obrazů, nakonec stoupl ~~na terasu~~ na terasu vedle besídky a pohlédl dolů na město. Zdálo se, že zářilo pozlacené sluncem a pyšnilo se okázalou kolekcí věží paláců a chrámů, byl to klam, který z odstupu milosrdně zastíral rány a špínu, leprovitou nákazu, kterou ochořelo. Na obzoru pak čněl do výše prstenec kasárenských sídlišť jako hrozivé vojenské obklíčení, vnuikal pocit tísně a dotvrzoval ráz času na prahu apokalypsy.

A pan docent B. si při tom pohledu vybavil Heideggerovu úvahu o džbánu, bylo jí možno analogicky uplatnit v různém smyslu i na věc město. Že i ono může být naplněno něčím cenným, může obsahovat a vyzařovat skvělý jas, nebo naopak jakožto pouhá nádoba dunět prázdnotou, marností, představovat toliko strapu, odsouzenou k rozbití, zničení, zahlazení. A že lidé, vztaženi k tomu městu, mají schopnost uskutečňovat obě tyto možnosti, vyplňovat či znásobovat ono nic města. A pan docent ze všeho dění sčudil, že bohužel ta alternativa zmaru je

blíží, než se zdá. Iyl si vědom, že k záchraně toho místa, a nejen jeho, by bylo nutné pozměnit myšlení lidí. To desavadní dovedlo svět na šikšinu, stále prudčeji se svažující k propasti, jestliže to dokázalo chladnokrevně a s tupou zvrilostí, není možno očekávat, že by zčistajasna totéž myšlení začalo samočinně působit obráceným směrem ke zlepšení věci, že naopak musí svou smrtelnou zpczdilostiflogicky katastrofu dovršit. K tomu závěru dospěl veliký myslitel už dávno, když z hrobu odkázal, že už jen nějaký Bůh nás může zachránit.

Pan docent B. nezooufal, cd toho byl filozof. Pracoval, psal a svými zbraněmi bojoval proti tomu valivému proudu, než se promění v potopu. Svědomoval si plně svou slabost, ale nevzdával se, i když nečinnost jeho úsili násobila jen pesimismus. Líval se na to nádherné město dole, vnímal a oceňoval jeho jedinečnost, kochal se tím pohledem a pro tu chvíli dočkal zaplašit ohurnou tuchu zítřka, nikoliv však ji naprosto vynosit, a to rámovalo jeho prožitek temným stínem.

Z nostalgických myšlenek vytrhl pana docenta smích dam, které se vracely s pivem. Přiváděly s sebou navíc slečnu Marii, která nesla v náruči ~~xxxx~~ jakousi bílou vánočku. Když pan docent dorazil společně s nimi ke stolu před chatkou, ukázalo se, že je to úplně nové mimino.

"Také jedna vernisáž," představila novorozeně paní důže. "To je Jan, fungl nový Malostranaček."

Dámy odklidily se stolní desky mísy se saláty a zákusky a slečna Marie tam opatrně položila své břímě, zavinité v bělostné peřince.

"Já, ten je krásný," vydechla nadšeně paní Kryštofová.

"A co otec?" otázal se pan Anton s taktem dvouhrbého velblouda.

"Snad je zdráv," odpověděla slečna Marie, aniž ponasl úsměv v její tváři. Vyzařovala z ní neotřesitelné štěstí nad tím jejím drobečkem.

Ten mezitím zdravě spal. Obličejik měl vrásčitý jako mrňavý dědeček a do zařatých pěstiček by se mu nevešla ani pecka z třešně. Jak pánev zblízka zkoumali toho tvora, připomínalo to klanění králů.

"Třeba se z něho stane malíř a bude malovat Malou Stranu," řekl pan Kryštof.

"Nebe spisevateľ, aby mohl spát do božího poledne," vy-

slovil se pan Kadlus.

"Důležité je, aby nemusel moc pracovat," dodal pan Anton.

"Hlavně, pánové, aby to byl chlap," řekla paní Růže.

"Tak," přisvědčila paní Ela. "Jinak ať je třeba popelář, na tom nezáleží."

Jeníček se zavrtěl a otevřel oči. Měl je stejně bezelstně modré jako slečna Marie. V tu chvíli vyšel ven také pan Karel kuchař a v košíčku přinášel příbory.

"Co je to tady?" zastavil se nad děťátkem. "Předkrm?"

Slečna Marie popadla vánečku do náruče. Její výraz přisvědčoval, že by za ni podstoupila boj proti celému peklu.

"My už musíme domů," oznámila.

"Nevezmete si s námi kotletku?" nabízel pan Kryštof. "Budou lahůdkové."

"Děkuji, my budeme jíst doma. Stejně už musíme mít hlad, vidě," kolísala své robě. "Mezky si to tady užijte."

"Doprovodím vás," zdvihla se paní Kryštofová. "Tyš schody z ateliéru jsou strašně příkré."

Také paní Růže a paní Ela se připojily, aby transport dopadl bez potíží. Kež se všechny dámy vrátily, pan Karel naservíroval své chef d'oeuvre. Pak jen stál, opřen o sloupek verandy, a přijímal díkůvzdání. Kotlety byly skutečně vynikající, šlavnaté a křehké a zmizely s talířů s udivující rychlostí. Když bouchly zátky šampaňského, pan Kadlus si otřel ubrouskem mastná ústa.

"Pořád mi nejde do hlavy slečna Marie. Ta láska ale má dělat divy," řekl.

"Snad zázraky," opravila ho usměvavě paní Růže.

"Zázraky někdy, ale spíš ty divy."

"Máte na mysli nějaký určitý případ?" tázala se zvědavě paní Ela. Svého času se mezi ní a panem Kadlusem cosi odehrálo.

"Nechtěl bych nudit," vytáčel se pan Kadlus, ale byl zahrnut výtkami a nakonec se poddal: "Tak dobře, je to sice směšná povídka, ale dám ji k lepšímu pro posouzení."

Upil ze sklenky a když se na něho soustředila pozornost, spustil: "Jako skoro každý prozaik začínal jsem i já psaním básniček, jako prvotina mi dokonce vyšla sbírka veršů. A poněvadž osud někdy trestá lehkovážné počiny, našel jsem onehdy ve schránce dopis od nějaké čtenářky, kde mi sděluje, jak jí

ty básně uchvátily, jak hlutocce na ni zapůsobily, současně s výstrahou, že bude pátrat po mých dalších knížkách. Z tónu dopisu vyplynulo, že jde o osobu mladou, nezralou a nezkušenou. Za krátký čas poté jsem obdržel další psaní s popisem všech mých prací, které se jí mezitím podařilo získat, a o jejích pocitech, to zvláště. Nakonec jsem našel ve schránce kytičky a lístky s telefonním číslem."

"A volal jste jí?" zeptala se paní Kryštofová.

"Ne. Zato ona začala volat mě," povzdychl si pan Kadlus. "Ráno, v poledne, večer, já už se bojím zvedat telefon, stal se ze mne štvanec. a pořád samá něha a láska, zkrátka úplná hrůza čínská."

"Šlapete si možná po štěstí," podotkla paní Růže. "Třeba by to mohla být ta velká láska."

"Jsem starý kráp a žádný kamikadze," odušil pan Kadlus. "Plakali bychom oba."

"Ale proč se s ní přesto nesejít?" nadhodila paní Ela. "Jednou, dvakrát, jen tak přátelsky."

"Já když se s někým dvakrát sejdu, tak ho hned volají k výslochu."

"Jaká romantika," nadchla se paní Kryštofová. "Takové okolnosti lásku jen podporují."

"Mám na temeni pleš jako mníšskou tonzuru. A padají mi vlasy."

"Ale máte je vinité a krásně stříbrné," namítla paní Růže.

"Na mužském jsou vždycky nejošklivější nohy," hučel pan Kadlus. "A já je mám jako psi víno."

"I nepěkné nohy se dají pěkně hládit, když na to přijde," zasmála se paní Ela.

"A zuby odkládám na noc do sklenice. Ne, ne, nikdy. Vidím, že jsem u vás nedošel pochopení," uzavřel pan Kadlus, vstal a odebral se do ústraní.

Tři přítomné ženy se od sebe velice lišily. Když šla ulicí paní Kryštofová, vanula skromně a tiše při zdech, její přítomnost bylo stěží zaznamenat. Při pohledu na majestátní krok paní Růže měl pozorovatel dojem, že slyší kulaté a šumné vlnění moře, když pak rázovala po chodníku paní Ela, mané zírala, ve které ze svých dlouhých paží třímá šaršoun, jímž začne stínat v nevilost upadlé protijdoucí. Zajímavé bylo, že vzor ta-

kovým rozdělnám zastávaly k určitým otázkám shodné stanovisko.

"Nezdá se vám, pane docente, že pan spisovatel Kadlus ve svých románech skutečně líčí ženy poněkud zjednodušeně?" obrátil se pan Anton na svého sousoda.

"Domnívám se, že ne," odpověděl tázaný. "Je to realista."

Slunce už zapadalo a s nastupujícím šerem hovor vázl. Pan Kryštof začal snímat zavěšené obrazy a uklízet je do ateliéru, aby nenastydly, jak se vyjádřil. Pánové ze společnosti se k té činnosti připojili, vernisáž končila.

Pak stál pan docent B. na svém místě na terase u besídky a hleděl na město. Vltavská kotlina dole oblékala zvolna šedý hedvábný háv se-umraku, propalovaný tékavými tečkami světla, které narůstaly do rojů a celistvých řad. Vládi natolik obrazotvorností, aby si dokázal představit to město jako změt trossek, zčernalé mrtvé spáleniště s nerozpoznatelnou dnešní podobou. A maličkým polévají tváře kyselinou, pomyslí si. Ale ony přesto rodí a radují se ze svých dětí, snad tuší víc než my, stane se zázrak a neočekávaně opravdu přijde nějaká spása.

Pan docent povzdechl a zamířil ke společnosti, která se shromáždila před hostiteli. V jakémsi baletu na rozloučenou všichni předstupovali a děkovali za odpoledne strávené v tak kouzelném prostředí.

Když se ocitli před domem na ulici, pan Kadlus navrhl, aby ještě zašli naproti ke 'Dvěma sluncům'.

"Ložím se domů, ve schránce najdu další reklamaci a telefon mi bude řícičet v jednom kuse."

Paní Růže, paní Ela a pan Karel souhlasili, zbývající dva pánové se odporoučeli a kráčeli, každý se svým džbánkem v ruce, dolů Nerudovou ulicí.

"Byl bych šel také, ale mám ještě něco dočíst a pak brzy rána vstávám," řekl pan Anton.

"Myslel jsem, že máte svobodné povolání," řekl pan docent.

"To ano. Ale každý den nařídím budíka na šestou, vstanu, zapálím si, stoupnu si k oknu a pozoruju, jak venku pracující spěchají budovat," vysvětlil pan Anton. "Považte, někteří dokonce utíkají, neuvěřitelné. A víte, jak se potom si adce spí do deseti hodin?"

"No, toto," rozhořčil se pan docent, "to je přece...." odmlčel se, nechtěje vyslovit výraz hyenismus, "to je ale kruté."

"Vskutku?" podivil se pan Anton. "a od koho?"

Pan docent B. se zamyslel a shledal, že nenalézá náležitou odpověď. A protože mezitím dorazili k cíli, podali si ruce a rozešli se do protilehlých domů.

V kuchyňce svého bytu pan docent důkladně vypláchl džbán a postavil ho na polici. Pak rozsvítil stolní lampu v obývacím pokoji, otevřel svazček s Heideggerovou přednáškou, sedl si za stůl a četl:

...Je však džbán skutečně prázdný? Fyzika nás ujišťuje, že džbán je naplněn vzduchem a vším tím, co tvoří vzdušnou směs. Naléváme-li do džbánu víno, pak dochází pouze k tomu, že vzduch, kterým byl džbán dosud naplněn, je vytlačován a nahrazován kapalinou. Naplňovat džbán znamená z vědeckého hlediska vyměňovat jednu náplň za jinou...

Nedlouho před půlnocí pan docent B. zmchl poslední stránku, zavřel útlý svazek a opřel se do křesla. Livná věc, napadlo ho.

Po chvíli odošel do koupelny, osprechoval se a vycítil si zuby. Vklouzl do pyžama, zhasl v koupelně a v ložnici z větší části zaplnil prázdnu postel svým mohutným tělem.

Praha - únor 1984

494

C o s e s t a l o n a h o r á c h

Byla bouřka, jakou nikdo nepamatoval. Krávy, které se pásly na horských loukách, se splašily a zaběhly se. Hledali je na motorových rogalech a domlouvali se vysílačkami. Dva dny minuly a pořád ještě šest krav scházelo.

Voda stékala z hor a všude bylo tolik zelené trávy a petrklíčů. Na stráních rozkvetly třešňové sady, ale včely nelítaly, bylo moc zima. V listnatých hájích květle plno podléšek, sasaneček a fialek pravých i psích. A u horských potoků žluto blatouchů. Vrchní sestřička v blázinci umí jen jeden název pro květinu a to je blatouch. Když jí vděčný pacient přinese orchideu, vynadá mu, blatouch pro ni nemá cenu. Buchty a koláče zahrnuje zase pod společný název bacouch. Jména je hoděn pouze dort a tomu říká buchta s grémem.

Jak jsme stoupali vzhůru do hor, květin a barev ubývalo, u cest objevovaly se jen zmařeně bílé devětsily a stráně pastělověly, protože břízy byly jen zeleně odýchnuté, duby ještě fialové a buky stříbřitě šedé s dosud lehounkými korunami. Do hor šplhaly se vytiněné chalupy letňáků a strhané příbytky místních. Vztah k trvalému bydlišti asi odumřel a lidé si všechno vynahrazují prohnanou vymořkovaností nedělních sídel. Vědní den je čím dál větší ubožák a svátek je král. Trvalé bydliště pozná se i podle májové vlajkoslávy v oknech. Městští lidé si i tuto povinnost odbydou tam, i když svátek je přece tady a dnes, kdy svítí slunce a je máj.

Moje maminka pěstuje u družstevního domu ve městě společnou zahradu, kupuje za své peníze sazenice, ošetřuje je, kropí a protrhává plevel. Lidé z domu jí květiny tajně v noci vydloubávají a odvázejí si je na své chalupy. Jeden si vyhrabal a odvezl i písek z dětského pískoviště, asi do malty, protože už má velké děti. Možná si pak kradou květiny, konifery a listnáče u chalup a potom taky z hrobů.

V městečku pod horami v hospodě třetí cenové skupiny na náměstí si k nám přisedl člověk: malý, podsaditý, tvář šedou a svetr bezbarvý, krátké nohy v tesilových kalhotách, pil pivo a kouřil značku Clea, tedy ničím nebudil pozornost, snad jen zvláštní neživotností, která naznačovala, že asi celé dny někde vysedává a cosi řídí. Žádný sympaťák, ale slušně se dovolil, tak jsme ho nechali sedět. Hned se ptal, odkud a kam jdeme a tak jsme mu to řekli. Stačilo stručně, nechtěl vědět nic nového, ale byli jsme noví lidé, kteří ještě neslyšeli, co ve světě viděl.

Tady na horách je krásně, na celém světě nejkrásněji, Ruda se sem vždycky rád vrací. Těší se domů, na svůj domek a zahrádku a do téhle hospody, kam přichází každý den rovnou z práce. Není opilec, udělá svá dvě tři piva a počká, až skončí práci jeho manželka. Pak spořádaně jde domů. Před měsícem se zrovna vrátil ze zahraničí a nevěřil byste, jak je rád. Je to tam hrozné. Kupříkladu v Kolumbii nepustí mužští v autobuse ženskou sednout i kdyby byla těhotná, i kdyby měla v náručí malé dítě. Na vyslanectví mu hned poradili, aby seděl a za žádnou cenu nevstával, protože by jinak ~~získal~~ dostal od domorodých mužských do držky. V hlavní město Bogotě ~~je~~ je kopec a na něm bílý kříž s ukřižovaným Ježíšem. Pod křížem jsou sídla beháčů, kteří vypouštějí všechny odpad do ulic, s kopce dolů žijí chudší a chudší, na úpatí chudina. Když přijdou monzunové deště, spláchnou odpadky do chudinské čtvrti, to je vám smrad.

Ruda je pro sociální spravedlivost. Sám dostal kdysi domek po Němcích i s kartáčkem na zuby, když osidloval pohraničí. Ale nevěřili byste, co se ve světě děje. Třeba v Egyptě. Šel si vyměnit svých pár šeků do banky, před ním stáli ve frontě Arabové v nočních košilích, hlavy omotané hadrem, v rukou drželi tlusté pakly dolarových bankovek. Ani to nepočítali a strkali to hned do stroje, kde se zeleně ukázala suma a přepoččet na egyptské libry. Vypadlý pakl schovali si do košile a šli. Ruda je českým montérem, ve strojích se vyzná, ale něco takového ještě neviděl. Jde z banky po šestiproudé ulici se širokými chodníky po obou stranách, auta se tam jenom henží, a díví se, že chodci se motají ve vozovce mezi auty. Je na chodníku sám. A najednou bum, metr před něj spadne z výšky chumel odpadků a smetí. To už se Ruda hrne ke zdi, mrtčí, že domy mají vystrčené balkóny do ulice, a u zdi zdá se mu být

bezpečněji než ve vozovce. Plíží se tedy podle domů a než dorazí na ambasádu, vysypou obyvatelé hlavního města na chodník ještě tři odpadkové koše a vyklopí jeden nočník. No řekněte, jestli to u nás není lepší? ptá se Ruda a přeje si slyšet chválu na domov, ale nedočká se jí, tedy uzná, že to nejlepší není. Na náměstí kupříkladu zbourali spoustu starých domů a postaví místo nich paneláky. Lidi už to mají zaplacený a těší se na bydlení, ale k čemu to bude vypadat? Venku je zima, až mu z toho slzej oči teď v květnu, ale to bysme viděli, jak je jinde vedro.

Z městečka, kde jsme se našli a ohřáli, stoupali jsme zase do hor. Lesáci rozjezdili traktory lesní cesty, zemědělci rozorali polní a oseli. Brodili jsme se mazlavým bahnem a zabloudivi, protože pokáceli stromy, na nichž byly turistické značky, a odvezli je. Vykácené olše u vydršího potoka, opuštěná trať, která stále ještě vede odněkud někam a dá se po ní dobře jít, když jiná cesta není. Ruda vyprávěl ještě, jak na jaře pokácel kolem domu všechny trochu vzrostlé stromy. Pravil, že se nesmějí nechat vyrůst, protože pak je na ně pokuta od národního výboru. Se starým stromem je plno práce, placení za obhlídku, pak za povolení k pokácení a nakonec ještě člověk musí dřevo dát na své náklady odvézt, aby ho mohl prodat. Pak nechte vyrůst strom! Bane. Ruda pokácí stromy včas jako Herodes zabil neviňátka. Strom je neřád, k baráku nepatří, protože dělá vlhko, a víte co je na podzim z jednoho stromu svinstva. Listí ucpe okapy, kdo to má štourat, zametat a hrabat, dneska musí být všechno efektivní a nikdo nemá na zbytečnosti čas.

A nikoho sázet jsme neviděli.

Jáčkyn vstoupil do obchodu. Čekaly tu už dvě stařeny a on se tedy za ně ukázněně postavil. Vytáhl z kapsy pouzdro, pootevřel je a zase kvapně zaklapl, jako by ho ten pohled příliš rozčiloval.

Optik byl nevelký, olysálý, samozřejmě bez brýlí. Špinavě mastné skvrny mu pokrývaly bílý plášť. Hlas měl vysoký a mluvil nepřijemně hádavým tónem. Připomínal můj ředitele, kterého se bál, když ještě chodil do střední školy. "Nemohu, nemám," vykřikoval. "Říkal jsem vám přece, abyste přišla příští měsíc."

Za zády mu visel velký světelný optotyp. Tri, pět, osm, devět, jedna, tři - na dálku viděl docela dobře, přečetl i druhý řádek od spodu.

Hnědý závěs odděloval tuto prostorou od vnitřní prostoru krámu. Zdálo se mu, že odtud zaznívá tlumená hudba a sykot unikající páry. Ještě tu viselo několik plakátů s obrýlenými krassvicemi a ze zasklené vitríny ho sledovalo něstvárně obrovské plastické oko. Cítil, jak se ho zmocňuje rozechvění.

"Ještě týden, ještě aspoň osm dní, paní profesorová," škemral optik, "prosím o trochu trpělivosti. Řekněte si: Dobré je chodit s otevřenýma očima a dívat se, lepší chodit s otevřenýma očima a nedívat se, nejlepší chodit s otevřenýma očima, dívat se a nic nevidět!" Zasmál se pisklavě. Také z nitra krámu se ozval ženský smích a vzápětí odtud zavanul pach spálených kostí.

"Co si přejete?" obrátil se teď optik k němu.

Otevřel beze slova pouzdro. Uvnitř ležely obroučky beze skel.

"Co jste to s nimi dělal?" zeptal se optik přísně.

"Upadly mi."

"Kde?"

"Spadly mi na kámen."

"Vypadají, jako byste po nich dupal."

"Byly už staré, po otci."

"To snad vidím. Není mi dvacet." Vzal štitivě obroučky, chvíli je prohlížel a pak je vrátil do pouzdra. "Vy nejste odsud, co?"

"Ne. Jsem tu na dovolené."

"Že jste přijel na dovolenou zrovna k nám. Bydlíte v hotelu?"

"Ne! Půjdou spravit?"

"Spravit?" zeptal se optik užasle.

"Jestli nepůjdou spravit, koupím si nové," řekl kvapně. "Potře-

buju je nutně."

Optik nadzvedl pravou rukou látku závěsu. "Koupil byste si nové. Tak vy byste chtěl nové brýle." Z prostory za jeho zády zněl teď smích zcela zřetelně. "Předpis máte?"

"Myslel jsem, když si zaplatím..." I když ten smích se ho zjevně netýkal, zneklidňoval ho a znejistňoval.

"Nechcete náhodou, abychom vám také vyštřili zrak?"

"Jsem dalekozraký. Na pravém oku mám..."

Optik se teď otočil dozadu a do temného otvoru, který zel za závěsem, zavolal: "Slyšíte?"

Ale nikdo se teď neozval i smích ustal. Zněl jen jakýsi milostný šepot.

"Já ty brýle potřebuju," řekl Jáchym, jak dovedl nejúpěnlivěji.

"Opravdu je potřebuju."

"Jiní je asi nepotřebujou. Ti je nosí jen tak - pro zábavu!"

"Přivezl jsem si s sebou knihy!"

"Tak vy jste si přivezl knihy." Optik se obrátil dovnitř do krámu. "Slyšeli jste? Jestli chcete, pojďte sem!"

Opravdu, jako z temné nory zpoza závěsu vylezli obtloutlý chlapík v dlouhé ševcovské zástěře a zmalovaná ženština s vlasy obarvenými na plavo. Stáří těch dvou nedokázal odhadnout, bez brýlí mu jejich rysy měkce splývaly.

"Je dobré dívat se do knih," ozval se optik svým pisklavým hlasem, "lepší dívat se do vlastního nitra, nejlepší nedívat se vůbec nikam." Chlapík za jeho zády se usmál. Upíral na Jáchyma prázdný pohled, který nic nevnímal. Pak si sáhl do široké kapsy své zástěry a vytáhl z ní lesklé klíčky. Zacvakal jimi jako pták zobanem a hned nato se jejich rukojetí podrbal v zátylku.

Žena pozorovala Jáchyma se zájmem. Uvědomil si, že od ní k němu přichází lehká a nasládlá vůně konvalínek.

"A jaké knihy vlastně čtete?" obrátil se k němu optik. "Nemáte náhodou nějakou s sebou?"

Žena za pultem si špičkou jazyka olízla horní ret. Dva horní knoflíky na svém plášti měla rozepnuté, takže mohl zahlédnout snědou pleť na její hrudi.

"Je to konec konců vaše věc," řekl optik, "ale když už jste přijel do našeho města, mohl byste projevit aspoň trochu zájmu o náš život anebo o naše pamětihodnosti, ne si sednout v hotelovém pokoji a číst si knihy, které jste si s sebou přivezl."

"Nebydlím v hotelu," namítl zbytečně. Vzal si pouzdro, které stále leželo na pultu, zavřel je a strčil do kapsy.

"Ve vašem věku byste měl žít," řekl optik. "Jenom chudinka si hledá náhražky; aby unikl odpovědnosti, utíká se do vyzněných světů. Sbírat známky," otočil se teď k těm dvěma po svém boku, "prohlížet si pod lupou modrý Mauritius, stavět si modely lodí, anebo se vzrušovat osudy rodiny Karamazovy - je v tom nějaký rozdíl? Někjaký vyšší smysl? A mezitím nám unikají vteřiny našeho života. Nebe se každému otevírá jen jednou a pak se zavírá navždy."

Chlapík v ševcovské zástěře teď odložil kleště na pult a tápavým krokem nevidomého se vydal ke dveřím. Mahmetal kliku, potom se otočil směrem k ženě za pultem a na jeho kulaté tváři se ukázal úsměv. "Děkuju," řekl a potom vyšel z krámu.

"Vy nepotřebujete skla do brýlí," pokračoval optik, "potřebujete se přestat bát života."

Jáchym se rozhodl, že bude následovat toho chlapíka v ševcovské zástěře. Ale ještě přede dveřmi se zastavil. "Je ve městě nějaký jiný optik?"

"Ano, samozřejmě!" Optik ukázal na ženu vedle sebe. "Tady. Miluška je rozený optik: tichá, skromná a s citem v prstech."

Žena ve chvíli, kdy se o ní hovořilo, se usmála a mírně se uklonila.

"Přejete si s ní mluvit?"

"Proč?" řekl Jáchym, "chci jen dostat nová skla do brýlí."

"Prosím," řekl optik, "prosím!"

Žena teď přistoupila až těsně k pultu, natáhla k němu ruku, rozevřela dlaně a řekla měkkým altovým hlasem: "Ukažte!"

Vyndal opět z kapsy pouzdro a podal jí je. Chvilí si prohlížela prázdné obroučky, pak mu pokynula, aby ji následoval.

"Prosím, prosím," se vyzval ho optik, když si všiml, že Jáchym váhá. "Miluška vás vezme s sebou do dílny."

Obešel tedy pult, ona nadzvedla hnědý závěs, na němž snad byl vyšitý nějaký vzor a pustila ho před sebe. Prošli úzkou chodbičkou a ona pak otevřela nízké dveře. Místnost byla klenutá. Na pultu vedle rozhlasového přijímače hořel kahan a v zasklené vitrině se leskly kovové nástroje jako v chirurgické ordinaci. Ještě tu stály dvě bílé židle a tmavý, ošoupaný otoman. Na věšáku visel pár bílých pláštíků.

"Posaďte se," ukázala na otoman.

"Děkuju vám, že jste se ujala mých brýlí." Měl pocit, že jí musí

nějak vyjádřit vděčnost. "Už jsem myslel, že mi je nikdo nespraví."

"Náš vedoucí je filosof," řekla. "Používal jste je často?"

"Rád čtu. Je to můj způsob, jak se něco dozvídám o světě."

"Každý máme svůj způsob." Ale o svém způsobu nepověděla nic. Nasa-
dila mu na oči prázdné kovové obroučky a vkládala do nich skla tak
dlouho, až přečetl několik slov z předtištěné tabulky.

Tabulku odložil a pohlédl na její stárnoucí tvář. Objevil na ní
překvapivé množství vrásek. Rozbíhaly se vějířovitě od jejích úst i
od očních koutků a nezakryla je ani vrstva líčidla.

Všimla si, že ji pozoruje, rychle mu sňala brýle a pohrozila mu
prstem. Vrásky v její tváři se opět rozplizly a ona ihned omládlá.

"Bylo to dobré?" zeptala se.

"Ano."

"A to si čtete verše?"

"Teď už ne."

"To je škoda."

"Proč myslíte?"

"Nevím." Ukládala skla do krabičky. "Máte hodně dioptrií - pět a
půl. To od malička?"

"Ano. Otec nosil ještě silnější skla."

"Čím byl váš otec?"

"Profesorem."

"Fyziky?"

"Proč myslíte?"

"Nevím. Napadlo mě to."

"Ne, učil češtinu a literaturu."

"Z fyziky jsem dostala jedničku."

"Kdy?"

"Minulý týden."

"Z čeho?"

"Z proměnné světelné účinnosti monochromatického záření." Vzala
krabičku se skly, otevřela dvířka pod vitrinou a zasunula ji dovnitř
"Proměnná světelná účinnost monochromatického záření V_{λ} je po-
měr světelné účinnosti záření dané vlnové délky a minimální světel-
né účinnosti."

"Ale můj otec nikdy nepřednášel fyziku."

"Škoda. Opravdu škoda. A vy?"

"Já teprve studuju."

"Literaturu?"

"Ne, matematiku a fyziku."

"Škoda. Myslela jsem, že studujete literaturu, když tak rád čtete."

"Ne, nechtěl jsem si ji zošklivit. Myslím, že poměr vlnové délky se počítá vzhledem k maximální účinnosti."

"Myslíte?"

"Zdá se mi to logičtější."

"Ach," vzdychla jen. "Ale minulý měsíc jsem to věděla dobře. Nechcete se natáhnout?"

"Děkuju, takhle to je pohodlné."

"Nejde jenom o pohoclí." Přistoupila k oknu a zatáhla záclonu.

"Jak mě teď vidíte?"

"Vidím vás pořád."

"Ale jak?"

"Jak bych vás měl vidět?"

"Vidíte mě jako ženu? Jsou tctiž muži," vysvětlila, "dívají se skrze mě. A já nemůžu nic dělat."

"Co byste chtěla dělat?"

"Zabít je!" Usmála se na něho. "Ale vy se díváte jinak. Vy vidíte všechno pastelové a hladké, mladé a něžné - bez jediné vrásky." Sedla si vedle něho a dotkla se konečky prstů jeho čela. "Řeknete mi teď nějakou báseň?"

"Nepamatuju si verše!"

"Ani jediný?"

"Ani jediný." A opravdu se mu v té chvíli nevynořilo nic víc než rýmovačka jakési háčanky: Spořádá mnich pečeně?

Jistě - před tím nicméně

zbavuje se obvazu

hulvát venku na mrazu.

"Tak mi nějakou báseň přečtete. Už mi dlouho nikdo nečetl verše."

"Jak mám číst, když nemám brýle?" Řešení znělo: Sní masa láma - snímá sádru halama. X

"Škoda, že nemůžete číst. Představuju si, jak pěkně čtete básně."

"Spravíte mi moje brýle?"

"Oh můj milý," pohládila ho po vlasech, "chtěla jsem se tě nejdřív na něco zeptat."

Vzhlédl k ní překvapeně.

"Jak dlouho to může ještě trvat?"

"Co?"

"Však tyž dobře víš!"

"Nevím."

"To je škoda."

"Nevím, jak dlouho to bude trvat."

"To je tím, že moc čteš. Jsi od toho celý bledý a hubený."

"Spravíte mi moje brýle?"

"Knihy ti nikdy tolik neřeknou jako lidé."

"Kteří?"

"Přijdou sem a vědí to. Vědí, jak dlouho to může ještě trvat."

"Co?"

"Všechno. Tenhle život."

"Řekli vám to?"

"Řekli."

"Povíte mi to taky?"

"Stejně bys tomu nerozuměl. Jsou věci, co se nedají povědět."

"Spravíte mi aspoň ty brýle?"

"Ty hloupoučký. Ty moje děťátko." Vstala. U pultu nejprve zapnula rozhlasový přijímač, a když vyladila hudbu, kleštěmi vytáhla jeho prázdné obroučky z pouzdra. Pak pootočila kohoutkem a plamen z kahanu syčivě vyšlehl.

Pozoroval, jak se jeho brýle kroutí nad plamenem, jak se jakoby v bolesti svíjejí a bobtnají, škvaří se a roztávají. Obrátila se k němu. "Co se tak tváříš? Ten před tebou, když jsem mu takhle ošetřila brýle, mi řekl: Jak je to krásné vědět, že mi už svět nikdy neukáže své hraný ani své vrásky. Že už člověk neuvidí nic, co by ho mohlo zranit."

Z jeho brýlí teď zůstal neveliký, páchnoucí škvarek. Upustila jej do porcelánové misky. Ozval se sykot a z misky se vyvalila pára.

"Ten člověk před tebou," řekla s něhou v hlase, "mi líbal ruce. Vy jste ze mě snala břímě. Vy jste mi omladila svět. Vy jste mi vrátila pocit štěstí." Položila kleště na pult a rychle si svlékla plášť.

"Tak na co ještě čekáš? Za chvíli může přijít vedoucí."

Vztáhl k ní ruce. "Proč to děláte?"

"K čemu by ti byly brýle? Skla stejně nejsou. Proč by je měli ještě dělat? Kvůli několika bláznům jako jsi ty?" A přitiskla se k němu celým tělem, tváří k jeho tváři, takže teď neviděl nic než tu tvář; pastelovou, hladkou, mladou a něžnou - bez jediné vrásky.

Pokračuje kapitola s titulem 1945, začatá v druhé polovině I. části. Jdu se tam účastnit pátrání po Rudolfovi, podle vzkazu ve schránce nezvěstném, a za chůze pátrám i po jeho povaze a duchu. Dospívám k rozhodnutí, že "dnes mu neprojde smutně ironický náklon tváře a sotva slyšitelná, humorem zašifrovaná poznámka, další z těch, jimiž jako by dbal, aby naslouchající nepostrčil příliš blízko k zlému prozření".

Vždycky tím pro mne obnovoval svou přitažlivost. Ale už jí ani nemůže být víc. A karty faktů, jakkoli ještě nepřehledné a zpřeházené, jsou na stole. Je čas, aby řekl své ke hře o zdejší svébytnost, na níž se podílel víc než mnoho jiných a která ve chvíli skromných vyhlídek na oživení a hromadnější účast podezřele naznačuje, že bude pokračovat jen variací na variaci právě ukončenou.

Už nějaký čas prakticky byla popisem skutečnosti anekdotická verze odhlašování náletů: "Unter dem feindlichen Kampfverband befindet sich kein Reichsgebiet." Osmého května zněly z BBC zvony k oslavě vítězství spojenců v Evropě. V Praze to při trvajících přestřelkách neobveselovalo. Bylo i zvláštní, že jeden spojenec výhru ještě neslaví. Nesrovnalostem se tu však začalo přivykat už o dva dny dřív při sladkotrpké zprávě, že to Plzeň s okolím, sto kilometrů na západ, už má za sebou díky americkým tankistům. To se smělo. Ale týmž tankistům, asi poměrně svěžím, protože se jim Němci převážně už jen vzdávali, zjevně v těch hodinách nebylo dovoleno dojet do hlavního města, i když jeho rozhlas, už v českých rukou, patrně však ještě bez pokynů z dalekých nejvyšších míst, čtyřmi jazyky volal o pomoc proti zlomku Wehrmachtu, který tu byl povstáním zdržován v ústupu k západu, a tak zabíjel jeho špatně ozbrojené účastníky, ostřeloval radnici a prý hrozil podpálit Hrad. Do SOS se náhle vpletla zvěst, že v Řepích, osm kilometrů od středu Prahy, kdosi viděl americká předzvědná vozidla. Možná povzbuzovací výmysl. Byli-li to fakt, od Plzně se dalo přijet. Ať tak či tak, Patton s hlavou dohola v čele nezastavitelných tanků i Eisenhower na bílém koni zůstali mýtem, jehož reálné jádro v podobě prostých dřívů Praha nespátřila. Rozhlas, už asi zvysoka poučen, později nedal vysvětlení. Tím byl až devátého ráno vjezd jiných tanků. Dřívci v nich a na nich byli uvátáni, jak jim patřilo. Sporněji zněl mnohokrát opakovaný rozhlasový vděk nejvyššímu z nejvyšších za zvláštní rozkaz, jímž je přihnal z míst pětkrát vzdálenějších, než kde se o čtyři dny dřív z jakýchsi příčin zastavila spojenecká konkurence.

V informacích o západovýchodních jevaních za poslední rok či dva chyběly detaily. Ale i náznaky, sdružené s úkazy z historie a s nejpřítomnějšími ději, znepříjemňovaly odhad, co je v pozadí.

Ve válce si vysoké a střední velení hledí strategie, moci a kariér. Možná v jiném pořadí. Z charity někdy jednají prostí vojáci a nižší neprofesionální důstojníci. Není motivem ani jednotlivých bitev či rychlých přesunů, i když je propaganda občas tak vykládá. Patrně došlo k dohodě, kdo kam dorazí. Přes nepředvídatelné změny na bojištích byla dodržena. Co při tomhle pokračování politiky sejde na dalším desetitisíci uniformovaných i civilních smrtí.

Tak byla Praha v dohře odměněna za to, k čemu se uvolila v předehře. Nejen prodlouženým čekáním na vyproštění a malým vzorkem střelby, jaké se nesrovnatelně vydatněji dostalo jiným městům a oblastem kontinentu. Příkladově zjevně byl při své příčině jen pomíjivým příznakem odměny mnohem dalekosáhlejší.

Tenkrát na počátku několik půlnočních okamžiků nabídlo zdejší pospolitosti situačně rozhodující úlohu. Vycouvala ze scény. A rozhodla i tím. O sobě, o jiných, skrze ně znovu a hůř o sobě. Vzešly tehdy dva děje, každý v jiné kategorii, ale prolínají se. I ten další ze série ústupů měl utišit násilnickou mocichtivost a pozastavit její rozběh. Předpověditelně ji zbavil zbytku rozumu. Už neměla proč pochybovat o své převaze. Stačil necelý rok a význam pražského zvednutí rukou byl potvrzen. V objektivním prostoru a čase definitivně roztočilo obrovskou spirálu zániků a mocenských změn. Temná čest. A pod jejím znamením se dal do pohybu druhý děj, morálně intelektuální motolice miliónů subjektivit, na něž ona noc rozdrobila až překvapivě soudržné a uvnitř i navenek úspěšné společenství první republiky. Někteří začínají s výhradami už u té soudržnosti a úspěšnosti. Vada prý musela být historicky endemická, bylo-li sebezřeknutí poměrně tak snadné. Dodávají, že vinou té vady došlo k chybné volbě zahraničních vazeb. Ale jiní se ptají, kde byla jaká jiná možnost volby. Snad mezi hlavní trojicí megalomanů, realizujících uvnitř svých hájemství vzorky toho, co hodlali zavést všude? A když odpovědí je bezradné mlčení, třetí, čtvrtí, pátí tvrdí, že byla jediná možnost, jak obstát a zároveň pohnout západní nepřipravence, aby co nejrychleji využili svého inteligenčního i průmyslového potenciálu a pomohli: jít do toho. Marná řeč, příteli, říká na to další ochořelá moudrá hlava. Ta nepřipravenost byla především mentální, nahoře i dole. A přes všechn vzdor, dlouhodobě vyjádřený obranným zbrojením, pak vzornou mobilisací a v poslední chvíli

demonstracemi, ani tady prý mentálně nebylo o mnoho líp. Bylo, volá radikál. Stačilo nepodepsat a skoro všichni by byli rázem pohotově ubránit se či zaniknout, ale především neupadnout v ponížení. Včetně značné části zdejších Němců. Henleinovci byli mezi nimi jen menšinový křik, špiclování a zastrášování. Většině se, ať z motivů jakkoli vlašných či vyčkávacích, heim nach Reich v hitlerovské podobě nechtělo. Snad ano, snad ne, zůstává sedět na plotě další postiženec. A je s ním třeba souhlasit aspoň v tom, že to už nikdy nikdo nepropočte, jakkoli by se zvlášť statistika vzdoru a nevzdoru českých a slovenských myslí hodila sociologicky a morálně psychologicky citlivým historikům jako protiváha úředních pramenů a verzí. A kdosi další došává, že i jim skončily příležitosti mluvit co nejbliž k pravdě. S neveselou ironií k tomu došlo ve chvíli, kdy prezident, školením jejich příbuzný stejně jako jeho větší předchůdce, v osamělosti Hradu, obklopené křikem demonstrantů, odpisoval zdejší společnosti a území z mapy humánně civilisovaného světa. Omyl a dokonce nesmysl, brání prezidenta jiný poraněný uvažovatel. Neštěstí nebylo v něm, ale ve stavu zdejšího společenství. On svým přijímajícím podpisem pod mnichovský rozsudek jen seismografoval otřes, který tu v každém a ve všech nastal, když se zájem o život, opodstatněný přijatelným a vyslovitelným smyslem, střetl se zájmem o jakékoli přežití. A jakkoli se dá oponovat tím, že to při svém diplomatickém založení, podporovaném úkoly, jež mu svěřoval jeho předchůdce, nebyl nejpřesnější přístroj a že proto podcenil energii onoho prvního zájmu, nebo že jí především nedokázal využít proti nátlaku nepřátel i spojenců, nesporně to byl v oné kritické chvíli zástupce dobrovolně zvolený. Proboha, o Mnichově jako kritice demokracie až jindy! Je na řadě cosi hrozivějšího. Zle se neosvědčilo mínění, že dokud jakkoli zlomený život trvá, lze dospět k nápravě. Sta a tisíce lidí tady i venku za cenu útrap a smrtí o nápravu usilovalo, ale celek, tehdy v rozhodující chvíli nevystavený zkoušce, převážně setrval u snahy o biologické přežití a žádná sebeobnova, jež by snad měla vzejít z těch obětí, nebyla v čase války a není ani teď viditelná. Bylo tu onou nocí přiznáno, že nedostatečně početný národ je nesvéprávným mrzáčkem svěřeným k opatrování či k zadušení té nebo oné sestavě velmocí. Ale mohlo být jinak, znovu se z kaskád marných kdyby ozývá radikál

a bezpochyby právem dodává, že se prezident i další muži v čele a všichni jejich dávní i nejsoudobější voliči provinili prakticky proti všem nevelkým společenstvím. Jako by narodit se v malém národě opravdu znamenalo být i individuálně kýmsi méněcenným. Ano, Velkobritové, Velkofrancouzi, Velkorusové i Velkoameričani si to v nestřeženém koutku podlebí myslí a jednají podle toho, i když se k tomu slovy většinou neznají. To jen Velkoněmce při vši zručnosti motivů a při lži argumentů popadla i všeodkrývající poctivost v této otázce: kdo není velký MY, je méněcenný. A mohlo to být pozměněno. Mnichov byl nejen okamžikem zoufalé tísně, ale i nejskvělejší příležitostí rozrazit tu velkotupost ve prospěch jednotek s nepočetně užívanou neanglickou, nefrancouzskou, neruskou či neněmeckou mateřštinou. Že by to bylo stálo mnoho životů? A jaké jsou a budou ty, které díky chybnému seismografu trvají dál? Tak a jinak se motaly a motají otázky a protiotázky ve zdejších postižených mozcích. Kde tehdy došlo k zhroucení, vyrostla v každé z místních subjektiv přízračná magnetová hora domácí i všeevropské historie. Kdo nezahynul, podnes kolem ní krouží. Každý svou drahou, v samotách i v rozpravách. Patrně se k ní vracely i myslí nejsmělejších lidí činu, jen co nastala jakkoli krátká přestávka v řetězu jednání, třeba i ta předsmrtně poslední. Přece aspoň teď vidíte, že je možné se vzepřít. Jak to, že to nebylo dovoleno všem naráz a včas. Nemusela nastat ponižující a rozleptávající mezihra jménem druhá republika ani pokřivující pokoření protektorátu. Výkvět by nebyl s temnou ironií povyšován popravčími mistry nad širé pole ostatních, bez něhož ty dlouze zrající skupiny humánně a intelektuálně nejzdatnějších individualit neměly z koho, pro koho a s kým vzcházet a nabývat životního smyslu. A když nyní spirála posměšně dosedla k podezřelému ztišení na místě startu, neodbytně se vrací pomyšlení na počátek. Jak zcela jiný rej by byl nastal, nebýt diplomaticky konvenčních hnutí v tom osamělém mozku na Hradě a být vzdoru kolem něho víc. Nebylo přece jisté, že se Hitler už cítí být dost silný k okamžitému rozpoutání války. Ale prosím. I kdyby byl po odmítnutí Mnichova volil vpád, vše by bylo jinak. Ve spirále i ve zbylých místních myslích. Že jsem jinak až útlocitně či babsky mírumilovný a náhle hlasuji pro ozbrojený odpor? V tom je logika zdejšího občanství. Sám zakladatel republiky vmísil obrannou válku do jejího ducha. Byla jakási vzdálená možnost, pramenící z některých období zdejších dějin, z Chelčického i z hlasů odjinud, vybudovat tu smysl pro pasivní resis-

tenci. Bylo by to asi při situaci malých národů ve velmocenském světě politicky nejpříhodnější i čestné a odvážné. Byl bych se pokusil docvičit se v umění neodporovat zlému potřebné zdatnosti, i když jistě klade větší nároky na odolnost vůči iracionálním instinktům než ozbrojený boj. Ale začal jsem se probírat k vědomí světa v demokracii, jejíž podivuhodný hlavní sloup sice Tolstého ctil, ale s jeho mírem hlava nehlava nechtěl mít nic společného, o Gandhim se v Hovorech s Čapkem ani nezmínil, ač se to vzhledem k příbuzenství zdejší a indické dekolonizace zdá být skoro neuvěřitelné, a Rollanda nemohl mít při jeho aktivitě v první světové válce za nic jiného než za to, čemu se v řeči krom češtiny a němčiny jemu nejbližší říká nuisance. Ne, morálně náročný odpor bez střelby tu nebyl otištěn v čítankách ani v myslích zralých lidí. Tím horší následky tu zanechalo mnichovské dosažení mezi dvě židle, mezi dlouhodobé obranné vyzbrojování, podněcující lid k vojenské odvaze, a náhlou holubičí schlíplost. Ale až jindy o tom zhroucení a traumatu na zhojně vyčítavé téma: nemuselo to být! Teď se demoralisující ztráta dostatečně živého vědomí individualit i celku o smyslu existence a přirozeném nároku na svobodný a důstojný pobyt ve světě setkává s dalším poklesem hodnoty místní pospolitosti na mezinárodním trhu. Naší vinou, jejich vinou, kdo kdy rozhodne? Kdo chce její území dost usilovně, bude je mít. Ten, co se o ně hmatatelně hlásí, zjevně v dražbě nemá vážné konkurenty. Jde o dražbu předem smlouvenou. A vzdor je ten tam.

Tak je Praha s okolím stejně jako vteřinu po Mnichově vydána na pospas dohodám velmocí. Jen se pozměnilo obsazení hlavních úloh. Západní předáci, jakkoli zdatnější než tenkrát, zjevně jsou i nyní o špetku humánnosti a v důsledku domácích tradic a jednáních řádů ve velmocenské hře slabší a povolnější než autoritáři. Ty nyní v Evropě prakticky zastoupil jen jeden, ale vydařil se. Opět se konaly globální úmluvy, tentokrát asi dalekosáhlejší než kdy dřív. Stačil pohyb prstu po mapě a stamiliónová národnostně a kulturně členitá oblast byla přesunuta do zájmové sféry té či oné strany. Zvláště asi oné. Za krátkodobě zběsilého strážce katastrof nastoupil v těch dohodách mrazivě taktisující a proto trvanlivější rozdíleč smrti a útrap.

Ve věci změkčile středoevropského a podnes traumatizovaného ohluku lidí zjevně vyhrál i propočtem, že jeho převážný díl bude

tím dojatější a povolnější, čím víc obětí nad generálsky pragmatickou míru si v řadách jeho poddaných vyžádá konečné vyproštění těch lidí, sice opožděné, ale dodané ze správné strany.

Na prostranstvích města byl úspěch toho průvodního motivu novodobě mamutí varianty machiavellismu už mnoho hodin neúnavně zřetelný. Někde $\sqrt{\quad}$ melodicky, jinde jen hlučně. A budil hořce dojatý rozpor. Hlasité uvítání, doplňované buchtami, květy, ochotou dívek i kávou, vínem, koňakem z dochovaných zásob, přece těm, co přežili, aby včera mohli přijet, vrchovatě patří. Ale za jakou cenu a s jakými důsledky jsou tu z nich živé a účinné letáky k šíření zfalšované víry.

Ztratil jsem trpělivost se svou uvažovací chůzí. Rudolf, možná právě vyspravovaný na přecpané chirurgii, mi vnukl místo spěchu skoro i rouhavost vůči své republice. To se mu podobá. Dal jsem se do běhu.

Nevhod. Upozorňovalo to na mne. Z tančícího kruhu kolem harmoniky na trávníku Čechových sadů kdosi vyrazil proti mně. Náš domovník pan Bělík. Bledý, hubený, půl války doma na nemocenskou. Snad i proto ve třiceti otec čtyř dětí. Ty to zavinily. Na mou nešetrnou přímluvu tišil i jejich příušnice a průjmy znavený a nezmožitelný strážný anděl též naší dětské dvojice krom set batolat a výrostků v ústavě, kde byl primářem a jemuž se příznačně pro šéfovu absolutní beztrýdnost v péči o bezmocné tvory po staru říkalo nalezinec. Doktor Frantál, výškou a mírně vyčnělým břichem bezmála Rudolfův dvojník, po duchu jeho dávný přítel.

Bělík uměl být v pravou chvíli vděčný. Objal mě a oklikou přes zátylek se mi snažil přiložit k ústům láhev vodky. Smím se prý napít, i když je přímo od seržanta. Tamhle ho vidím, Mišu. Nemusel jsem se přemáhat. Miša byl drobný, jakoby namáhavě veselý, jeho veliké, černě obklíčené oči napovídaly, že se jeho rodu možná v té říši vedlo ještě o něco hůř než jiným, a vojenskou blůzu měl tak ledabyly porozpínanou, že zjevně chtěla být svobodným mírovým civilem. Na dálku jsem se mu uklonil. Rozevřel ruce dlaněmi vzhůru a tázavě zavrtěl hlavou. Potěšeně jsem zvedl láhev a připil mu.

Zbývalo poděkovat i Bělíkovi a běžet dál. Z návyku jsem mu neobezřetně vykal. Drapl mě za rukáv. Nabízí mi rovnost, i když

jsem z panstva, a já povýšeně odmítám. Hrozil dlouhý třídní boj. Bylo vcelku snadné opustit přiřčené vyšší pozice a přišel vhod náš spojovatel.

"Nech toho, spěchám. Pohřešuje se Frantálův přítel."

Zástupný vítěz neroztál hned. Pohřešovaných jsou teď milióny a nesmím mu kvůli jednomu kazit radost z Miši a ze všech, co za nás padli.

I v opojení mu asi došlo, že cosi zaskřípalo. Náhle měl v očích slzy. Neumím prý pít. Ať si cvaknu pořádně a letím Frantála najít. Marunka má červeno v krku, měl by co nejdřív přijít. Kamarádky mě postrčil k rozběhu a hned volal, ať počkám. Nesmí se u nich zvonit, jak se zvoní. Stará Maruna má strach, a tak si dali signál. Tá ta ta. A kdo se jí smí divit při tom pronárodu, co sem vpad. Je přece pěkná, ne?

Při všem jsem ho nechal. Let však neměl dlouhé trvání. O dvě ulice dál mě namířenou hlavní a učenlivě odposlouchaným "Halt" zastavil jiný zástupný vítěz. I ten mě nezaslouženě povýšil. Snad až na prchajícího velitele gestapa pro Prahu dvanáct a okolí.

Jako už několik dní četné hloučky ostatních pozdních válečníků měl i on na sobě nepříhodně jinokrajnou, nahnědle žlutou uniformu. Mimikry pouště. Bez lidí uvnitř mohl ten kostým budit ohavnost i historií letmý smutný smích. Ale ani muzeální stejnokroje se nenosí bez následků. Hospodáře Wehrmachtu asi nelze podezřívát z nadbytku vtipu a předvídavosti. Na ty, co se tu při pádu říše ujmou úklidu, sotva v pražských skladech políčili vysloužilé oděvy Afrika Korpsu naschvál. Zlomyslnost i tak vyšla. Uniformy, rozdány s puškami či pistolemi necvičeným mladým lidem, potvrdily starou zneužívanou zkušenost a znásobily jejich zmatenou smělost. Podle téže zkušenosti, svědčící o některých nejméně šťastných lidských sklonech, je měly i jednotně podřídit. Prakticky však nebylo komu, i když se jakési místní velení ustavilo. Rada, česká a národní. Vinou poprav, věznění a exilů mnoha z nejlepších nutně byla improvisací a zůstávala anonyrní, ale nebyla proč nevěřit, že jde o zdatnou a v mezích možností reprezentativní hrstku. Tím hůř. Brzy bylo znát, že jí titul patří i s příděchem neveselé ironie. Díky rozhlasu, dobytému za cenu velkých ztrát, rada směsí výzev, pokynů, odmlk, proseb a náhlých obrátů výmluvně reprodukovala zbezradňující a rozkladné důsledky dávné noci zvednutých rukou. Napřed se jen připojila k spontánním počátkům odplaty a ne-

sena tou vlnou vydala svůj první i poslední hromadně uposlechnutý povel. Postavte barikády! Ta náhlá společná činnost si sama skoro dávala smysl. Manifestovala dlouho tajené smýšlení, zočividňovala soudržnost, prozrazovala na mnohenedávných zamračenců, mužů i žen všech stavů a věků, že dokáží zorganizovat změň k plynulé práci, živit humor, rozdat k občerstvení, cokoli zbylo v domě. Hůř tomu bylo se smyslem hotových staveb. Výzbroj jejich posádek byla předvídatelně nuzná tváří v tvář těžším zbráním německých jednotek, zjevně už jen toužících projít co nejdál od východního nepřítel a vzdát se západnímu. Obránci zanikali po stech. Rada uznala beznaději. Rychlé pomoci od spojenců se nedoprosila a sjednala tedy příměří. Rouhačně zneužívané No pasaran vystřídala pokyn probořit ty plody nadšené výstavby a uvolnit Hitlerovým sirotkům průchod. Někde se stalo, jinde ne. Ani sirotci nevěřili všichni. Nesmyslně pokračovali v palbě i tam, kde odpor ztichl. Situaci douzlili zoufalci bojišť, vlasovci, stisknutí mezi zánik a zánik. V nehlášené, ale zjevné dohodě s radou podporovali protitankovými děly barikádnické radikály, snad v hasnoucí naději, že smyjí vinu. Přimluví se za ně rada u nejvyššího? Nevypadala na to, že by mnoho zmohla. Octla se vně děje. Mezi nově povzbuzenými pozdními odbojníky nechtěli být zahanbeni ani ti, na něž zbyly jen přílby, dva tři granáty a hrst nábojů k pušce. Znovuzrozený Afrika Korps měl s kým soutěžit v sebezáhubě. Ani v tísní nadbytečné palby, či právě v ní, nebylo možné se neptat, kolikrát asi je pohnutkou těch i oněch touha po očistě, příbuzná té, jež udržovala v činnosti Vlasovovy zatracence. Kolaboraci a udavačství, jakkoli se tu obojího urodilo hojně, snad lze odsunout pod záhlaví vražedných patologií. Ale s výjimkou roztroušených skupin se tu v zájmu zlepšeného přežití spořádaně pracovalo pro říši. Stíny dávné noci. A kdo chce soudit, ať začne u sebe. Právě to se však asi v mnoha barikádnících dalo. Neunesli tíhu nevyřešené a snad nevyřešitelné otázky o dílu viny těch dole na obecné zkáze a množili ji vlastním zánikem. Buď očistu pomstou na podřízencích vládců, kteří tu přísnou zkoušku přivedili, nebo smrt. Asi i proto mělo pozdní a desorganizované odbojnictví nesrovnatelně větší početní úspěch než jedna z rozumnějších výzev rady, volající po darování krve. Navečer sedmého května přišlo k tomu účelu do Vinohradské nemoc-

nice dvanáct lidí. Osmého patnáct. Nevyspalá sestřička řekla: "Lidi už nejsou lidi." Dozírající lékařka, podle vzhledu přísná a skrytě laskavá matrona menšího či většího židovského klanu, jistě však po známých dějích obdobně nadaná gójka, jí odpověděla: "To není tvoje starost, Emi." Odběr krve pokračoval. Venku vydatněji. Rada, snad rozleptána tím, že se jí z dálky ozvaly vojenskopolitické štáby, jeden velmocenský, druhý doufající, že mu tady velmoc dovolí konat aspoň cosi jako pořádkovou službu, už jen obecně kázala vytrvat. "Pomoc se blíží!" Životů ubývalo dál. Pokud se předtím mohlo zdát, že rada míní presentovat povstání světu jako důkaz obnovy zdejší svéprávnosti, v závěru své nezdařené bojové činnosti zjevně uznala, že o právu na zdejší území a shluk lidí je už tak jako tak nahoře rozhodnuto. Patrně v ní nabyli vrchu vykonavatelé pokynů východní velmoci. Podle toho se utvářela úloha zděděných uniforem i po vjezdu správných tanků. Červené pásy na rukávech s bílou iniciálou Revolučních Gard neškrty kódy, kdysi do nich vsity. K osmělujícím vlivům stejnokroje přidávaly sdělení, že se proti podezřelým z dřívějšího či trvajícím nepřátelství bez vyšetřovacích průtahů smí cokoli. Jak si vybere ten či onen zrevolucionovaný temperament. Válečné cíle spojenců, mezi nimi obnova lidských práv, zvadly jako neúčinný plakát. Někteří z rady, teď už pod svými jmény, sdružovali výrazy nehasnoucí nenávisti k Němcům a přísluhovačům s chválou gardistů a utvrzovali je tak v jejich méně lidských právech. Stejnooděncům chyběla k odpovídajícímu jednání patřičně jednoduchá mentalita. Zbytky zdejších humánních tradic či snad jen středoevropská zbyčkanost je nebezpečně přichylovaly k velkomyslnosti. Někteří tím pádněji hleděli zábrany překonat.

Jako snad i ten afrikán, který mě donutil zvednout ruce. Nebyl sám. Tři jeho stejně zmaškaření druzi mířili hlavněmi na vzorek lidstva, ničeného a pokořovaného, právě tak jako ony/sami, v důsledku vůle k moci. Ze tří žen dvě měly hlavu napůl dohola od čela k týlu, třetí vpředu od ucha k uchu. Kdosi výtvarně překonal sám sebe. Z pěti či šesti výrostků mezi deseti a patnácti tři měli viditelně zkrvavené tváře, snad jak na ně po kopancích či z únavy padali mezi dlažební kostky, jež jim bylo poručeno vracet do vozovky, odkud je jiní nedávno/jakoby pro spásu lidstva vyrývali k stavbě zátarasů. Dva starci měli čímsi černým, snad

dehtem, na nahých zádech namalovány hákové kříže. Přesně oni se jistě ze všech nejvíc provinili. Jen není známo, kdo to kdy měl čas prokázat. Za umožnění tohoto výjevu padly milióny, v nich ne-sčíslné množství vzácně nadaných a vlídných lidských tvorů, často asi právě tak líbezně skromných jako Míša.

Z jedné strany nedovedně nucené spílání a údery pažbou, z druhé strany tlumená zaskučení. Byl jsem bezmocně a zahanbeně sám.

Ani uniformovaného Rudolfa si nebylo možno představit, že by dovolil, aby kdo v jeho blízkosti dorážel zbezmocněného nepřítele. Kohokoli, bratra nebratra, by přistihl, jak tímhle způsobem sám sebe přesvědčuje o své mužnosti, jednou tlapou by ho vzal za klopu a druhou by měl pohotově k realizaci podmíněčně uděleného nokautu pro případ, že by ten ubožák odmítal nechat zvěrstva.

Byli jsme teď sice dva, ale převaha zbraní i počtu zůstávala na straně polouředně povolené sebepohaňující pomstychtivosti. Ať strelí, jestli to už trochu umí. Nemělo . v tom výjevu mnoho smyslu trvat na životě. Taky jsem ke klopám toho posthumního Rommellova chlapce měl dvacet kroků daleko. Jen jsem ještě zavolal:

"Zbláznil ses, vole. Běžím někoho najít."

"To vypravuj babičce," křikl se snaživou suverenitou a přiložil pušku pažbou k rameni. "Tady si dřepni a na výboru si tě prověříme."

Byl mezi námi rozdíl šesti či sedmi let a náhle jsem měl pocit, že mu zle křivdím. Vinou té dávné noci rostl jinde. Je nejen z jiné generace, ale i z jinak podmíněné a organisované planety.

"Prověříme?" polohlasně jsem ochutnal to neznámé sloveso a přece jen to díky jednomu z mých přátel bylo srozumitelné i mně, sedmadvacetiletému cizákovi. Vyhraje ten, kdo ví, a prověříme toho, kdo se nepodřídí. Patřilo to do jednoho slovníku. Pravověrné instrukce se zjevně šířily rychleji než návrat pozorné a myslící lidskosti.

Obrátil jsem se a odstartoval. Po šestileté válce má první vzdáleně bojová situace. Taky příznačně zdejší příběh. Instinkt či nějaký film mi poradil kličkovat. Po té další pravověrnosti se mi už nechtělo umřít. Vztekla se ve mně ozval už dost dávný odpor ke všem a jakýmkoli ortodoxiím. Chci si je líp prostudovat a být tu, ať jakkoli mizivě, proti nim. Zatančil jsem jednoblenný bál po Korunní třídě, než se naskytla první příčná ulice.

Za rohem mě skoro popadl stud, že střela nepřišla. Jak vlastně mohl vědět, že nejsem nepřítel? Ale nemohl ani vědět, že jsem. Dal za nerozhodného stavu přednost životu? Zasekl se mu náboj? Odraďilo ho, že by ohrozil jiného chodce? Měl víc rozumu než po-pletený díl místního velení? Malá pražská ruleta. Snad tu sázka na život a na svobodu myslí přece jen může vyjít. Proběhl jsem stavebnicí štukově chlubitivých a nyní zčernale zanedbaných činžá-ků z konce minulého století do Krkonošské ulice a v tmavých útro-bách jednoho z nich zazvonil u dveří bytu Rudolfovy nejstarší a proslule vševědoucí sestry, paní Bukové. Jen co mi ta skoro aske-ticky či anglicky hubená dáma otevřela, bez pozdravu jsem na ni vydechl:

"Je?"

Odstoupila ode mne, snad zklamaně, snad pohoršeně. Po zastá-vce s Bělíkem asi můj dotaz zazněl lihuplně, napadlo mě. Bylo pozdě zakrývat si ústa. Abstinentsmus patřil k dlouhému a přísnému soupisu pevných přesvědčení paní Bukové, takže si i její nebožtík manžel, vysoký magistrátní inženýr Buk, musel k donášce piva zje-dnat pomoc nižšího podřízence. V domě a ve výčepech kolem se nemě-lo vědět, že v té domácnosti má někdo někdy žízeň. I hřešit za ně musí někdo jiný, poznamenal kdysi Rudolf, a to stejně polohlasně, dobrodušně a neosobně, jako jindy pronesl stranou a co nejdál min-doslech, že je to první Kalvínova milá hned po jeho ženě, pokud ho kdy nějaká mohla snést či svést. Zvláště to druhé řekl v sou-vislostech tak obecných, že jsem to snad na místní adresu připsal jen já. A pokud to Rudolf, tvrdohlavě milovaná černá ovce stroze počestného rodu, na svou seniorku skutečně myslel, teď by se po-známek aspoň chvílku zdržel. Pochopil jsem. Vpadnout on, třeba i opilý, nastalo by objímání. Na mne zbyl šepot s prstem na ústech a slzami rozsvícené oči v šedožlutém přítmí předsíně:

"Už začal. Prý ví, jak to bylo. Pojď, ale nesmíme ho rušit."

Ztichle jsem hádal, o koho může jít. V ebenové a kožené jídel-ně středostavovsky přenábytkovaného bytu bylo truchlivo. Světla o nic víc než v předsíni. I tak jsem, krom jednoho, rozeznal účastníky seance. Věkem mi byla nejbliž dcera Bukových, nezhyč-kaný jedináček málo přes třicet. Za heydrichiády jí zastřelili pěkného a vysokého muže, bystrého i tvrdošíjného inženýra a ko-munistu. Jako lékařka a matka malého syna měla proč těžit z toho druhu ztráty energickou hrdost. Zakrývala ji poněkud usilovnou ir-ónií. Kývla na mne a mávnutím dlaně sdělila, že se ještě i nyní

dějí věci. Méně vlídně mi odpověděl na pozdrav jeden ze starších Rudolfových švagrů, asi od narození státní úředník. Nevím, na kterém ministerstvu. Nejspíš jsem ho pozdním příchodem zdržel od návratu k ochraně úřední židle. Svárů o přednosti či zápasů o setrvání asi bude hojně. Přes přírustek let, váhy i únavy z posledních dní si jeho žena uchovala milý zlomek bezděčně vyzývavého půvabu. Zmizel jí z tváře, jen co se ke mně poohlédla. Cítil jsem se vinen. Ale byl tu i mladší Rudolfův švagr, jeho vrstevník. Ve stejné válce mu ustřelili pravici. Zbylou rukou mi ukázal na místo vedle sebe a zašeptal:

"Něco uslyšíš."

"Za koho je to tryzna?" zeptal jsem se pod kapesníkem, jímž jsem si otíral pot.

"Zatím za zdravý rozum. A už buď zticha."

Jediný neznámý stál zády k oknu, čelem ke shromáždění. Aranžmá bylo čímsi mezi cestovatelovou přednáškou a obřadem ve stísněném krematoriu. Můj vstup asi přerušil zahajovače v prvním rozběhu. Popřál pauzu, aby pohyb a šelest mohl umlknout. S rukou na prsou se uklonil a očividně vylekal přítomné tím, že spustil znovu od začátku.

Jak již měl tu čest se zmínit, s dovolením se jmenuje Joachim Doudleba. S výjimkou jedné vcelku nedávné příhody osobně proti tomu mnoho nenamítá. Setkal se však i s lidmi poměrně počestnými, kteří ze známých a snad i pochopitelných důvodů měli jisté podezřívavé výhrady. A protože úkol, který sem přišel splnit, od počátku vyžaduje, aby měl plnou důvěru vážených přítomných, cítí se povinen aspoň co nejstručněji podat vysvětlení.

"Jde o Rudolfa?" v nevěřící nejistotě jsem se naklonil k jednorukému.

"Prosím, abyste bratra Doudlebu nerušili," rozechvěle i přísně se z hloubi jídelny ozvala paní domu.

"Kdo ví? Já doufám, že ne," odpověděl mi dotázaný a poslušně jsme zmlkli.

Titul bratr z úst paní domu měl i mně Doudlebu zúctyhodnit. Bylo k tomu daleko. Nejen vinou netrpělivosti na věcnou zprávu. Automat, povyšující souvěrecké, etnické či rodinné bratry nad nebratry, asi ve mně utrpěl poruchu dřív, než se ustavil. Či existuje i typ jménem rozený odrodilec? Nevím. Mou nespolehlivost ohledně apriorní věrnosti hromadným jednotkám spíš přivodily nebo aspoň zhoršily dávné vlivy. Pokradmu jistě i Rudolfův. A svůj díl zároveň konaly vnucené rané docházky, zanesené ve mně

poč zánhlavím: "Vstávej, jdeme do shromáždění." Rodiče si přáli včas utvářet nehotovou mysl a v jistém smyslu se to podařilo. Po týdnu školy škola i v neděli. A teď důsledky postihly i Doudlebu. Místo privilegia se mu dostalo zvýšené ostražitosti. Byl-li bratrem pro paní Bukovou, patřil k Jednotě československé, k té denominaci, kam se hlásila značná část její i mé širší rodiny. Neděli co neděli o desáté začínal akt příslušnosti, účast na shromáždění. Pro dětský sluch tam znívало úmorně mnoho repetice v prosloveh, ve skřípavých zpěvech a nejhůř v hovorech při rozchodu. Od jasnějšího rozbrěsku vědomí kolem čtrnácti se situace přiostrčila. Dařily se občas malé vzpoury - mám moc úkolů, je mi špatně, musím za třídu hrát fotbal - a přitom jsem začal mít se zvědavými pochybami uctivě rád spoluzakladatele a hlavního kazatele té vzkříšené Jednoty. Ale byl to vztah jaksi mimouřechní. Bylo mi přáno navázat jej v soukromí a dovědět se tak v průběhu let o některých přitažlivých rysech toho volného necírkevního sdružení, svolávaného nikoli k rituálu, ale k přijetí podnětů, jež měly oživovat individuální vnímání a reflexi světa a Ježíšova učení. Lepší idea než mnoho jiných, statisticky mnohem úspěšnějších. Realisace však skoro tragicky vážla. Ani v tom nevelkém houfu se osamělému kazateli nedařilo rozrazit jistý druh stádnosti či přání propadat se do stavu iracionálně spjatých a z hlediska osobní mravnosti sebezproštěných součástek věřící protoplasmy. Nevelký houf? Bylo ho dost na to, aby přeplňoval žižkovský sál. I kazatel však žil v rozporu. Přiznával, že samostatných rozjímavců je malá menšina. Bylo to znát v ovzduší sálu, v těch samovolně nasazovaných maskách nedělní zbožnosti, v nepřirozené či až pokrytecky cituplné modulaci hlasů při zpěvu i při výrocích, jež bylo za rozchodu slýchat z hlouček. Kazatel, krom všeho jiného i múzicky sensibilní, patrně měl jinou představu o těch, jež shromáždí. Jeho rozpor byl totožný s věčným rozporem křesťanské zbožnosti. Pro většinu je jako příkaz individuálního myšlení a jednání tak příkře přísná, že se pro úlevu mění v poloslepé následovnictví. V kazatelově mysli jistě k tomu sestupu nedošlo, ale tím hůř pro ni. Ježíš evangelií nikoho nevyklučuje, a tak kazatel, když už se do toho vrhl a shromáždil věřící, neměl kam ustoupit, třebaže nemohl nevidět, že ze zamýšlených protiobřadů přece jen jsou obřady. Zvlášť to bylo zjevné, kdykoli místo něho vstoupil za pulpit některý zaučovanec, snad pobočně kalkulující, že ho stihne nezaměstnanost,

Nevyhoví-li většině zákazníků. Intonací, polokněžskými gesty i způsobem výkladu zvolených veršů Písma mohl se aspoň jeden z těch obecně chápavých a v základní otázce nezdařilých žáků stejně dobře ucházet o kariéru u manutí konkurence, jež za svůj dlouhověký úspěch mnohem spíš vděčí svému umění poobízet se iracionalitě v lidech než úpornému úsilí projasnit Starý zákon a bez falše uvést do oběhu evangelia. Kazatel byl sklíčen, ale doufal. Ten dvojaký stav mysli mu nepomohl zburcovat aspoň jednoho z polonadějných žáků, aby z něho byl nezbytný nový občerstvovatel původní občerstvující ideje. Když měl nad lánským hrobem poslední slovo při loučení s hlavním obnovitelem zřejší samostatnosti, bylo mi hrdě, v slzách i s příkazem utajení pošeptáno, že ti dva spolu mnoho let týden co týden hovořili na mravní a náboženská témata. Ano, obnovitel snad ani nemohl k takovým rozpravám najít nikoho vhodnějšího. Ale je v tom i nešťastná paralela. Když nenašli stejně intenzívně myslící pokračovatele, nastal kolem nich pokles do oblasti významově znejasňujících rituálů. A v sobě jsem to nedlouho po obnovitelově pohřbu dodělal. Za krátké pronikavé krize, patrně přivoděné i nešťastnou zamilovaností, chtěl jsem v relaci k rituálům Jednoty zindividualisovat a ověřit svůj vztah k Ježíšovu Otci pokusem o víru a její podnětné i osvobozující účinky pod jiným znamením. Asi jsem si nezvolil příhodné místo. Po hodině úsilí o modlitbu v šeru svatého Ignáce na rohu Ječné ulice a Karlova náměstí vyběhl zpod toho barokního nábytku vlastně týž osvobozenec z područí shora vykládaných řádů světa, který tu teď zvědavě zíral na Doudlebu. Ne, zpátky do Jednoty, k níž jsem vědomě nikdy nepatřil, mě to nezavedlo, i když mezitím byla příležitost aspoň zhruba poznat několik inteligentních, vzdělaných, milých, odborně zdatných, obětavých či jinak poutavých lidí, kteří se krom toho k Jednotě hlásili. Doudleba, porovnán s touto hrstkou, vypadal jako výsměch. A měl-li mluvit o Rudolfovi, sama holá příslušnost ho znevýhodňovala či rovnou diskvalifikovala. Za útlých let jsem Rudolfa zažil ve shromáždění úhrnem dvakrát. Jednou opožděně vešel nejzadnějšími ze tří vstupních dveří, usilovně ze své skromně nachýlené výšky po někom pátral, pak zvědavě i zklamaně chvílku naslouchal kázání, a jen co harmonium začalo vyzyvat ke zpěvu, vytratil se. Podruhé přišel až na samém konci procedury a svou krásnou černovlasou bývalou ženu tentokrát našel. Hnal jsem se po závěru k nim. "Zdeniek! Jak tobě možlivo vytrímač!" pohládila mě ona. "Jen eť se tu trápí. Pomůže mu to," řekl

Rudolf. "Pilká nožná pro něj zavše lepší. O neděli do nevolje!" namítla mu. "Až se trochu naučíš česky, choď sem kázat, co je opravdu život," odpověděl jí a odspěchali. Tekly mi tenkrát slzy asi nejen proto, že na mě neměli čas. Byli to lidi na rozdíl od shromáždění. Doudleba byl nyní zcela jiný případ. Měl jsem o něm krajní pochybnosti, které přitom z příčin, daných situací i jeho chováním, spíš násobily než oslabovaly jeho přitažlivost. Ne, ani do kruhu Rudolfových přátel se nedal včlenit. Ale kdo kdy mohl vysledovat všechny Rudolfovy okruhy? Bez páky jakékoli denominace se asi pobratřoval s kdekým díky "mléku lidské vlídnosti", i když snad v tom či onom daném okamžiku bylo přisyceno taky něčím jiným. Možná že kdysi kdesi učinil na čas proselytou své vševíry a všeskepse, čili každodenně revidovaného nazírání a myšlení, i tuto obtžoustlou, asi pětapadesátiletou, navenek jakoby nedostatečně ztvárněnou a přitom uvnitř až provokativně energickou třtinu. Nebo ona zvábila jej. Brýle Doudleba neměl. Zjevně vycvičil víčka k úloze čočky v aparátu, takže umožňovala očím lepší hloubkové ostření než umělé čočky. Budilo to protivný dojem předstírané poloslepoty, zastírající obsáhle vidoucí pozornost, ale jako autarkní zařízení se to dalo i obdivovat. Obdobný rozpor byl i v úhrnu Doudlebova vystupování. Způsob jeho řeči včetně gramatiky i skladby byl napůl sebejistý, napůl jakoby ztrémovaně tápavý a tím útočnější. Vybízel k odhadu, že se Doudlebovi naskytla příležitost, zneužívá jí a slaví den své důležitosti. I to, že si nesedl. Konečně ho v teatru mundi povolali z galerie na forbínu. Ale důvěru, možná klamnou, zároveň budil jeho příjemný a neumělkovaný hlas, občas jakoby naschvál zbarvovaný a rytmisovaný tak, aby upozornil, že se koná představení a nikoli poctivá přísežná výpověď. To ovšem byla bezmála svato krádež, uváží-li se, že v tom svém výstupu těžil ze zděšeného konfliktu v posluchačích. Vzhledem k naznačenému účelu Doudlebovy návštěvy jeho první slovo se zvukem pravdy mělo znamenat, že Rudolf už není. A tak mu byl ztrnule přán sluch v naději, že se svou nepřijatelnou přednáškou vydrží nejméně do dalšího zazvonění u dveří, po němž Rudolf vejde a ze svých nepochopitelných podnětů odmění svědka nikoli výčitkami, ale objetím za tolik pohřebnické péče.

Ne a ne to nastat. A tak svědek měl širou volnost promluvy, i když drobných přerušení nezbytně na sebe přivolal mnoho.

Předem tedy prosí přítomné, aby se jeho křestním jménem nedali klamat. Jak co nevidět vysvitne, zčásti je má vinou svého pů-

Nevyhoví-li většině zákazníků. Intonací, polokněžskými gesty i způsobem výkladu zvolených veršů Písma mohl se aspoň jeden z těch obecně chápavých a v základní otázce nezdařilých žáků stejně dobře ucházet o kariéru u mamutí konkurence, jež za svůj dlouhověký úspěch mnohem spíš vděčí svému umění poobízet se iracionalitě v lidech než úpornému úsilí projasnit Starý zákon a bez falše uvést do oběhu evangelia. Kazatel byl sklíčen, ale doufal. Ten dvojaký stav mysli mu nepomohl zburcovat aspoň jednoho z polonadějných žáků, aby z něho byl nezbytný nový občerstvovatel původní občerstvující ideje. Když měl nad lánským hrobem poslední slovo při loučení s hlavním obnovitelem zdejší samostatnosti, bylo mi hrdě, v slzách i s příkazem utajení pošeptáno, že ti dva spolu mnoho let týden co týden hovořili na mravní a náboženská témata. Ano, obnovitel snad ani nemohl k takovým rozpravám najít nikoho vhodnějšího. Ale je v tom i nešťastná paralela. Když nenašli stejně intenzívně myslící pokračovatele, nastal kolem nich pokles do oblasti významově znejasňujících rituálů. A v sobě jsem to nedlouho po obnovitelově pohřbu dodělal. Za krátké pronikavé krize, patrně přivoděné i nešťastnou zamilovaností, chtěl jsem v relaci k rituálům Jednoty zindividualisovat a ověřit svůj vztah k Ježíšovu Otci pokusem o víru a její podnětné i osvobozující účinky pod jiným znamením. Asi jsem si nezvolil příhodné místo. Po hodině úsilí o modlitbu v šeru svatého Ignáce na rohu Ječné ulice a Karlova náměstí vyběhl zpod toho barokního nábytku vlastně týž osvobozenec z područí shora vykládaných řádů světa, který tu teď zvědavě zíral na Doudlebu. Ne, zpátky do Jednoty, k níž jsem vědomě nikdy nepatřil, mě to nezavedlo, i když mezitím byla příležitost aspoň zhruba poznat několik inteligentních, vzdělaných, milých, odborně zdatných, obětavých či jinak poutavých lidí, kteří se krom toho k Jednotě hlásili. Doudleba, porovnán s touto hrstkou, vypadal jako výsměch. A měl-li mluvit o Rudolfovi, sama holá příslušnost ho znevýhodňovala či rovnou diskvalifikovala. Za útlých let jsem Rudolfa zažil ve shromáždění úhrnem dvakrát. Jednou opožděně vešel nejzadnějšími ze tří vstupních dveří, usilovně ze své skromně nachýlené výšky po někom pátral, pak zvědavě i zklamaně chvíli naslouchal kázání, a jen co harmonium začalo vyzyvat ke zpěvu, vytratil se. Podruhé přišel až na samém konci procedury a svou krásnou černovlasou bývalou ženu tentokrát našel. Hnal jsem se po závěru k nim. "Zdeniek! Jak tobě možlivo vytrímač!" pohládila mě ona. "Jen ať se tu trápí. Pomůže mu to," řekl

Rudolf. "Pilka nožna pro něj zavše lepší. O neděli do nevolje!" namítla mu. "Až se trochu naučíš česky, choď sem kázat, co je opravdu život," odpověděl jí a odspěchali. Tekly mi tenkrát slzy asi nejen proto, že na mě neměli čas. Byli to lidi na rozdíl od shromáždění. Doudleba byl nyní zcela jiný případ. Měl jsem o něm krajní pochybnosti, které přitom z příčin, daných situací i jeho chováním, spíš násobily než oslabovaly jeho přitažlivost. Ne, ani do kruhu Rudolfových přátel se nedal včlenit. Ale kdo kdy mohl vysledovat všechny Rudolfovy okruhy? Bez páky jakékoli denominace se asi pobratřoval s kdekým díky "mléku lidské vlídnosti", i když snad v tom či onom daném okamžiku bylo přisyceno taky něčím jiným. Možná že kdysi kdesi učinil na čas proselytou své vševíry a všeskepe, čili každodenně revidovaného nazírání a myšlení, i tuto obtžoustlou, asi pětapadesátiletou, navenek jakoby nedostatečně ztvárněnou a přitom uvnitř až provokativně energickou třtinu. Nebo ona zvábila jej. Brýle Doudleba neměl. Zjevně vycvičil víčka k úloze čočky v aparátu, takže umožňovala očím lepší hloubkové ostření než umělé čočky. Budilo to protivný dojem předstírané poloslepoty, zastírající obsáhle vidoucí pozornost, ale jako autarkní zařízení se to dalo i obdivovat. Obdobný rozpor byl i v úhrnu Doudlebova vystupování. Způsob jeho řeči včetně gramatiky i skladby byl napůl sebejistý, napůl jakoby ztrémovaně tápavý a tím útočnější. Vybízela k odhadu, že se Doudlebovi naskytla příležitost, zneužívá jí a slaví den své důležitosti. I to, že si neseďl. Konečně ho v teatru mundi povolali z galerie na forbínu. Ale důvěru, možná klamnou, zároveň budil jeho příjemný a neumělkovaný hlas, občas jakoby naschvál zbarvovaný a rytmisovaný tak, aby upozornil, že se koná představení a nikoli poctivá přísežná výpověď. To ovšem byla bezmála svato-krádež, uváží-li se, že v tom svém výstupu těžil ze zděšeného konfliktu v posluchačích. Vzhledem k naznačenému účelu Doudlebovy návštěvy jeho první slovo se zvukem pravdy mělo znamenat, že Rudolf už není. A tak mu byl ztrnule přán sluch v naději, že se svou nepřijatelnou přednáškou vydrží nejméně do dalšího zazvonění u dveří, po němž Rudolf vejde a ze svých nepochopitelných podnětů odmění svědka nikoli výčitkami, ale objetím za tolik pohřebnické péče.

Ne a ne to nastat. A tak svědek měl širou volnost promluvy, i když drobných přerušování nezbytně na sebe přivolal mnoho.

Předem tedy prosí přítomné, aby se jeho křestním jménem nedali klamat. Jak co nevidět vysvitne, zčásti je má vinou svého pů-

vodu, ale je nasnadě pochopit, že si je nezvolil. Přitom ani to by mu nemohlo být na újmu. První světoznámý Joachim, jakkoli jistě Žid, vešel do křesťanské věrouky jako otec Ježíšovy matky. A poučil se též, že Joachim z Flory, asi o dvanáct století méně dávný, vlastně byl prapředchůdcem reformace, když odmítal prostřeškování církve mezi sebou a evangeliem a znelíbil se tím papeži. Ani tak vynikající jmenovci ho však asi nezabavují jisté podezřelosti v mysli takových, kteří nedůvěřují nešťastnému plemeni, jež neuznalo Krista. Ti ať laskavě uváží, že po zániku snad všech dosažitelných příslušníků toho plemene on při svém přetrvání jedním z nich ani být nemáže.

Marně jsem odhadoval, jde-li o řeč už několikrát před nějakým obecenstvem procvičenou nebo o improvisaci z podnětu okamžiku. A proč ta hra na strunu antisemitismu? Jednota jistě z něho viněna být nemohla. A přece mě to upamatovalo na některé jakoby lítostivě varovné zmínky toho či onoho člena mé širší rodiny například o některém z mých oblíbených spolužáků či pozdějších přátel toho původu. Vždycky mi to od těch věřících dobrotivců připadalo trapně horší než tupý antisemitismus lhostejných. Mluvila z Doudleby nějaká vzdáleně obdobná zkušenost? Netrpělivost nepomíjela, ale pochybnost o mluvkoví se začala rovnat zvědavému zájmu.

"Žid s křestním jménem, bratře Doudlebo?" s chladnou věcností vyšetřujícího referenta mezitím namítl starší švagr a oklikou se tak přihlásil k dotčeným odlišovatelům.

Ze zadu se ozvalo psst a Doudleba tak jako tak pokračoval po svém. Ne, asi by v tom neviděl pohanu, i kdyby se dala prokázat důvodnost podezření. I nepřátelé vždycky přiznávali, že znají aspoň jednoho hodného žida. Může jim to doložit příkladem ze své zkušenosti, a to právě tím kožešníkem Grüblerem z Melantrichovy ulice, po kterém se jmenuje. Bylo to hned za rohem od Koteů, jak se starší z přítomných jistě pamatují. Tam otec Doudleba, věrně katolický František, čtvrt století za Grüblera prodával dovedně sešité kočky pod jménem pardálích kožichů.

"K věci, pane Doudlebo," neovládla se lékařka. "Kočky a pardály si nechte pro kumpány v hospodě."

"Zdeni, prosím tě," napomenula ji matka.

Pokud se svědkovi nepřiznal skrytý úmysl, dal se pak vinit ze zarputilé nestoudnosti. Reagoval na přerušování tónem skoro žer-

tovně lehkým. Prý se to tak o židovských kožešnicích odjakživa říká a on, Joachim junior, těm dvěma pod prsty neviděl, takže to nemůže potvrdit ani vyvrátit. Ať tak či tak, otec Doudleba, pro šéfa Franci, vedl krám tak úspěšně, že mu šéf nic neuměl odepřít. Podplatil faráře a šel jeho prvorozenému ~~mu~~ za kmotra. Hodný Grübler i hodný otec, ale při běžném smýšlení světa to od nich byla nepředloženost, jak se ukázalo ještě taky o půl století později, když byl jejich oblíbený kmotřenec a syn vinou křestního jména ohrožen. "Joachime, Joachime, my o tobě víme," měl křídou napsáno na dveřích bytu a nad tím Davidovu hvězdu. Snad i za to, že starý Doudleba, integrální dědic firmy, pošetile odmítl z vlastní vůle sejmout v patřičnou chvíli zponad krámu pěkný žlutomodrý nápis Joachim Grübler, takže se arisace podniku musel ujmout kterýsi věrnější křesťan. Vážení prominou, ale jeho jméno mu jaksi vypadlo z mysli. Vůbec ho netěšilo, že má mít strach vinou toho, čím nikdy nebyl, i když je zároveň bohu vděčný, že starého Joachima i jeho ženu odvolal včas, než je všechny začali odvážet. Nikdo nechce mít navždy v paměti násilnou smrt kohokoli blízkého, i když to záživa byl pohan a nevěřící hříšník.

Napůl v pláči, ale i přísně vpadla tentokrát sama paní domu:

"Bratře Doudlebo, ~~bratře Doudlebo~~ přišel jste nám povědět něco jiného."

"Milostivá paní," uklonil se svědek, "chci říci sestro Buková — "

"To nemá cenu, mamí," vstala lékařka. "Chirurgií jsem neobešla ani půl a u ledu nemůžou mrtvoly schovávat do nekonečna. Jdu hledat dál."

"Měj strpení," chtěla ji zdržet matka. "Bratr Doudleba — "

"Je případ," dokončila dcera za ní a vykročila ze dveří.

V předsíni jsem ji dostihl:

"Budu ti k něčemu, když půjdu s tebou?"

"Myslíš na ochranu?" zeptala se a obratně vzala z kabelky pistoli. "Podívej."

"Myslel jsem — "

"Ze bys hledal taky? Víš, jaký by to byl všude ještě větší bordel, kdyby tam teď kdekoho pustili?"

"Auto nemám," jen napůl žertem jsem zalitoval, když si v kuchyni balila kus tvarohu a zkamenělého chleba na cestu. Po mnoha službách a dnešní obchůzce měla před sebou vzdálenější okruh pražských nemocnic, kde ji čekalo dál nahlížet do tváří přebytků obětí ještě trochu živých či už bradou vzhůru.

"Nemáš?" zasmála se. "Ani tu svou vysněnou bugatku?"

"Nic si nepamatuješ. Midžeta."

"Vidíš to, nejsi k ničemu. Poslouchej ho, jestli přece jen poví, co by měl. Stavím se."

"K ránu?"

"Tak nějak. Ale on tu stejně ještě bude. Skoro už chápu, o co mu jde. Jen si nevybral tu nejlepší chvíli."

"Jestli opravdu --- Rudolf už není --- nikdy se mu znovu taková příležitost nenaskytne."

"Fakt," a zmizela ve tmě schodiště.

690

Toto interview Philipa Rotha s Milanem Kunderou
otiskl 20.3.84 obrázkový The Sunday Times Magazine.
Překladatel se přesně držel otištěného textu. Za
věcné chyby či jiné vady odpovídá Roth, Kundera,
redakce uvedené barevné, převážně reklamní přílohy;
jinak v nebarevných částech seriózního listu
The Sunday Times.

NA OBRANU INTIMITY

Milan Kundera byl v nedávných letech odměněn prestižními literárními cenami ve Francii a v USA; a jeho román Kniha smíchu a zapominání, když byl roku 1982 vydán v této zemi, sklídl velkou chválu. Salman Rushdie, odměněný roku 1981 Bookerovou cenou, napsal tehdy, že je to "nejvýznamnější román letos vydaný v Británii - mistrovské dílo". Kunderův nejnovější román, Nesnesitelná lehkost bytí - v němž se stejně jako v tom předchozím mísí komické či zahloubané výěty soukromých životů jednotlivých postav s posupným zvažováním jejich osudů - , byl ve Francii přes dva měsíce na prvním místě v seznamu bestsellerů. V Británii vyjde zítra.

Kundera, narozený 1929 v Brně jako syn koncertního pianisty, byl v čase ruského vpádu do Československa profesorem pražského filmového ústavu; brzy pak byl z místa propuštěn, vyloučen z komunistické strany, bylo mu zakázáno publikovat ve vlastním jazyce a jeho knihy byly odstraněny z knihoven i z knihkupectví. Roku 1975 přijal pozvání, aby učil na universitě v Rennes. Když pobýval ve Francii - kde od té doby žije - , zbavila ho československá vláda občanství. Jakmile roku 1981 nastoupil do úřadu prezident Mitterand, bylo jedním z jeho prvních činů, že udělil Kunderovi francouzské občanství.

Philip Roth se s Kunderou seznámil roku 1971 v Praze; a jako redaktor knižnice 'Autorů druhé Evropy' je odpovědný za to, že anglicko-mluvící veřejnost byla na Kunderu upozorněna. Zůstali od té doby přáteli a někteří kritici poukazují na literární příbuznost v jejich společné zálibě v komické ironii zvláště tam, kde jde o erotické náměty. Roth hovořil s Kunderou v Paříži, kde Kundera nyní žije.

PHILIP ROTH: Věříte právě i vy, že ještě pořád existuje něco takového jako "soukromý život"?

MILAN KUNDERA: Soukromý život existoval vždycky. Je ještě něco vzácnějšího, z čeho si novodobý člověk vytvořil svou zvláštnost: intimní život. Intimní život vzešel v Evropě za posledních 400 let - a zvláště je to výtvar romantismu: intimní život chápaný jako osobní tajemství, jako cosi cenného, neporušitelného, jako základna člověkovy originality. Intimní život je jeden z těch obrovských evropských výtvarů jako hudba, román, demokracie - ty věci, jež z Evropana dělají Evropana.

R: Ve vašich románech lidé musí právo na intimní život úporně bránit. Drama vašeho prvního románu, Žertu, začíná porušením intimity. Váš mladý hrdina posílá dopisnicí své přítelkyni, dopisnicí intimní. Úřady jí dají veřejně číst a to je konec vašeho hrdiny. Ve svém novém románě máte epizodu o spisovateli Janu Prochazkovi, který si chodil přátelsky popovídat s jedním univerzitním profesorem a mluvili taky o politice. Bylo to v roce 1968. Nikdo z nich netuší, že tajná policie jejich intimní hovory tajně nahrává. Když se o dva roky později režim rozhoduje Prochazku zničit, jsou ty magnetofonové nahrávky hodně tendenčně zredigovány a vysílány rozhlasem. To je založeno na skutečné příhodě?

K: Samozřejmě. Znal jsem Prochazku osobně a měl jsem ho rád. Ta pasáž o něm v mé knize je zamýšlena jako malý pozdrav mrtvému příteli. Byl to neobyčejně silný muž, který přežil všechny útoky namířené proti němu. Nedokázal však přežít veřejné vysílání svých soukromých hovorů.

R: Říkal tak strašné věci?

K: Ne. Z toho, co říkal, mě nic nepobuřovalo. Ale je hranice mezi intimním a veřejným životem, řekl bych, že magická hranice, kterou nelze bestrestně překročit. Jen pokrytec může říci, že taková hranice neexistuje a že člověk má být touž osobou ve veřejném i v intimním životě. Kdekoli, kdo by byl ve veřejném a v intimním životě stejný, byl by nestvůrou. Chyběla by mu spontánnost v soukromém životě a odpovědnost v životě veřejném. Například vám můžu o příteli, který provedl hloupost, soukromě sdělit, že je to idiot, že by se mu měly useknout uši, že by měl být pověšen hlavou dolů a do huby by se mu měla nacpat myš. Kdyby však totéž prohlášení bylo vysíláno rozhlasem ve vášním tónu - a všichni přece raději říkáme takové žerty vášním tónem - , nedalo by se bránit. Ale nešlo jen o to, že policie tendenčně spojila náhodné výroky a vysílala je pak v rozhlase na důkaz, že Prochazka je pokrytec roznášející laciné a ostouzející klepy o svých přátelích a politických spojencích - v zásadě bylo něco mnohem hlubšího. Ty hovory, vysílané rozhlasem, měly dosáhnout tohoto cíle: Milý pane Prochazko, cokoli říkáte a děláte, je nahráváno a fotografováno; váš soukromý život přestal existovat! A člověk, jehož soukromý život přestal existovat, ztratil všechno. Je ve stavu úplného ponižení: tajné oko ho sleduje i v okamžiku, kdy v ložnici líbá svou ženu či stojí před záchodovou mísou. Takový člověk může jen umřít. A Prochazka umřel. Rakovina, jež v něm byla do té chvíle zastavena, po onom vysílání znovu propukla a do týdne byl mrtev.

R: Zjišťujete, že na Západě je soukromý či intimní život ohrožen méně?

K: Vývoj novodobého světa je vůči intimnímu životu nepřátelský vůdce. V zemích s komunistickým režimem je jistá výhoda: jasně vidíme, co je špatné a co dobré - nahrává-li policie soukromé novory, každý vi, že je to špatné. Když se však fotograf v Itálii připlíží, aby vyfotografoval tvář matky zavražděného dítěte či muka tonoucího, neřikáme tomu porušení intimity, ale svoboda tisku. Fotografie nám dala mnoho, jenže ohrozila náš intimní život. Můj přítel fotograf Aaron Manheimer prožil nějaký čas s jedním z velkých evropských herců - jeho jméno neuvedu - a fotografoval jej za dní, jež, jak se ukázalo, byly jeho poslední. Ten herec byl už velmi starý a nemocný. Když jednou Aaron fotografoval, herec se usmál a řekl: 'Ale tyto fotografie se zveřejňovat nebudou - ty jsou mezi vámi a mnou.' Umíte si představit fotografa, který pořídil poslední portréty slavného herce a nepročal je, protože ho ten herec před smrtí o to požádal? Aaron je nikdy nezveřejní. Takový postoj je ve světě novodobého žurnalisumu výjimečný.

R: Ale romanopisec odhaluje intimní život pořád, aniž koho žádá o dovolení. Intimní život je jeho povolání. Nejste i vy svým způsobem fotografa intimity? Nepodobá se stížnost českých cenzorů na vás vůči stížnosti na novodobý žurnalisumus - že totiž odhalujete tajnosti příliš intimní, příliš drastické, aby se daly zveřejnit?

K: Máte pravdu. Celé dějiny evropského románu jsou postupným odhalováním tajností: jak se člověk chová a proč, co si soukromě myslí a co cítí. Proto velké romány vždy šokovaly. Odhalovaly, co lidé nechtěli o svých životech vědět či slyšet. Joyceův Odyseus nás šokuje jen proto, že před námi otvírá jeden velmi obyčejný život a všechno, co umí noset, ruce, břícho jednoho prostého člověka, co vidí jeho oči a slyší jeho uši. Všechno, co v Joyceovi čteme, je zjevné, nepopíratelné, banální, a přesto je v tom cosi nesnesitelného a otřesného, protože všichni žijeme, aniž to skutečně vnímáme, zapomínáme to v okamžiku, kdy se to děje, a mluvíme-li o tom, automaticky to cenzurujeme. Žádný cenzor v Krealu není tak pfičený jako cenzor skrytý v každém z nás. Máte naprosto pravdu: román při svém odhalování tajností nesmí posouchat žádného cenzora a musí být krutý jako fotoaparát namířený na umírajícího člověka. Ale mezi romanopiscem a fotografa je velký rozdíl: Anna Karenina, Emma Bovaryová, Bloom jsou vyvyššené osoby. Spisovatelova studie intimního života je nejen prací pozorování, ale především prací představivosti. Proto se žádná skutečná Madame Bovary nedá srovnávat s Flaubertovou. Druhý rozdíl je morální. Představte si, že by byl Flaubert napsal ten román o některé své rouenské sousedce, o nějaké žijící Madame Bovary. V tom případě by byl nedis-

krétní obludou, volavkou, udavačem, člověkem, kterého je třeba se stranit. Autor čerpá z vlastního života, ale vytváří něco, co se jeho životu vůbec nepodobá.

R: Co jste nejdřív začal psát? Co jste dělal předtím?

K: Ze všeho nejdřív jsem psal hudbu, velmi vynyšlenou hudbu pro klavír ovlivněnou Schoenbergem. Bylo mi 16. Pak mě vyloučili z univerzity. Žil jsem mezi dělníky. Tehdy jsem hrál v jazzbandu v maloměstských kabaretech. Hrál jsem na klavír a na trubku. Pak jsem psal poezii. Maloval jsem. Všechno to byla samá hloupost. První má práce, která stojí za řeč, je povídka napsaná, když mi bylo třicet, první povídka v knize Směšné lásky. Tehdy začal můj život jako spisovatele. Půl života jsem prožil jako relativně neznámý český intelektuál. Žert a Směšné lásky vyšly pouhý rok před ruským vpádem. Bylo mi 38. Obě knihy měly velký úspěch a vynesly mi dost peněz, abych pak později měl z čeho být živ.

R: Jak bylo možné, že knihy tak cizí komunistické ideologii legálně vyšly?

K: Protože existují sice politické režimy, ale existují i společnosti. Česká společnost má západní tradice; je liberální, má demokratické ideály a esteticky se orientuje podobně jako vaše společnost. Mezi českou společností a komunistickým režimem nebyla harmonie a společnost vždy vykonávala na režim tlak, až v šedesátých letech skoro vyhodila komunistickou stranu ze sedla i s jejím systémem. Na krátkou chvíli se uskutečnilo to, o čem anich Orwell: plánované hospodářství se svobodou vyjadřování. Proto roku 1968 Žert vyšel stejně jako mnoho vynikajících knih komunistické ideologii cizích. Teď už dokážete pochopit záměr skrytý za ruským vpádem v roce 68. Rusové neobsadili Československo proto, aby tu změnili režim či dosadili nové vedení, ale aby zničili českou společnost – a se společností její kulturu. Nikoli opozičně protikomunistickou kulturu, ale kulturu jako takovou. Dvěma stům českých spisovatelů podnes není v jejich zemi dovoleno publikovat! Není jim dovoleno vydělávat si na živobytí žádnou intelektuální práci. Proto se v Československu můžete setkat s univerzitním profesorem, který se stal taxikářem, a s proslulým vědcem, který myje okna. Jiní jako já nedostali ani takovou práci. Žil jsem velmi skromně z úspor a přesto nebyl nešťastný. Napsal jsem dva romány, Život je jiné a Večírek na rozloučenou. Prvně v životě jsem psal absolutně svobodně, protože jsem věděl, že ty knihy v Československu nikdy nevyjdou a nebude je číst žádný cenzor.

R: V předchozích knihách jste tedy bral tlak cenzury tak trochu v úva-
hu?

K: Odmítal jsem to. Zkrát byl v cenzorově úřadě půl roku. Neustoupil jsem ani v jediném slově. Nakonec kapituloval cenzor. Ale nezapomeňte, že to byl rok 1966. I cenzura byla už nakažena liberálním duchem české společnosti. I cenzor se začal za cenzuru stydět. Ale v zemi, kde existuje cenzura, není nic přirozené. Napišete knihu, v níž se dotýkáte politických skutečností. Cenzura vám ji zakáže. Napišete milostný příběh. Veřejnost řekne: 'Píše o lásce, protože se bojí psát o politice - sklání se před cenzurou.' Ať děláte cokoli, jste obětí mimoliterárních tlaků, na něž vědomě či podvědomě reagujete, a to vždy ke škodě literatury. Proto jsem se nikdy necítil tak svobodný jako za těch sedmi let v Československu po ruském vpádu, kdy mi nebylo dovoleno publikovat a ztratil jsem své české čtenáře.

R: Ale měl jste už čtenáře jinde, zvláště ve Francii.

K: Ano, jenže ty jsem neznal. Nevykonávali na mne žádný tlak. Protože nevěděli, kdo jsem, ani nevěděli co ode mne žádat.

R: Jestliže jste se jako spisovatel cítil v Československu tak svobodný, proč jste v roce 1975 odjel do Francie?

K: Mé úspory zmizely; nikdo mi nedal práci; má žena a já jsme neměli z čeho být živi.

R: Obtěžovala vás policie?

K: Ne. Byl jsem už autorem v Evropě dobře známým a to mě jistým způsobem chránilo. Policie byla chytrá. Zvala si má přátele k nekonečným výslechům, ptala se jich na mne a dávala jim na srozuměnou, že stýkat se se mnou je pro ně nebezpečné. Pochopil jsem, že má přítomnost v Československu stěžuje mým přátelům život. Někteří ztratili práci, protože nemínili se mnou přerušit styky. Nemůžete žádat od přátel, aby se kvůli přátelství stali hrdiny.

R: A co ve Francii, žádný stesk po domovině? Žádná touha vrátit se?

K: Bojím se vám říci pravdu. Člověk, který netrpí tím, že se nemůže vrátit do své země, je obecně považován za člověka chladného, ba hanebného. Přesto vám musím otevřít své srdce: léta ve Francii byla a jsou nejlepšimi léty mého života.

R: Proč?

K: Osvobození od politiky, od jejího všudypřítomného tlaku, osvobození od věčných politických diskusí a jejich stereotypního a neplodného obsahu. V zemích, jež trpí policejním útlakem, nikdo tomu neunikne a každý zvolna kloupe. Výborně rozumím tomu, co Hannah Arendtová myslí, když říká: 'Pod tyraníí je snazší jednat než myslet.' Tyranie často produkuje obdivuhodně smělé lidi, ale produkuje málo původního myšlení. Neumíte si představit mou euforii hned po prvních čtrnácti dnech ve Francii. Mohl jsem okamžitě začít svůj druhý život a vše by-

lo pro mne dobrodružstvím: lidé, řeč, krajina i kousek řeči se sousedy.

R: Takže byste se nevrátil?

K: To je akademická otázka. Nikdy mi to nedovolí.

R: Jak by se asi byla vaše spisovatelská dráha vyvíjela, kdybyste byl zůstal?

K: Když jsem roku 1972 v Praze dopsal Večírek na rozloučenou, titul znamenal zcela nedvojsmyslně, že je to má poslední kniha, rozloučení s mým spisovatelským povoláním. Byl jsem přesvědčen, že jsem už řekl, co jsem chtěl říci.

R: Jak se může čtyřicetiletý spisovatel klidně a bez hysterie rozhodnout, že už nebude psát? Byl byste opravdu dokázal uspokojivě žít bez psaní?

K: Jedna věc mi na Západě a zvláště ve Francii připadá komická, a to jakási 'sakralisace' nikoli literatury, ale vlastního psaní. Píše se, jako by se konal jakýsi mystický akt - jako by se člověk modlil. Píše se neuvěřitelný brak s neuvěřitelnou vášní. Jeden český básník kdysi napsal: 'Kdybych nemohl psát básně, musel bych plakat.' Odpověděl jsem mu: 'Tak plač!' Mohu vás ujistit, že jsou chvíle, kdy se můžete vzdát psaní mnohem snadněji, než si myslíte.

R: Roku 1972 jste měl pocit, že už jste řekl všechno. Pak jste ve Francii napsal dvě další knihy, Knihu snůhnu a vzpomínání a Nesnesitelnou lehkost bytí, možná vůbec nejměšnější. Dějištěm je i teď Praha.

K: Dějištěm je nejen Praha, ale i Evropa. Je ovšem pravda, že vždy vidím Prahu jako střed Evropy. Pražské drama je dramatem všech evropských měst. To drama se jmenuje Konec Evropy, Nebo, abych nepřeháněl, Možný konec Evropy, Hrozba Evropě, Ústup Evropy. V Praze se třicet let dále ničení jejího evropského ducha a evropské identity. Čech je víc Evropanem než Angličan či Dán, protože rozumí, co Evropě hrozí. Žena je nejkrásnější, když nás opouští. Evropa je nejkrásnější, když nám mizí před očima. Pro mne Praha není hlavním městem malé země, ale laboratoří, kde evropské dějiny konají svůj divný experiment s evropským člověkem.

R: A jedním z experimentů dějin je zkáza lidské intimnosti.

K: Přesně tak.

R: Ale neobdivujete na pobřežích ženy obnažené od pasu vzhůru - nemáte rád aspoň tohle porušení evropské intimnosti?

K: Vy víte, Philippe, že nejsem moralista. Co živ jsem byl jako vy kárán, že nemám žádnou morálku; kárali mě, že píši pornografii - atd. atd. Ale nemám rád pobřeží s nahými lidmi! Vždy jsem obdivoval génia lidstva schopného vytvořit poezii erotiky tím, že některé malé části

lidského těla zakryl. Kdo mění své intimní tělo v tělo veřejné, ne-osvobozuje sebe ani své tělo. Nebojuje proti morálnímu předsudku, ale ničí jednu z mála věcí, která stojí za život: opravdovou erotiku.

R: Po dočtení vašeho nového románu by se člověk docela dobře mohl zeptat, co tedy stojí za život.

Z: Čte-li se ten román správně, tak slé to není. Je to román o lásce. Láska zůstává nespornou hodnotou. Za druhé je to román o kráse - ty dvě ženy, Tereza a Sabina, jsou posedlé tím, co je krásné. Přetí hodnotou je myšlení. I když člověk ze své situace nemůže uniknout, má možnost jí porozumět, zkoumat ji, přemýšlet o ní. Člověk, schopný myslet, není poražen - i když je poražen.

R: Ale podle vašeho románu láska je cosi zcela vzácného, krása rychle mizí z naší planety a člověk, jakkoli má obrovské množství vědomostí, začal už ztrácet schopnost myslet, přestal vědět, jak se myslí.

K: Láska, krása a myšlení patrně jsou hodnoty, jež mizí.

R: Takže připouštíte, že co jste napsal, není optimistické.

K: Jan velký cynik dnes dokáže být optimistou.

R: Poslední otázka. Jak se díváte na to své vynikající postavení, které vás v exilu postihlo? Jak říkáte, jsou "sněžné lásky". Existuje i něco jako "sněžná proslulost", kořicky ironický literární osud?

K: Když jsem byl malý chlapec v krátkých kalhotách, snil jsem o zá-
zračné masti, jež by mě zneviditelnila. Pak jsem dospěl, začal psát a chtěl mít úspěch. Teď úspěch mám a chtěl bych mít tu zneviditelňu-
jící mast.

Překladatel si po dopsání textu není jist, má-li jej nabídnout k přečtení. Je to záložková biblina naneštěstí i vinou P.R. Měl po zkušenosti svobodně žijícího a myslícího člověka umlčet vyslýchaného zhruba po druhé větě. Ale snad se i tohle má znát. Litovat může jen Kovo, Art Centrum či který vývozní podnik, že v kooperaci s jinými místy včas nezavedly export méně dovedných i značně dovednějších šarlatánů za valuty. Teď už asi je pozdě doporučovat to jejich pozornosti. Prošlo se to. A ti, co by z valut tak jako tak nic neměli, nemají proč za některými z odešlých vzdychat. Co by asi dělali tady, když ani ve svobodě nedokáží najít prostou, velkorysou, nepředstírající a nefixlující volnost a určitost myslí a projevu. Adieu. Good-bye. Liebe wohl. Mějte se tam pěkně. A o tom, co se děje tady, v detailech už mlčte. Jako M.K. jste po odjezdu odtud rázem "v euforii" a pravda o tomto místě a životě vás opouští. Pište, co žijete tam. Nebo si pište, co chcete, a aspoň některým čtenářům to nebude k ničemu.

Jiří Morava prostudoval ve Státním archívu v Bozenu listinný materiál, který tam byl po první válce převezen. Obsahoval korespondenci rakouských úřadů spjatou s nuceným brixenským pobytem českého spisovatele a novináře Karla Havlíčka. Z Moravových studií vznikla kniha Exilová léta K.H.Borovského, vydaná v roce 1981 v nakladatelství Konfrontace. Morava hojně cituje a citlivě interpretuje, věcně se drží fakt a událostí a při vši badatelské důkladnosti udržuje svůj text na široce sdělné úrovni. Sentimentální legenda o národním mučedníkovi se pod jeho pohledem rozpadla. Ti, kdo doposud splývali v nerozčleněnou masu úředně delegovaných Havlíčkových nepřátel, vyvstali před čtenářem velmi plasticky. Podařilo se popsat nebo aspoň naznačit složité vztahy uvnitř byrokratického mechanismu a s pomocí výsledků policejního pozorování osvětlit, co se s Havlíčkem a v Havlíčkovi dělo za let brixenských a pobrixenských. O tom, jak těžkou ránu mu zasadila takřka úplná izolace od domácího veřejného života, se něco vědělo už dříve. Muž zvyklý na okamžitý živý ohlas svých činů se se samotou a prací stranou světa nikdy nevyrovnal. V Brixenu "nedovedl již úsilněji pracovat", řekl o tom ve své havlíčkovské monografii Masaryk. Nebylo to však způsobeno pouhým útlakem ze strany nepřátelských politických sil. O těch si vyhnanec nedělal iluze, ba po zákonu nevyhnutelné jednostrannosti, k jaké je utlačovaný téměř vždy odsuzován, smýšlel o nich hůř, než si většinou zasloužily. Nikdy se zřejmě nedověděl o tom, jak loajální vůči němu byl například okresní hejtman Theodor von Knoll. Při všech nedoložených nebo jen částečně doložených podezřeních, jako že se internovaný chystá k útěku nebo že připravuje protistátní beletristický spis, měly rakouské policejní orgány o svém svěření poměrně objektivní představu. Bylo s ním naloženo nepřiměřeně tvrdě na tehdejší dobu, ale ta tvrdost měla svá celkem přesná pravidla. Jenó výživné stanovené a vyplácené vládou se zhruba rovnalo příjmu innsbruckého místodržitelského úředníka.

Česká společnost, o níž bycnom se měli domnívat, že byla vlastní Havlíčkovou stranou, vychází z Moravova obrazu nepoměrně hůř. Krech jejích příslušníků, čelnějších i řadových - samozřejmě s nečetnými čestnými výjimkami - přispěl významným podílem k Havlíčkovu zhroucení. I z řídkých a stále řidnoucích dopisů pochopil, jak nízká byla tehdy v Čechách schopnost rezistence. Všichni se v bachovské době s větší či menší nechutí zabydlili. Nechyběli analytiko-
vé, kteří v českém tisku dovozovali, že je Havlíček obětí svých omylů

a defektů. V jeho nejbližším okolí byli udavači, a to iniciativní. Když mu v květnu 1855 pod tříapůlletém odloučení povolily úřady vrátit se domů, vracel se člověk ne-li zlomený, tedy přinejmenším nevyléčitelně nalomený. Ve své žádosti o propuštění, respektive v protokolu sepsaném na jejím základě slíbil, že se odřekne veškeré novinářské a fakticky i spisovatelské činnosti. Sotva to mohla být zbožná lest. Havlíček takový slib dlouho a zásadně odmítal, nechtěl prosit. Nakonec však nad jeho odhodláním převládla touha uniknout z Brixenu za každou cenu. Ženina nemoc, pro niž musela i s malou dcerkou opustit Brixen, nepochybně samotou prohloubila, ale pocity marnosti Havlíček trpěl, i když měl rodinu vedle sebe. Zdá se ostatně, že legendarizovaně špatné tyrolské podnebí nezhoršilo Julin stav. Bylo dokonce prokazatelně vhodnější než pražské. Podobně zhojně muselo na Havlíčka působit české duchovní klima. I nejbližší přátelé a známí se omilostněnému navrátilci vyhýbali. Báli se. Plicní nemoc, která ukončila život Havlíčkovy ženy těsně před jeho návratem, nenarazila v podlomeném organismu opuštěného člověka na žádné obranné látky.

Čeští badatelé se až dosud o tyrolský archiv nezajímali, i když po první světové válce nic nebránilo důkladnému výzkumu. Tušili, co tam najdou? Jiří Morava byl vyzbrojen vlastními tvrdými zážitky z padesátých a šedesátých let. Byl Brňan a jeho osud na mne doléhá i jako výčitka. Znal jsem ho, a nikdy mě nenapadlo, že bych se mohl a měl pokusit něco pro něho udělat. Teprve z knižní zálohy a redakční poznámky jsem se dověděl, jak krušnou cestu urazil, než zakotvil v Innsbrucku a ve svých bezmála padesáti knižně debutoval. Čítám a slyším ostře formulované otázky týkající se práva na emigraci a povinnosti setrvat. Myslím, že odpovídat se dá jen konkrétně. Moravova knížka o Havlíčkovi je odpověď samozřejmá a přesvědčivá.

Milan U h d e

CHUDÁK ARISTOTELES

aneb

ARISTOTELES V PODÁNÍ: naší vědy ?

Prof. Václav Černý ve své eseji "O povaze naší kultury"/1975/ na několika hutných stranách, jež zabírají téměř desetinu celé práce, velebí řeckou kulturu jako prvopočátek naší evropské vzdělanosti; ale ani jednou větou nepřipomíná úvahu, která se čtenáři mimoděk, ale neodbytně, vnucuje: lze mluvit o "řecké kultuře", jde-li o "kulturu několika málo řecků"? A že je sám jedinečným aristokratem ducha, nepřipouští si otázku: kolik českých čtenářů jeho esej bude číst? A lze mluvit o současné československé kultuře, jde-li mnohdy o kulturu hrstky, jež naráží na vztahovačnou hrst - semknutou v pěst? Stále vítězíci třídy? Obyčejných lidí? Nad obyčej?

Co když celá sláva helénské doby byla dílem několika set geniálních a mravních jedinců - za dobu skoro tisíce let? Nebude se pak třeba za několik věků psát i o naší dnešní době jako o málem převratné epoše dějin, kdy slavní staří Čechové - to jako my - začali psát "co na srdci, to na jazyku"? A třeba jen proto, že podle Vaculíka budou budoucí posuzovat celý náš - současný - národ? Sny?

A současnost? V Bratislavě vyšla v roce 1979 nákladem 2.500 výtisků Aristotelova "Etika Nikomachova". Aristoteles, přísný logik, vědec a velice bystrý pozorovatel se důsledně snažil, aby se svými poznatky co nejvíce přiblížil pravdě, objektivní skutečnosti a proto použil výrazů velmi strohých:

"Většina lidí, zejména nevzdělaní, vidí jedno i druhé / = dobro a blaženost/ ve smyslné rozkoši, a proto mají rádi požívačný život. Existují totiž tři hlavní formy života: za první ta, o které jsme se právě zmínili, za druhé život ve službě státu a za třetí život oddaný filozofii. Většina lidí se projevuje docela otrocky, neboť si volí život dobytčí. Vzdělanci a lidé prakticky činní si volí čest, neboť ta je zřejmě cílem politického života /.../ /avšak/ čest je spíše v člověku, který ji přijímá. /.../ Kromě toho se zdá, že lidé proto touží po cti, aby sami sebe přesvědčili, že jsou dobří, snaží se, aby je rozvážní lidé a známí ctíli pro ctnost" /str.23/.

"Ctnostný člověk se nejvíce vyznačuje tím, že v jednotlivých případech vidí věci tak, jak jsou, a že je zároveň pro ně jakoby pravidlem a mírou. U většiny lidí je zdrojem klamu zřejmě pohnutka rozkoše.

Rozkoš totiž není pravým dobrem, ale jen se tak jeví. Dav si proto volí rozkoš, neboť ji pokládá za dobro, vyhýbá se však bolesti, neboť ji pokládá za zlo" /str. 69/.

"... nazývají sobeckými ty, kteří si přisvojují příliš mnoho peněz, poct a tělesných rozkoší, neboť to jsou věci, po kterých obyčejně touží lidé a o které usilují a vedou ustavičně boj a spor. Ti, co nosí v sobě tyto žádosti, žijí svým náruživostem a vůbec vášním a nerozumné slošce duše. Tak to však dělá většina; v hanlivém smyslu podle okolností, že většina je právě zlá" /str. 28/.

Této citace bylo použito proto, aby se prokázalo, že v "Etice Nikomachově" najde o pouhou zmínku autora, která by se dala vysvětlit i nedopatřením /třeba překladu nebo nepřesným tradováním, když už autorem uvedené "Etiky" není přímo Aristoteles, ale asi Nikomach, jeho syn z druhého manželství, který otcovy přednášky dodatečně sepsal/ Také je nutné uvážit, že "Etika" není psána jako kritika tehdejší společnosti a že tyto zmínky o "zlé" většině jen vyplývají z textu:

"Touha po příjemnostech je totiž nenasytná a na nerozumného člověka doléhá ze všech stran; ukojení žádostivosti stupňuje přirozenou náklonost, a když jsou žádostivosti velké a silné, vytlačí i schopnost jasně usuzovat" /str. 86/.

"Ve většině městských států /.../ každý žije, jak chce, a s dětmi a se ženou zacházejí jak Kyklopy /str. 260/.

Ale autor předmluvy k "Etice" Jaroslav Martinka popisuje tehdejší dobu /starých Řeků/ v ideálních pojmech jako "způsob, kterým předhistorický člověk definitivně překročil práh dějin". "Základní mohutnosti řeckého člověka" mimo jiné líčí tak, že "vnější dané okolnosti znamenaly pro něho pouze /!/ předmět rozumového poznání, podmínky mravního /občanského/ jednání". A zatím: i sám Aristoteles musel nakonec uprchnout na ostrov, aby neskončil stejně jako Sokrates.

Jaroslav Martinka píše dál, ve svém úvodu /str. 10/: "metodologický a heuristický význam logických prostředků jako analytického nástroje je u Aristotela neobyčejně přesvědčivě doložený jejich použitím při zkoumání a teoretické interpretaci společenské reality a to právě

nejpřehledněji a nejpochoptelněji v "Etice Nikomachově" -."

A na str.7. Jaroslav Martinka píše, že jde o "šifru teoretického záběru", i když "se dnes nezakládá /tj. Aristotelova autorita/ na platnosti většiny výsledků, které myslitel svým teoretickým úsilím dosáhnul". Ale: té teorie je v "Etice" - díky Bohu - málo. Nejlépe to říká sám autor: /str.44/

"Protože cílem této rozpravy o etice není teoretické poznání jako v jiných částech filozofie - neboť neuvvažujeme, abychom věděli, co je ctnost, ale abychom se stali dobrými, protože jinak by bylo toto filozofování neúčinné - musíme svou pozornost zaměřit na praktické lidské činnosti, na to, jak se mají konat". "... Zkoumání etických otázek má poskytnout jen všeobecný náčrt a nemá být vědecky důkladné, a /.../ důvody se mají požadovat podle povahy probírané látky. Ale povaha činností a toho, co je užitečné, nemá stálost právě tak jako to, co patří ke zdraví. Má-li úvaha o všeobecných otázkách etiky takovou povahu, tím méně může být přesnost v úvaze o jednotlivých případech jednání, neboť nepatří do žádného umění, ani učení, naopak, jednající osoby samy tu musí vždy přihlížet na vhodnost času a okolností, jak se to dělá v umění lékaře a korzidelníka".

Kontrast moderní "vědecké" fráze a Aristotelova zdravého rozumu nepotřebuje další komentář. A vskutku, Aristotelova "Etika" je zejména a v první řadě psychologickou ~~rozpravou~~ rozpravou - jak říká sám autor - o povahových vlastnostech člověka. Ty nazývá Aristoteles "mavními ctnostmi a nectnostmi", které "nám nejsou od přírody vrozené", "máme pouze přirozenou vloh, abychom je získali" výchovou a upevnili zvykem nebo zlozvykem, neboť "kdyby to tak nebylo, nebyl by potřebný učitel a každý člověk by se rodil dobrý nebo zlý" /str.42 a 43/. Je však zapotřebí rozumět tehdejšímu významu pojmu "mavní", který neznamenal nic jiného než "získaný zvykem" a dále pojmu "mavní ctnost a nectnost", který u Aristotela neznamená nic než povahovou vlastnost, která je sama o sobě bezvýznamná, protože je "stavem duše", avšak vytváří se, upevňuje se a osvědčuje se jedině činností, tj. tím, jak se v životě chováme, zejména vůči druhým lidem, neboť "člověk je tvor společenský".

Aristoteles by však nebyl Aristotelem, kdyby se nepokusil vidět povahové vlastnosti člověka jako ucelený systém, jako řád, který má přesný počet čeledí, přesně definovaných. Protože však dobře věděl, jak velkou hádankou je lidská povaha, proto se asi předem vzdával

nároku na vědeckou přesnost svých úvah. Přesto se pokusil každý okruh povahové vlastnosti, všechny "ctnosti a nectnosti" roztrždit do trojic /např. lakomství - štědrost - marnotratnost/, kde vždy středním členem je ctnost a obě krajní nectnosti - z nichž jedna se vyznačuje nedostatkem a druhá "nadbytkem" střední ctnosti. A člověk jako by doslova cítil z jeho slov lítost vědce, že některé "chlívečky" trojic nemají jméno. Např. na ctižádosti nevidí nic ctnostného, ale nenechává ani pojmenování pro "nemít ctižádost", což ovšem také nepovažuje za chvályhodné. Takže ctnostná vlastnost je někde uprostřed mezi mít a nemít ctižádost a pro ni už vůbec chybí pojmenování /str. 103/. Dnes bychom asi česky řekli "zdravá ctižádost". Stejně tak bylo Aristotelovi asi líto, že nadbytek a nedostatek spravedlnosti, přesněji řečeno "smyslu pro spravedlnost" jako povahového rysu má pro obě krajní polohy shodný výraz "nespravedlnost" a tak si tu pomáhá opisem "bezpráví páchat" a "bezpráví snášet", což je pochopitelně jen řešení z nouze /str.126/.

Stojí za povšimnutí, do jakých potíží se při své klasifikaci dostává tam, kde pojmenování má něco společného s ctností nebo s nectností, ale současně je i projevem citovým: city Aristoteles nepovažuje ani za stavy duše ani za vrozené vlastnosti /str. 48/, např. hněvivost a stydlivost. Tam se pak dostává do téměř komické situace, kde mu chybí pojmenování jak pro střed, tak pro obě krajní polohy /str. 103/. Při "stydlivosti" to doslova přiznává /"počobá se spíš citu než ^{stavu} mrávkám" - str.111/ a tím i zakončuje svůj seznam ctností. Pozoruhodné je, že nejvyšší ctnost, přátelství, kterého si cení více než spravedlnosti, se vůbec nepokouší vtěsnat do nějaké trojice, jako by v tehdejší řečtině chyběl název pro nenávisť a lhostejnost; nezahrnuje přátelství do svého "inventáře" ctností, ale věnuje mu dvě obsáhlé, samostatné kapitoly. Tam se jedinou větou zmiňuje o lásce, která je "jakýmsi vystupňováním přátelství" a "je možná pouze k jednomu" /str.234/. Na začátku rozpravy však lásku považuje za cit /str. 48/.

Při Aristotelově "inventuře" ctností jsou nejzajímavější dvě skutečnosti:

1/ Do slova a do písmene se týkají dnešního, současného člověka. Drobné rozdíly jsou spíše ve formě než v podstatě. Např. řecká láska nebyla totéž co láska křesťanská, renesanční nebo dnešní. A anglická "sodoma" /homosexualita/ je ukryta jen v té jedné zmínce o "lásce k jednomu". Rozhodně je Aristotelova "rozprava o ctnostech a nectnostech"

vzrušující studií dnešního člověka. A je to 140 hutných stran, téměř dvě třetiny celé knihy - samotné přátelství zabralo celých 50 stran. To by rozhodně stálo za pečlivý překlad do moderní češtiny a za masové rozšíření.

2/ Aristoteles se vůbec nenamáhal, aby nějak vysvětlil, proč se mu jednotlivé povahové vlastnosti jeví jako mravné a jiné jako nemravné. Jako by si neuvědomoval, že určením středu bez jakéhokoliv měřítka vykresluje prostě ideálního člověka, pomocí vlastností, které hodnotí jako ctnostné: přitom někde se odvolává na "obecnou chvályhodnost" a jinde zase s "obecným povědomím" polemizuje. Jediné kritérium pro posouzení ctností a nectností spatřuje Aristoteles ve třech věcech, o které "se člověk snaží": kráse, užitečnosti a příjemnosti. A v jejich protikladech, "jinž se vyhýbáme": ošklivosti, škodlivosti a nepříjemnosti /nelibosti/. Takže "dobrý je ten, kdo si počíná správně, zlý však ten, kdo v tom chybuje". A protože "to, co je krásné a užitečné, je zřejmě i příjemné", "děláme z pocitu příjemnosti a nepříjemnosti pravidlo našeho chování". "Proto se též celá rozprava, jak o etice, tak i o státovědě, zabírá otázkou příjemnosti a nepříjemnosti, neboť kdo je správně užívá, bude dobrý, kdo špatně, bude zlý" /str.46,47/.

Celou ošidnou relativnost krásy a užitku a zejména příjemnosti a nelibosti, kterou si Aristoteles dobře uvědomoval, vyřídil jedním slůvkem: slovem "správně". A z tohoto slova docela vyzařuje "náboženství racionality" či "filozofie rozumu", řeckého logu, kterým jsme jednou provždy překročili hranice naší bývalé živočišnosti, a člověk se svým rozumem jako by stal pánem vlastního osudu. /Ovšem i tady platí podmínka, že ho bude "správně" používat. Jak se už dnes ukazuje, nestačí na to ani logika, a budeme se muset obrátit na pomoc i k citu./ Proto také ctnost je pro Aristotela pouhým stavým, nic neříkající charakterovou vlastností. Opravdovou ctností se stává teprve rozumovou činností. "Mravní činnost" musí člověk vykonávat: zaprvé "vědomě", za druhé na základě svobodného rozhodnutí, a to rozhodnutí pro samu věc, a za třetí, musí je vykonávat s pevnou a neotřesitelnou jistotou." /str.48/. "Ctnosti jsou určitou formou rozhodování /na rozdíl od citů/, nebo alespoň obsahují prvek rozhodování" /str.49/. "Nerozumné bytosti totiž nemají schopnost rozhodovat, u nich rozhoduje pouze žádostivost a prchlivost" /str. 64/. "Nevědomost při rozhodování totiž nebývá příčinou nedobrovolnosti, ale méněcennosti" /str.62/. "Neuvažujeme však o cílech /účelech/, ale o prostředcích na dosáhnutí cíle" /str. 67/.

"Absolutně vzato a podle pravdy předmětem vůle je dobro, pro jednotlivce však to, co se mu zdá dobrým". "Ctnostný člověk totiž ve všech případech usuzuje správně" /str.69/. "Člověk je hybným principem /počátkem/ a původcem svého jednání, stejně jako je původcem svých dětí" /str. 70/. atd.

Aristoteles tedy nenastoluje problém svobody vůle /jak to tvrdí např. současný O.G. Drobnickij v "Pojmu morálky"/, ale povinnost rozumu učinit jedině možné mravní rozhodnutí: žít a jednat ctnostně. Aristoteles zásadně odděluje vůli /chtění, přání/ od rozumu /uvažování, vědomé rozhodování/. Nezná pojem determinace v dnešním slova smyslu: věděl, že uznáním důsledné determinace by nemohl zdůvodnit mravní odpovědnost za své činy. Chápal, že i zloděj může krást s radostí, proto kritérium "příjemnosti" doplnil tím, že je musíme "správně" používat. Ale nedokázal v polemice se Sokratem uniknout moci rozumu, když popřel význam vědění pro ctnostný život. /Bylo by zajímavé zjistit, jak dalece ovlivnilo toto Aristotelovo myšlení ideologii původních Českých bratrů, v generacích až do půle 16. století./

Termín "svobodné vůle" se u Aristotela nevyskytuje: přesto O.G. Drobnickij /v díle "Pojem morálky"/, vykládá Aristotela tak, že "je-li člověk svobodný nebo nesvobodný při volbě určitého jednání, závisí od toho, jak jeho činnost posuzuje společnost". /str.48/. Tím pochopitelně vychází O.G. Drobnickij ve třic marxistickému dogmatu, že "člověk je ve své podstatě určen společenskými vztahy" a že morální vědomí společnosti je nadřazeno mravnosti jednotlivce. Ale Aristoteles nejenže nemá termín "společenské vědomí", ale kdekoliv hovoří o morále společnosti, hovoří o ní pouze tak, jak se jeví jednotlivci. Společenské vědomí neexistuje tedy pro Aristotela jinak, než jako vědomí jednotlivce o tom, co za společenské považuje. A to může být jak názor převládající - tak i názor jednotlivce, který by měl být většinou uznáván: i když ve skutečnosti tomu tak není.

Aristoteles klade mravní odpovědnost na konkrétního jednotlivce, avšak protože člověk "je svou přirozeností určený pro život ve společnosti", klade tuto povinnost k odpovědnosti "nejen na jednoho člověka, žijícího samotářským životem, ale i na rodiče, děti, ženu a vůbec na přátele a občany". "Přitom si však musíme položit určitou hranici" nebo jinak "budeme postupovat do nekonečna" /str.28/. Touto hranicí je Aristotelovi stát. /Účtina v tomto případě používá slovo "stát" jako hranici proti úmyslu "budeme postupovat do nekonečna" s neočekávaným důmyslem: genius českého jazyka! A jeho předjímání budoucnosti!/
74

Aristoteles funkci státu spatřuje v tom, že "zákonodárci /.../ dělají občany dobrými tak, že je na to navykají, a to je vlastně úmysl každého zákonodárce" /str.43/. Aristoteles málo spoléhá na výchovu, jak v mládí, tak i v dospělosti, a proto "potřebujeme zákony, a tím spíše zákony pro celý život, neboť většina lidí se skloní spíš před donucením než před poučením a spíš před trestem než před tím, co je krásné" /str.269/. Proto si Aristoteles více cení přátelství než spravedlnosti, neboť "kde jsou občané k sobě přátelští, tam není zapotřebí spravedlnosti" a "nakonec přátelství není jen cozi nevyhnutelné, ale i krásné" /str.190/. Ovšem "přátelský vztah založený na mravní výši a osobní hodnotě toho druhého /!/ není možný s mnohými", takže "proto je i hluboké a pevné přátelství možné pouze s několika" a dokonce láska, která "je jakýmsi vystupňováním přátelství, je možná pouze k jednomu" /str. 234/.

A tady se objevuje další funkce státu, který je jakýmsi zastřešením všech dílčích "přátelství" od rodiny po zájmové společenství. Aristoteles připodobňuje přátelství a právní řád /!/, neboť "lidé se v nich spolčují pro nějaký užitek" a "ten je cílem, zákonodárců, neboť právo je to, co prospívá společnému blahu" /str. 203/. "Všechna tato společenství jsou zřejmě podřízená státnímu společenství" /str.204/ a proto je i etika podřízena vědě o státu, která "je asi /!/ pro člověka nejvyšším dobrem" /str.20/.

To "asi" v posledním citátu není známkou nejistoty autora. Aristoteles pouze postupným uvažováním dopracovává ke konečnému řešení a jeho práce se přímo hemží výrazy "zdá se" či "asi". Je třeba si také připomenout jeho výchozí předpoklad "rozpravy o etice", že "skutečně vzdělaný člověk hledá v každém oboru jen tolik přesnosti, kolik připouští povaha předmětu" a "v krásných a spravedlivých věcech, tvořících předmět politické vědy, je tolik rozdílu a nejistot, že se zdá, jako by spočívaly pouze v konvenci /v zákoně/, nikoliv v přirozené nevyhnutelnosti. Stejná nejistota je i ve věcech, které nazýváme dobrými, neboť z nich mnohým lidem vznikají škody" /str. 21/.

Aristotelovy závěry jsou však zcela jednoznačné: "Blaženost si totiž vědy žádáme pro ni samu, a nikdy ne pro něco jiného", "je konečným cílem všeho lidského jednání" /str.28/, "předpokládá mravní dokonalost a dokonalý život" /str.34/ a "je principem: neboť pro blaženost děláme všechno ostatní a to, co je principem a příčinou dober, pokládáme za něco hodné cti a božské" /str.39/. Přitom spřesňuje své úvodní názory,

kde "za nejlepší jsme tam pokládali cíl vědy o státě. Ta se však stará zejména o to, aby formovala občany, tj. aby je učinila dobrými a schopnými krásných výkonů" /str. 34/.

Ale necht je tomu jakkoliv, necht je etika podřízena nebo nadřícena vědě o státu, celá "Etika" je zaměřena na mravnost jednotlivce a logicky - pro filozofa - završena nejvyšší blažeností, teoretickým myšlením. A když Aristoteles podrobně líčí podobnosti státního zřízení s přátelstvím, srovnává krále s otcem rodiny, neopomene poznamenat, že přátelství otce je vyšší než přátelství krále, neboť král se o poddané stará jen "jako se pastýř stará o ovce", avšak "otec je původcem bytí, což je největší dárce, i výživy i výchovy" /str. 206/. "Člověk je bytost od přírody víc určená pro manželské společenství než pro občanské, protože rodina je prvnější a nevyhnutelnější než stát" /s.209/.

Závěr celé "Etiky" končí čtrnácti stránkami /250-263/, kde podrobně vysvětluje a zdůvodňuje nejvyšší blaženost, jež spočívá v teoretickém myšlení. Znovu jí dává do souvislosti se státem jedinou větou na str. 259 /viz předchozí citace/ o zákonech jako nejlepším způsobu donucení k mravnosti a končí diskusí se sofisty o nutnosti, aby zákonodárce byl odborník, a že je nutno "zaobírat se problémem ústavy v celém jeho rozsahu, abychom tak filozofii o lidských věcech podle svých nejlepších schopností dovedli ke konci" /str.263/. Tím končí "Etika" a má začínat "Politika", z níž se však dochovala jen Aténská ústava.

Dostí přesně hodnotí "Etiku" Josef Král v "Přehledných dějinách filozofie" /Praha 1947, 3.300 výtisků/:

"Mravní ideál Aristotelův ztělesňuje názory řeckého občana zámožného a chtějícího rozumně užívatí svých společenských výhod. Je to odporovaná a vytříbená morálka skutečně žitá a žitelná. Je to zároveň morálka činného života, byť podle jeho psychologie a filozofie pojatá značně intelektualisticky" /str. 55/.

Mýlí se zřejmě pouze v tom, když tvrdí, že "stát je dříve a více než jednotlivci, jako celek stojí nad svými částmi a svým účelem je podmiňujícím" /str 55/. Nejde však o rozbor Aristotelovy "Etiky", neboť tento názor zřejmě pochází z "Aténské ústavy".

Duchu "Etiky" svědčí formulace opačná, že

stát je tu pro jednotlivce, pro člověka a nikoliv naopak. Člověk je a musí být tvor společenský, ale nikoliv státní. Stát je zejména /s hlediska mravnosti/ nejlepším prostředkem, jak člověka nerozumného a nemravného donutit ke kázní a tím ochraňovat člověka rozumného a mravného. Stát je organizačním "vynálezem" rozumu /samozřejmě i zkušeností a zvyku/; zkušeností učí, že i státy udržuje přátelství a že o ně zákonodárci více usilují než o spravedlnost" /Etika, str.190/.

"Podstatné znaky přátelství pocházejí z vztahu člověka k sobě samému /.../ Měřítkem při všem je ctnost a ctnostný člověk" /str. 221/. Člověk je tvor společenský, protože potřebuje společnost, nikoliv proto, že společnost potřebuje člověka.

Proti tomu téměř komicky působí tvrzení Jaroslava Martinky v předmluvě, že "pouze v něm /ve státě/ - znovu připomínáme - je možné úplně dosáhnout nejvyšší dobro, blaženost" /str. 13/, když o ní sám Aristoteles říká, že "se to saří ještě lépe, když má spolupracovníky, ale přece si úplně stačí sám" /str. 253/.

Takovému "zbožnění" státu, které chce Jaroslav Martinka Aristotelovi vpašovat do "Etiky" v rámci svého marxistického pojetí, nelze dost dobře porozumět: vždyť dle marxismu stát není ničím jiným než "organizovaným násilím" a v komunismu má být dokonce zrušen. Avšak "nejvědčtější" působí výklad O. G. Drobnického, který ve svém díle /"Pojem morálky"/ vyvozuje, že "podle Aristotela je jistá psychicky-volní kvalita člověka ctností, když ji společnost uzná jako kladnou vlastnost", což dokládá citátem z Aristotela, že "ctnostmi všeobecně nazývané chvályhodné, získané vlastnosti duše" /str.45/. A autor O. G. D. pokračuje, že "Aristoteles si tedy uvědomuje normativní charakter mravnosti /ctnosti/: není to v člověku od narození, ale je to zapotřebí v člověku vypěstovat" /str. 45/. A hned navazuje dalším citátem z Aristotela, že "statečný je ten člověk, který snese to, co třeba, a obává se toho, čeho se třeba bát, a to pro takovou příčinu /cíl/, pro kterou třeba a současně tak, jako třeba" /podtrženo O.D./ A Drobnickij pokračuje: "Motivem statečnosti není ani cit pomsty, ani hněv, ani naděje na získání trofeje, ale pouze pravé krásno. Statečnost se tak definuje jako mravně motivovaná a sociálně obsažná, užitečně zaměřená vlastnost charakteru, a proto jednoduše není /!/ vlastností charakteru, psychiky jednotlivce, ale je společenskou mravností, stanovovanou hodnotou, které se mu předpisuje" /str. 46/.

Nejsou tohle očividné bláboly? Nebo se tu sešlo deset tiskových a překladatelských šotků dohromady? Vždyť návaznost jednotlivých vět a citátů je naprosto nesmyslná a poslední výrok autora je nesmyslem sám o sobě... Kromě toho najít u Aristotela citáty uváděné Drobnickým je skoro nemožné, i když jejich ~~či~~ obsah se zdá ~~že~~ docela odpovídat Aristotelovu duchu; ovšem poslední citát o statečnosti je buď překladatelský zmetek, anebo je vytržen ze souvislosti, protože v této podobě nevypovídá vlastně o ničem! /To je mimochodem další lajaáctví překladu Drobnického "Pojmu morálky" do slovenštiny, kde je v pramenech uvedeno slo-

venské vydání "Etiky Nikomachovy" z roku 1979, ačkoliv originál Drobnického spisu vyšel o pět let dříve! Přitom označení stránek u citátů je zřejmě převzato z originálu a týká se asi ruského vydání "Etiky"./ Přesto, po úmorném pátrání, lze snad v "Etice" nalézt větu, která je asi zdrojem onoho bludu: Po třístránkovém podrobném popisu odvahy, s mnoha konkrétními příklady /str.73 - 75 "Etiky"/ říká Aristoteles: "Kdo tedy podstupuje to a bojí se toho, čeho má, proč, jak a kdy se má, a kdo i tak má odvahu, je odvážný" /str.75/. Další komentář je zbytečný.

Nyní však k věcnému výkladu O.G. Drobnického, jenž spočívá ve dvou tvrzeních:

- 1/ Společenské uznání ctnosti,
- 2/ Normativní charakter ctnosti.

Bez ohledu na zřejmou a nevěcnou souvislost společenské platnosti s uvedeným citátem /sám pojem "Chvályhodnosti" nemůže nikoho opravňovat k tvrzení, že ctnost je ctností, jen když ji chválí společnost/, lze považovat za prokázané /i předchozím výkladem/, že Aristoteles má pro kvalitu ctnosti jediné kritérium, a to je "správně" použitý pojem "příjemnosti". Relativnost pojmu "správně" nelze u Aristotela vykládat tak, že ctnost musí být příjemná všem, nejen jedinci, protože "hybný princip je v člověku", nikoliv ve společnosti. Jinak by totiž bylo nutno uznat, že podle Aristotela je za mravné či nemravné chování jednotlivce odpovědná společnost, nikoliv jedinec.

Společenské uznání platnosti mravních norem /ctností/ nelze u Aristotela odvodit ani z toho, že mravní ctnosti jsou zvykem, t.j. společenskou tradicí, zvykem přenášeným z generace na generaci, což je sice pro nás už téměř obecně uznávaná samozřejmost, ale rozhodně to tak nechápal Aristoteles, protože hned v zápětí, když vysvětluje pojem "etiky", který je jen s nepatrnou změnou odvozen od slova "zvyk" /ethos/, dodává, že "ctnosti v nás nevznikají ani přirozeně, ani nepřirozeně, máme pouze přirozenou vlohku je získat a k dokonalému stavu se potom přibližujeme zvykem" /str.42/. "Zvyk" je tu ve smyslu "návyk", nikoliv "zvyk tradice". "Zvyknout si", být ctnostný znamená podle Aristotela, že "to, co se musíme nejdříve naučit, jak to máme dělat, naučíme se tím, že to děláme." A je zajímavé, že Aristoteles vůbec nezkoumá, jak se ctnost stává zákonem. Ani z toho však nelze vyvodit onu "společenskou sankci", protože Aristoteles výslovně uvádí, že ctnosti "jsou v naší moci a jsou dobrovolné" /str.73/. Takže: poslouchat zákon neznamená být mravný, ale pouze nepřičít se mravnosti!

Korunou vši průkaznosti je pak sám citát. O.G. Drobnického, že motivem statečnosti je výhradně "pravé krásno". Je to sice plně v duchu Aristotelově, že "ctnost je sama pro sebe" a "sama o sobě krásná", ale zcela proti Drobnického "společenskému uznání". Kdyby se snad Drobnický chtěl hájit tím, že "krásno" je společenská hodnota, pak je to stejný logický kotrmalec /pro Aristotelovo pojetí/, jako když statečnost je "psychickou vlastností jednotlivce, a tudíž není vlastností jednotlivce".

Další nehorázností je tvrzení, že z toho, že ctnost je třeba vypěstovat, což Drobnickij podtrhuje, "Aristoteles si uvědomuje normativní charakter mravnosti /ctnosti/". Ale normativní charakter nemůže znamenat nic jiného, než že někdo někomu ukládá za povinnost být mravným, ať už je to Bůh, příroda, stát, rodina nebo člověk sám sobě. Aby tímto "normopánem" byla u Aristotela společnost - tedy přímá souvislost s předchozím bodem - k tomu opravdu nelze u Aristotela najít nic jiného, než že ctnost je třeba "vypěstovat" a že je "pravým krásnem"; přičemž už je pro Drobnického samozřejmostí, že pěstovat může jen společnost a stejně tak společnost určuje, co je krásné.

K vyvrácení těchto konstrukcí by už mohl stačit předchozí výklad, ale "Etika" je tak bohatá, že její lze ještě dále zpřesnit a zdůraznit. Aristoteles nezná termín "norma", ale pouze zákon ukládaný státem, což je druh normy. A zákon podle Aristotela není ničím jiným než "nejlepším prostředkem k donucení". Ctnosti /mravnosti/ nelze docílit zákonem. Ctnost jen "přiměřeně své podstatě vytváří sama ~~xxx~~ pro sebe činy, ze kterých vzniká, je v naší moci, je dobrovolná a působí tak, jak to předpisuje správný úsudek" /str.73/.

O.G. Drobnickij však ještě neskončil: sotvaže "zdůvodnil", že ctnost není pro Aristotela vlastnost jedince, ale společnosti, a že tudíž společnost přikazuje jedinci, aby byl mravný, hned v dalším odstavci vynáší Aristotela, že "geniálně postihl samu podstatu specifiky mravnosti" /str.47/ tím, že "morální činnost předpokládá nejen uskutečnění požadovaných činů, ale i uvědoměle motivovaný vztah k nim, nejen docílení výsledků, ale i splnění povinnosti, podřízení se všeobecnému principu nezávisle od konkrétních a účelných důvodů užitečnosti" /str. 47/.

Takže: nejprve pracně Aristotelovi vpašujeme vrcholnou společenskou užitečnost mravnosti a nakonec ho pochválíme za geniální abstrahování od veškeré užitečnosti!

Co si o tom myslet?

Nezbývá, než zašeptat tiše položenou otázku, zakončenou tím, co je v naší moci /třemi tečkami v závorce/: Když v celé společnosti je teorie mravnosti na chvostu všech zájmů ostatních, pak /.../?

Prózy sovětského spisovatele Viktora Astafjeva /nar.1924/ nepatří do společensky kritického, "usvědčujícího" proudu, jehož díla vyhledávají situace či alespoň volí metafory, poukazující k zdrojům, které omezují a podvazují svobodu člověka. A přece bývá jeho jméno vyslovováno v každé úvaze o osvobodivé, eticky působivé moci literatury. Astafjevovy nepřiliš rozlehlé novely a povídky se jen málo zaklínají vlastenectvím a láskou k vlasti, ale přitom vyzařuje z jejich emocionálně nosných slov a lyricky hutného slohu magická síla, kterou vládne pouze talent hluboce zakořeněný ve své zemi, v jejích dějinách a znepokojující se o její budoucnost. Týká se to nejen válečných témat /Moderní pastorále/, ale i autobiografických "románů v povídkách" Poslední pocta a zejména knihy zamyšlených povídek Její Veličenstvo ryba /Lidové nakl., přel.Vl.Michna, 1981, 300 str., vytištěno v SSSR!/. Její příběhy jsou zasazeny do širokých prostor severní Sibíře a neprostupné tajgy, přírodní živel tu však není autorovi příležitostí k dobrodružným, natož exotismem čpícím vyprávěnkám, jaké známe z knihy národního umělce Jana Kozáka Lovcem v tajze. Příroda je tu povýšena takřka na mýtickou mocnost, s níž je konfrontován člověk ne pouze jako lovec, rybář, zálesák, ale jako bytost s mravním posláním, jako ten, na koho byla vložena odpovědnost za život na této zemi.

Pro toho, kdo si z Astafjeva dosud nic nepřečetl /a spíš ještě pro toho, kdo si z něho nikdy nic nepřečte/, mohl bych snad typ těchto próz velmi volně přirovnat k lyrickým črtám Jaromíra Tomečka, kdyby ovšem na jedné straně nešlo o Jenisej a Sibiř a na druhé straně o Dyji a jižní Moravu. Rozdíl těchto dvou slovesně zpodoběných světů není ovšem dán ani tak jejich odlišnou rozlohou, vyplývá z protikladného charakteru obou spisovatelů: kde je u Tomečka sentiment, dojetí a vzpomínání, tam najdeme u Astafjeva silný cit, skutečnou bolest a průraznou myšlenku. Na londonovské klima pak upomene nejen sibiřsky draný sever, ale především psychologicky hluboký vhled do svérázných postav, vytvářejících si v odloučení od civilizace příkazy lidsky důstojného chování bez prinucující moci zákona.

Už ve válečných novelách /Pastýř a pastýřka/ se Astafjev projevil jako autor hledající soustředěně možnosti lidské sebezáchovy v okolnostech, vyvracejících samy základy lidskosti. Tehdy to byla válka, jež odlidšťovala člověka, dnes je to méně krutá, ale o to

nebezpečnější, plíživější hrůza etického vákuu. Bylo by totiž krátkozraké vidět v spisovatelově znepokojení nad stavem přírody jen obavy ekologické povahy. Astafjev klene oblouk od dneška k válce v odvážné myšlenkové analogii:

"...v pekle zákopů jsem něco viděl a vím, ach, jak dobře vím, co dělá s člověkem krev! Proto taky se bojím, když si lidi při střelbě začínají počínat bezohledně, i když je to jen střelba na zvěř, na ptáky, a jen tak mimochodem, jako pro zábavu prolévají krev. Nevědí, že jak se přestanou krve bát, přestanou ji horkou, živou mít v úctě, ani nezpozorují, jak překračují onu čáru, za níž končí člověk a z dalekých, jeskynní hrůzou naplněných časů vylézá a bez mrknutí hledí tlama pradávného divocha s nízkým čelem a vyceněnými tesáky" /str.131/.

Astafjev je působivý a eticky znepokojivý tím, že v devastaci přírody vidí souvislost s devastací duchovního řádu člověka a lidské společnosti. Jedno podmiňuje druhé a jedno je druhým podmíněno. Pustošit rodný kraj dokáže jen člověk s pustou duší, a pustota se mu do duše vplížila z života, jenž byl čímsi zpustošen. Rozbujelé pytláctví vidí proto autor Jejého Veličenstva ryby jako příznačný duchovní úpadek současného člověka - a ovšem i společnosti. Jak k tomu došlo?

"...před válkou takoví ,rytíři štěstěny" na Jeniseji skoro nebyli. Konzervárny ryb tehdy podpisovaly s místními i sezónními rybáři smlouvy, vyplácely jim zálohy, určovaly loviště, jednou týdně objížděly všechna loviště na rybářském člunu, přejímaly úlovky... A tyhle maličké party, složené často jenom z dvou chlapů, byly samy nejpřísnějším porybným na řece, protože chtěly nalovit víc ryb, splnit plán..." /str.66/.

Teď však proti pytláctví neexistuje tento přirozený, řekl bych ekonomický mechanismus ochrany proti nesmyslným nočním lovům, při nichž z chycených ryb až devět desetin je znehodnoceno, lekne. Našel se jiný mechanismus - bezpečnostní. Autor cituje z místních novin:

"Každý rok se zvyšuje počet lidí jenisejského pořičního dozoru. Jakmile ledy odplují, na Jenisej a jeho přítoky vyplouvá k dozorčí službě šedesát silných motorových lodí, čtrnáct motorových člunů, třicet pět motorových loďek a přes sto duralových loďek s motory. Celá flotila je v plné pohotovosti" /str.75/.

Není třeba hloubat, abychom pochopili: odlišnost těchto dvou mechanismů ochrany přírody je jen odrazem odlišnosti dvojího myšlení, dvojího postoje k občanovi a koneckonců dvojího způsobu řízení společnosti. Ten první počítá s občanem jako s bytostí odpovědnou, jež si svobodně řídí svůj společenský osud, druhý mechanismus vidí občana jako bytost nesvéprávnou, důvěry nehodnou, jež musí být ovládána a řízena zákazy, příkazy, omezeními.

Důsledkem je atmosféra všeobecné neodpovědnosti. Za láhev vodky se propůjčí hajný, šofér, polární letec či kdokoli z těch, kdo mají přírodu ochraňovat, k ochotné službě pytlákům, takže se pořádají honičky na vysílené soby a řeku ovládají mj. "tři zbojníci", co si v továrně nakradli materiál a postavili si rychlou loď, mají dokonce i zbraně a terorizují celé poříčí. V Narymsku objevil elektrikář na půdě soudního úředníka přes sto zabitých a k "vysmrádnutí" zavěšených labutí - jejich peří je prý teď velkou módou a jsou za ně pěkné peníze.

Nemusíme se dlouho dohadovat, kdo jsou z valné části ti odvážní budovatelé severu, neohrožení průzkumníci tajgy. Jeden osud za druhým, jak nám o nich autor vypráví, je poznamenán pobytem ve vězení či v tábře nucených prací, všude v Turuchanském a Evenském kraji jsou běžným jevem "propuštěné elementy", "arestanti". Jsou mezi nimi jistě četní zločinci, ale taky nešťastníci, které vyvrátila bezohlednost k osudu člověka:

"Kdosi potřeboval v třicátých letech přestěhovat lidi z Jerbogačonu do Turuchunsku a z Turuchunsku do Jerbugačonu... Do Turuchunsku dopadlo jenom několik rodin, ponurá řeka vory rozházela... Ještě třicet let poté, když mi přesídlenkyně o té strašné cestě do Turuchunsku vyprávěla, bázně se ohlížela a kloubem si vytírala oči..." /str.197/.

Kdosi potřeboval...Krutost rodí krutost, neúcta k člověku z něho vyhání duši a rubem bezmoci je necitelnost k ještě bezmocnějšímu - k přírodě. Obrazy živoření v těch sibiřských osadách, kde alkohol je jediným, zato vytrvalým útočištěm zoufalců, zní jako zkazky z pradávných časů. A v bich se jako ohlas gorkovské víry v nepokořitelnost člověka odvíjí příběh Akima, hrdiny, jenž prochází takřka všemi povídkami knihy, zpodoben v průběhu několika let, od dětství po mužný věk. Jeho matka rodila děti jedno po druhém jako kočka kořata a ponechávala je osudu, vždycky když přijela loď, "šla dělat děti" s námořníky, rybáři, lovci. Popelící se děcka se probíjela životem sama, sytila se, kde se dalo a vyrůstala jako vlčata. Akima vychovala vlastně rybářská parta a několik dobrých lidí mu vnuklo úctu k životu, což se pak projeví v jeho sebeobětavosti, s níž zachrání v tajze opuštěnou a nemocnou dívku /nejzrozsáhlejší povídka Sen o bílých horách/.

Astafjevův postoj k základním životním hodnotám je určen rozpadem někdejších utopických představ o automatické spásonosti a dobrodiní civilizačního pokroku, odvážných zásahů techniky do přirozeného prostředí. Iluzi o všestranném požehnání oněch vymožeností, jež přináší průmysl, nahradilo vědomí, že nejsme všemoc-

nými pány přírody, že dříve nerozumíme a snad nikdy neporozumíme jejímu nejhlubšímu tajemství, že za jeho narušení jsme trestáni a musíme za to tvrdě platit. Nejvíc to od člověka schytl Ural, proto spisovatel ani nechce podrobně mluvit

"o rezavých a mrtvých jezerech, rybnících, řekách, o mrtvé krašavici Čusové, o Kamské vodní nádrži, kde se země trápí už přes čtvrt století, protože se snaží vedle vody uchytit a stále se jí tu nedaří vytvořit břeh, drolí se a drolí" /str.196/.

Hle, konečně pravdivé slovo o tolik propagandou oslavované a dobrodiní kraji přinášející Kamské vodní nádrži! Nad touto situací dochází spisovatel k závěru:

"To jenom nám se zdá, že jsme přetvořili všechno, i tajgu. Ne, my jsme ji jen zranili, poškodili, pošlapali, zjizvili, ožehli ohněm... My si vtýloukáme do hlavy, že vládnem přírodě a že co si zamane, to s ní taky svedeme..." /str.49/.

Kde je ta nadutost nad plánovitou přeměnou zaostalých krajů v průmyslově vyspělá centra nového života, kde je pošetilá pýcha nad velkolepými plány na přetvoření přírody? Dnes zvolna ovládá myšlení lidí hluboká skepse, která tuší, ba už ví, že odstranění jednoho "zla" má vzápětí příchod zla jiného, že zlo se mstí, nabývá jiných podob a zavalí člověka novými starostmi.

Bylo by ovšem pošetilé nahradit jednu iluzi iluzí druhou, totiž pokusem o návrat do "starých zlatých časů" s petrolejkou místo elektrické lampy:

"Kdo bude co namítat proti potřebě, proti užitku miliónů, miliard kilowattů pro každého z nás? Pochopitelně nikdo! Ale kdy se naučíme nejen brát, brát - milióny, tuny, krychlové metry, kilowatty - ale i ~~hlubokěji~~ vracet, kdy se naučíme pečovat o svůj domov jako dobří hospodáři..." /tamtéž/.

Autor doslovu, sovětský kritik Felix Kuzněcov, správně označuje její Veličenstvo rybu za "otevřeně polemickou a zaujatou". Není to však polemičnost, fascinovaná ideologickým sporem, míří hloubším a základnějším otázkám bytí člověka: polemizuje s bezmyšlenkovitostí a bezstarostností, které se halí do krásných frází o neproblematickém a vždy a všude správném, plánovitém řízení, frází, které mají upokojit svědomí odpovědných a uchlácholit obavy prostých. Tato polemika je svým způsobem pokusem uplatnit umlčené veřejné mínění, pokusem obnovit právo celé společnosti mluvit do věcí, jež se jí týkají, nepřenechávat je pouze tzv. "odpovědným činitelům", ať už jde o odborníky či politiky. Celá kniha je namířena proti zbytnělé lhostejnosti, zplozené manipulací s lidmi a nedůvěrou k jejich schopnosti poradit si s vlastní svobodou.

Astafjevova životní filozofie se tedy dobrala přesvědčení, že příroda není prostě jen "prostředím", v němž dobře či špatně žijeme, ale že se v ní tají duchovní síla, upevňující mravní řád společnosti. Člověk, konfrontován s přírodou, vyjevuje podle jeho mínění svůj vnitřní svět, své vnitřní bohatství či bídu. Vnitřní svět člověka! Kdyby někdo provedl statistické šetření o frekvenci určitých slov v umělecky náročné sovětské próze, zjistil by patrně, že někdejší nadužívání slov odvozených od ideologických a politických pojmů, bylo teď vystřídáno četným výskytem slov "duše", nebo slov s ním spřízněných a jejich derivací. Tím se taky, mimochodem, liší od naší prózy, zejména tzv. mladé, která se z bezradnosti a ze strachu z nebezpečných myšlenek vrhla do proudu atraktivní dějovosti. Nížiny její duchovní úrovně si můžeme ověřit právě srovnáním Astafjevova pohledu na tajgu a její lidi s pohledem národního umělce J. Kozáka. Astafjev se dokonce nerozpakuje vkládat svým postavám do úst svérázné "modlitby", a před prahem smrti vyráží jeho hrdinka Ela "z úst spoutaných třeskutým mrazem" jediné slovo: "Bože, bože, bože!", protože "si nemohla vzpomenout nejen na modlitbu, dokonce ani na jedinou větu z kostela", kam chodila ovšem jen o svátcích a spíš jen z módního rozmaru moskevské mládeže.

A na závěr knihy, když konstatuje, jak se jeho rodná Sibiř změnila, jak všechno plyne a mění se, uchýlí se autor k jakési bibliické litanii:

"Tak bylo. Tak je. Tak bude, / Všechno má svůj čas a nadejde chvíle pro vše pod nebesy; / Čas rození i čas umírání; / Čas sázení i čas vykopávání toho, co bylo zasazeno; / Čas zabíjení i čas křísení; / Čas zboření i čas stavění; / Čas pláče i čas smíchu; / Čas smutku i čas tance; / Čas kameny rozmetat i čas kameny sbírat; / Čas objímání i čas vyhýbání se objetím; / Čas nalézání i čas ztrácení; / Čas trhání i čas sešívání; / Čas mlčení i čas mluvení; / Čas milování i čas nenávidění; / Čas boje i čas pokoje. / Tak co vlastně hledám? Nač se trápím? Proč? Zač? Neznám odpověď."

Ve 20. letech užívala naše avantgarda přečasto obraznosti, čerpané z biblických příběhů. Byla to svým způsobem sublimace představ o socialismu jako uskutečnění křesťanských ideálů dobra a sociální spravedlnosti. Nyní se takovou obrazností stále víc sytí nová sovětská próza. Není to rovněž – snad takřka podvědomý – výraz potřeby popřít všeobecnou posedlost militantními ideologiemi a najít duchovní oporu v nějaké formě křesťanské zvěsti pokory a lásky?

Astafjev tedy nezná odpověď na otázku, proč se trápí, když všechno jde svým během od věků do věků, když se střídají časy milování

a nenávidění. Nezná tuto odpověď, ví však zajisté, že muka odpovědnosti, muka věčně znepokojeného svědomí spisovatele jsou nezbytná pro mravní zdraví každého národa. Ten neklid v tvůrci je zárukou, že nikdy nezmlkne čistý hlas lidskosti, volající nás ke "konání dobra", hlas totožný s výzvou i výstrahou, jež vycházejí z dějin i z budoucna, z přírody i ze společnosti.

Kdy zazní tento hlas, kdysi v ní tak silný, znovu také v české próze?

Milan Jungmann

KDE SE DOCHÁZÍ K ZÁVĚRU?

V časopise Věda a život, č.5, 1984 byl článek Jana Chloupka s nadpisem "Jazyková kultura a dnešek". Je neuvěřitelně špaňně napsaný, autorovo myšlení je zmatené a podezřelé. Několik citátů:

"V naší společnosti nestojí otázky jazyka a vyjadřování stranou zájmu veřejnosti..."

"Veřejnost má k pravopisu četné připomínky, ale v celku k němu zaujímá konzervativní postoje, nepřeje si, aby byl měněn - takový postoj je ostatně nejpohodlnější."

"Dosavadní pravidla českého pravopisu jsou velmi rozumná, ale přesto se někdy zdá, že příliš složitě odrážejí složitou společenskou situaci /např. při psaní vlastních názvů, zvláště víceslovných/. Nadto se pravopis jako produkt řady epoch řídí pochopitelně také určitými pravidly a zvyklostmi vyhovujícími spíše staršímu stavu - jejich překonávání odpovídá nezadržitelnému vývoji. Zásadní problém spočívá v dobrém úmyslu jazykovědců využít pravopisných úprav k racionalizaci psané podoby jazyka na jedné straně, a na druhé straně v jejich snaze jednak neantikvovat rozsáhlé kulturní dědictví českého písemnictví, jednak nestavět mimo pravopisné dění generaci uživatelů dosavadního pravopisu."

"Návrhy na racionalizační úpravu pravopisu připravila komise při Ústavu pro jazyk český ČSAV a předložila je /ve variantách/ k posouzení ministerstvu školství ČSR, Československé akademii věd a dalším kulturně politickým institucím. Po jejich vyjádření bude návrh úprav definitivně zpracován a předložen společenským orgánům ke schválení. Potom by následovala etapa zpracování nových pravopisných příruček..."

"Pokusme se aspoň stručně posoudit úroveň české jazykové kultury a příčiny dosažených úspěchů i neúspěchů... Nejsou snad ani tak důležité ony drobnosti nedopracované jazykovědou nebo vůbec vývojově nedokončené /např. z - s a kvantita ve výslovnosti přejatých slov/, spíše mi vadí namnoze zcela nepoučený a v praxi přehlíživý vztah nemála našich občanů k jazyku, křebaže někdy projevující se velmi rozhodně a tvrdohlavě v nezávazných diskusích o jazykové kultuře. Z hlediska společenského vědomí tkví příčina těchto nedostatků v tom, že pozornost společnosti nemůže být v této době soustředěna na jazyk, že máme daleko víc cílů a také nelehkou cestu k těmto cílům. Ale jazykověda jako celek nemůže zůstat, jak zní moderní termín, útlumovým oborem mezi společenskými vědami a péče o jazykovou kulturu nesmí zůstat, jak zní obrat pub-

licistický, ani zdaleka "popelkou". V tomto úsilí musí hledat jazyko-
věda své spojence mezi učiteli, ale také mezi politickými činiteli,
veřejnými funkcionáři, spisovateli, publicisty a vůbec mezi všemi ob-
čany, kteří se o češtinu zajímají a kteří jí vědomě užívají."

x

Soudruh
Ludvík Vaculík
Veletržní 21
170 00 Praha 7

V Praze dne 4.června 1984

Vážený soudruhu,

odpovídáme na Váš dopis, který nám postoupilo ministerstvo
kultury ČSR.

O možnostech zjednodušení českého pravopisu se uvažovalo ^{už} mnoho-
krát a uvažuje se i nyní. Iniciativa vzešla ze školství. Někteří
pracovníci ve školství se domnívají, že zjednodušení pravopisu by u-
snadnilo výuku v předmětu český jazyk. Zatím k žádnému rozhodnutí ne-
došlo a možná ani nedojde, proto jakékoli úvahy a dotazy o změnách
českého pravopisu jsou bezpředmětné. Informace, která se už objevi-
la v krajských novinách, byla předčasná a nepřesná. V Ústavu pro ja-
zyk český ČSAV se žádné změny pravopisu nepřipravují, třebaže se už
delší dobu ukazuje, že některé menší úpravy by byly potřebné, např.
v psaní velkých počátečních písmen.

S pozdravem

Československá akademie věd
ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ
oddělení jazykové kultury
Letenská 4, Praha 1 - tel.536432
dr. Jaroslav Kuchač, CSc.
ved. úseku jazyk. kultury
v zast. dr. A. Polívková

Vyřizuje dr. Sedláček

To si ešte dobre pamätám

Miroslav Kusý

Vždy keď prídu svokrovci z Krnče, niekam ich v Bratislave zavediem. Tentoraz som sa v novinách dočítal, že 20. mája, na jeden deň, bude Devín opäť prístupný verejnosti. Tak sme tam šli.

Nemal som to robiť. Doteraz sa z toho výletu neviem spamätať.

Už to ma mohlo trknúť, že starú prístupovú cestu na hrad po pri Dunaji a hradnom amfiteátri mi teraz už zakazovala použitie dopravná značka. Nebývala tam: dobre si pamätám, že tou cestou som vždy chodieval. Tak som šiel dookola cez dedinu, nervózny, aby som ešte našiel miesto na zaparkovanie.

Zbytočne som sa ponáhlal: celé to obrovské parkoviisko bolo prázdne. Časom tam prišlo pár autobusov z Čiech a zo štyri autá. To bolo všetko.

Naši ľudia si odvykli chodiť na Devín. Treba priznať, že administratívne opatrenia proti tomuto dlhodobému a masovému zvyku boli v danom prípade naprosto účinné.

Najprv ľuďom vzali formálne zámienky devínskych púťí. Zrušili cyrilometodejské oslavy, nechali upadnúť do zabudnutia štúrovskú tradíciu. Teraz som dokonca po hradných múroch márne hľadal aj pamätnú štúrovskú tabuľu, na ktorú si tiež ešte spomínam: obávam sa, že už zmizla aj tá.

Napriek tomu, na Devíne bolo vždy živo. Tak začali ľudia vytlačať z tradičných miest, na ktorých sa sústreďovali. Najprv im vzali celý ten výbežok zeme na sútoku Moravy s Dunajom. Ešte dlho po vojne sme sa tam chodili vo vytržení pozerieť, ako sa kalná a lenivá Morava vlieva do dravého (a vtedy ešte modrého) Dunaja. Potom prišla na rad Morava pod hradom, kde sme sa tak radi kúpavali. Pamätám si, že dokoča ešte aj po slávnom Víťazstve Pracujúceho Ľudu mohol tento ľud plávať do polovice ľoku Moravy, kadiaľ viedla pomyselná čiara hranice s Rakúskom. Keď ste sa k tej čiare príliš priblížili, písкали na vás pohraničníci (či čo to vtedy boli) a zahánali vás späť. Našinci komunikovali s Rakúšanmi cez vodu, pokrýkovali na seba, dorozumievali sa.

Kakoj chaos! Moravu nakoniec zatlačili spod hradného brala o kus ďalej, sputnali pobrežnou hrádzou a obohnali trojnásobným ostnatým drôtom. Zostalo tam po nej akési mŕtve rameno. Pamätám si dobre, že v tom som sa naposledy kúpil ešte v šesťdesiatom ôsmom: potom nám ho však zneprístupnili tiež. Priamo po okraji asfaltky,

pred obrovskou lúkou pri tomto ramene (a bývalom toku Moravy), kde sa Bratislavčania tak radi rozkladali na piknik, kde sa slnievali, kde bývalo od jari do jesene vždy živo a veselo, rozmiestnili výstražné tabule: "Vstup zakázaný! Hraničné pásmo".

A tak sa návštevníci Devína museli stiahnuť na vlastné hradné návršie, alebo do hradného amfiteátru z druhej strany - ako už nepočítam možnosť záhradnej reštaurácie pri parkovisku, alebo tej druhej pod amfiteátrom. Aj tak to ešte príležitostným výletníkom stálo za to, aby sem chodili v hojnom počte.

Rozložené hradné návršie s impozantnými kulisami trosiek dolného, stredného a horného hradu poskytovalo množstvo malebných zákutí, prekrásnych vyhlíadok na Dunaj a na jeho sútok s Moravou, na záhumčivé Hainburské vrchy za Dunajom a lužné lesy na rakúskej strane Moravy. A navyše bolo celé toto hradné návršie pokryté hustou hebkou trávou, do ktorej bolo slasť si ľahnúť. Dobré si pamätám, že toto všetko sa tu mohlo a že národ sa tu odjakživa do tejto trávy ukladal - počnúc osamelými milencami a končiac celými rodinnými klanmi.

Komu sa nechcelo liezť až tam hore, mohol si zájsť do hradného amfiteátru, vytesaného do strmej kotliny devínskeho brala priamo pod hradom. To prírodné javisko v ňom staval po vojne ešte môj otec a pri Devínskych slávnostiach som sa s ním chodil pozerat, ako na jeho javisku rečia štátnici a odohrávajú sa slávnostné predstavenia Libuše. Devínske slávnosti zrušili, amfiteáter spustol, ale - kupodivu - nič mu to neubralo na kráse. Skôr naopak: zarástol trnami, divokými ružami, ostricou, prísnu symetriu skalnatých stupňov amfiteátru narušili zosypy. Amfiteáter takto zintímel, splynul s okolím, pôsobil na človeka akoby tam bol odjakživa, akoby bol historickým súčasníkom dejinných udalostí, odohrávajúcich sa na hrade a pod ním. Dalo sa tam krásne posedieť, pokochať sa výhľadom na Dunaj, na pitoresknú strážnu vežu nad ním a na vysoko nad vašimi hlavami sa týčiace múry horného hradu.

Aj toto všetko je však už len minulosť: nakoniec nám vzali aj tento zvyšok Devína!

Postupovalo to celkom nenápadne. Po zatlačení a ohradení Moravy, po zabratí devínskej lúky pri Morave do hraničného pásma, prišlo na rad vlastné návršie hradu. Uzatvorili ho pre verejnosť, vraj z dôvodov rekonštrukčných prác a archeologického výskumu. Vtedy sa mi to zdal byť dôveryhodný argument, ale dnes mu už ani za mak neverím.

Lola to iba zámienka ako dostať národ z Devína a primäť ho, aby naň zabudol.

Až pri tejto svojej poslednej púti na Devín som si totiž všimol, že pohraničníci využili túto príležitosť na to, aby zabrali spodnú príjazdovú cestu k hradu, a to zrejme aj s amfiteátrom a s reštauráciou pod ním. Zo strany od Bratislavy som narazil na znčku "Prejazd zakázaný", z devínskej strany však dali do spodnej brány pri Morave závory s obligátnym "Vstup zakázaný! Hraničné pásmo". Keď som chcel včera svokrovcom ukázať amfiteáter s dielom môjho otca, narazili sme na tieto závory. Za nimi sa hrozivo týčila strážna veža na stračej nôžke a z nej si nás ďalekohľadom pozorne obzeral po zuby ozbrojený pohraničník. Tak sme radšej pokorne odťahli. Otec, tvoje javisko skončilo v zakázanej zemi, teraz na ňom možno drezírujú strážnych vlčiakov.

A ako to vyzeralo na hradnom návrší?

Keď nám ho včera na jeden deň sprístupnili, užasol som. Pri uzamknutej hradnej bráne si sprievodca odpočíta dvadsať kusov turistov, vpustí ich dnu a bránu opäť zamkne. Ostatní musia čakať na ďalšiu várku.

Toto na Devíne nikdy nebolo. Každému, kto tie miesta pozná, musí byť absurdná predstava organizovaného pohybu po devínskom hradnom návrší. Veď mi tam ani nemá čo ukazovať: bude ma vodiť po lúkach a po výhladoch, ukáže mi, kam si mám ľahnúť do trávy? Omyl! Nič také sa tam už nedá podnikáť: sprievodca vás vyvedie po hlavnom chodníku tých 150-200 metrov od hradnej brány po hradnú studňu, cestou vám vyloží všeobecné dejiny Slovanov na týchto miestach a oznámi vám, že je zakázané výjsť na horný hrad s vyhliaďkovou plošinou, že sa nesmie ísť k Bratislavskej bráne a k pohrebisku, pretože sa tam pokračuje vo vykopávkach a že vlastne vôbec neslobodno odbočovať z hlavného chodníka. O tom vás nakoniec presviedčajú aj dôrazné šípky na chodníku a kopa strážcov s páskami na ramenách popri ňom. Svokor sa na te^{siere strane} (pózeral so zodpovednosťou hospodára! keby tam pustili aspoň kravy, podotkol. Veď je to hriech, nechať to ležať ladom.

Nie, toto už nie je Devín mojej mladosti, výletné miesto Bratislavčanov, miesto slávnostného stretávania sa Slovákov, symbol slovanskej vzájomnosti. Stala sa z neho len akási paródia na Koništie.

Hľadal som, čo ich k tomu oprávňuje. Na vyhliaďkovej plošine horného hradu sa ktosi pohyboval. Ďalekohľadom som zistil, že je to

ozbrojený pohraničník. Tak teda horný hrad už zrejme zabrali tiež. Podarilo sa mi prekíznuť na staroslovanské pohrebisko. Na celej obrovskej ploche jeho okolia som našiel akési zanedbané rozpracované vykopávky tak vo veľkosti 10x20 metrov. To že by si nevedeli ustrážiť pred výletníkmi? Nazrel som aj do pietneho prístrešku nad otvorenými hrobmi našich slovanských prapredkov. Volakedy sme sa tam v zbožnej úcte chodili pozerat' na ich skrčenecké kostry. Dnes je pred ich hrobmi rozložený stôl so stoličkami. Na stole akési škatule, prázdne fľaše, poháre. Neverím, že by toho boli schopní profesionálni archeológovia, to musel byť niekto bez úcty k dejinám. Kto však má prístup na uzavretý a strážený Devín? K Bratislavskej bráne som sa už nedostal: prístup k nej strážili muži s páskami na rukávoch. Čo som však videl, sú ostnaté drôty, natiiahnuté hore po celom hradnom návrší nad amfiteátrom a ďalej smerom k Bratislavskej bráne. To všetko už zabrali tiež?

Ak to, čo som tu videl, bola predpremiéra budúceho "sprístupnenia" Devína širokej verejnosti, tak ho ani nemusía sprístupňovať vôbec. Načo je komu taký Devín?

Vlastne však vôbec neverím, že by ho - a to aj v takejto okypnenej podobe - chceli ešte niekedy národu natrvalo sprístupňovať. Všetko svedčí pre to, že čo už raz zabrali, nehodlajú národu vrátiť. Skôr naopak, budú pokračovať stále ďalej. Bratislavčania, ktorí chodia na Devínsku Kobylu, si už dávnejšie všimli, že aj tam sa už objavili predsunuté hliadky Pohraničnej stráže a akési zakázané vojenské územia. Postupne ich bude stále viac, budú obsadzovať stále viac bodov na jednotlivých miestach a zákutiach celého toho pretiahnutého kopca pozdĺž Moravy od Devína po Devínsku Novú Ves. Znechutia trampov, budú plašiť milencov, kontrolovať rodinné výlety a tak postupne národ zaženú aj odtiaľ. Tým sa okruh okolo Devína uzavrie, bezpečnostné opatrenia budú dokonané.

Nakoniec, predsa len, najbezpečnejšia krajina je krajina úplne bez ľudí, na širokých neustále obnovovaných pásmo rozoranej a na jemo uhrabanej zeme, kde sa dá prečítať každá stopa po živej bytosti počnúc vranou. A pre istotu sa tento rozoraný a uhrabaný pás zeme ešte oboženie nekonečným trojnásobným plotom z ostnatého drôtu, samostrelnými nástrahami, strážnymi vežami, gulometnými hniezdami, vličiakmi.

Moja posledná devínska púť mi pripomenula onen starý vtíp z päťdesiatych rokov: vrchol opatrnosti je, ak sa pri úteku do Rakúska

začneš plaziť už od bratislavského Stalinovho námestia. A vrcholný pech je, ak ťa pri ~~šom~~ úteku chytia už na tom námestí!

Zaiste, pre nich sme všetci potenciálni utečenci. Práve preto robia také opatrenia, aby sa každý podobný odvážlivec naozaj musel začať plaziť už tam . Až po Devín.

Ale ja si napriek tomu všetkému ešte stále dobre pamätám, že Devín voľakedy - a nebolo to ani tak dávno - patrilo národu. Celý: nielen ako strážený chodník od brány po studňu, ale aj s celým hradným návrším, aj s horným hradom, aj s Moravou a lúkou pri nej, aj s Dunajom pod ním, aj s Devínskou Kobylou.

A s tej pamäti mi to už žiadne pokračujúce zábery nevymažú.

21. mája 1984

169

I V NAŠICH KULTURNÍCH POMĚRECH

Lze při dobré vůli objevit něco pozitivního: co by za normálních okolností ve své exkluzivitě upoutalo pravděpodobně úzký okruh výtvarných teoretiků a sběratelů, vynořuje se dnes porážku, díky zálibám, vlivu a obratnosti místních nadšenců, na českém a moravském venkově. A najednou jsou zde zcela nečekané konfrontace a neuvěřitelná souznění, jako třeba setkání valtického zámku s obrázky Venduly Halounové. Fantastické potvory, které se objevují ve snech i na obrazech subtilní výtvarnice by se jistě našly i na zámecké fasádě a zcela určitě stojí, vytesané do kamene, pod valtickým stromovím.

O tom, co Vendula Halounová maluje, by se zatraceně dobře psalo- což by mi bylo, kdybych byl výtvarný teoretik, trochu podezřelé. Příbuzenství s literaturou je snad na první pohled opravdu až příliš těsné: ty obrázky mají vlastně svou "ich-hrdinku", mnohé z nich by bylo možné bez nesnází vyprávět nebo sepsat jako freudovské anamnézy nebo černé povídky, nechybí ani Josef K., často se objevují ohlasy antické mytologie. Netroufám si psát o možné astrologické symbolice, v tom se nevyznám. Když si však přečteme, že autorka vystudovala restaurátorskou školu a absolvovala stipendijní pobyt ve Francii, není už bezprostřední ovlivnění literaturou tak nesporné. Z restaurátorské zkušenosti jistě pochází suverénní technika uplatněná na miniaturní ploše, ale ovšemže i odtud se mohly vynořit všechny ty precizně vymalované příšerky a setkání s antikou a renesancí muselo být na italské cestě silným vizuálním zážitkem.

Teď by snad už bylo namístě pokusit se vypsát, co je na obrazech Venduly Halounové originálního, svého. Možná, že základním pocitem je tady občas trochu pobavený, někdy ale doslova vyděšený údiv nad paralelní existencí minulého a přítomného v lidské mysli i v lidském jednání, prolínání, ba zauzlení atavistických děsů s úzkostmi současného světa. Příšery, stvořené snovým podvědomím a fantazií mají zde v sobě i cosi potměšile komického, jsou to potvory ošklivé, ale vesměs neškodné, které může i útlá hrdinka, vyzbrojená lahvinkou myslivce, zvládnout s úsměvem Mony Lisy. Opravdový děs zavane z prázdných, bělostných, často studeně vykachličkovaných prostorů podzemních drah, záchodů a bludišť, kde se vždycky děje cosi nekalého, odporného, brutálního a kdosi neznámý to skrytě sleduje, ale nechává věcem volný a hrozný průběh. Tohleto odněkud všichni známe.

O světě rozhodují vlastně podřadní lidé. Všelijací lajdáci a nevychovaní způsobují nad námi všelijaké klídače; zloději a vrazi nám zařídili sbor četníků a detektivů; vládyčtivci, kteří by se neudrželi v úřadě z naší důvěry, uvalují na nás tajné policajty, udušáky a ředitele. A tak my, co nikdy ani neodhodíme na louce igelit, nesmíme si na místě, kam večer v krajině dojdeme, postavit stan. Neukradli jsme ani svíčku, a přesto všechny kostely nacházíme zamčené. Ani představou neútočíme na území či majetek jiného národa, a přece podstupujeme léta ponižujícího trápení v armádách; ale samozřejmě se ani nechceme nechat ovládnout a oloupit zlými sousedy, a přece si nesmíme vzít zbraň domů.

A všude proti nám zvedají ploty: železné, dřevěné, písemné. Volná chůze i volné jednání mají pořád méně místa. Je prý to následek přibývání lidí. Ale! Byl ochromen smysl pro odpovědnost bez dozoru, zkažena výchova vychovatelů, omráčeno obecné svědomí. Proto neúčinkují takové nástroje samosprávy, jako bylo veřejné mínění, dobrý zvyk, stud nebo váhání před hříchem. To kazí i povahu plotů: majíce chránit objekt před škůdci, často skrývají, jak se v objektu organizuje škoda.

Dověděl jsem se o starém lomu s jezírkem a jel se tam podívat. Na polní cestě stála tabule VSTUP ZAKÁZÁN. Podpis - žádný. Kdo a jakým právem? Tak to akorát ne! Kdyby tam bylo podepsáno ředitelství lomu, věděl bych, že ještě cosi lámou. Kdyby OÚNZ, poznal bych, že se o mne bojí. Lom spadal několika lahodnými plošinami do hloubky s půvabným jezírkem. Na protější straně jsem viděl několik standů a stožár s jakousi vlajkou. Na nejnižším skalním stupni několik lidí sledovalo dva žabí muže kroužící ve vodě kolem barevné bójky. Pochoopil jsem, že tu zrovna cvičí potapěči. Nevadí, přijdu jindy. Mé smíření zničil zas výsměch té tabule: Už to víš? Na výjimku a s organizací smí se všechno!

Jednou jsem šel na oběd k Černému koni ve Voštickovské ulici. Měli tam volno, ale ve dveřích nápis: Počkejte, prosím, vrchní vás uvede! Když se objevil, poukázal ke třem lidem, kteří zrovna scházeli za mnou po schodech, a pravil: "Usadím vás s těma pány." Ve mně se zvedl takový odpor, odpor až k RVHP. "Budou sedět sám u tamtoho stolu pro dva," řekl jsem a vešel. Já nechci - vysvětloval jsem pak v duchu, a provinile, tomu číšníkovi - já nechci poslouchat, o čem mluví ti tři páni, chci myslet na svou věc, na svou! Ta však byla už vytlačena věcí RVHP.

Konečně prý uzavřeli horské stezky v Tatrách. Smí se tam jen dva měsíce v roce a snad prý jen s průvodcem. Ochránci přírody si to počítají za vítězství, a zatím je to dovršení roztržky mezi člověkem a horami. Začala tím, že se v horách postavily pro podřadné lidi hotely, asfaltky a lanovky, a končí tím, že konečně smíme v horách sedět v hotelu. Hory mají být - to je přirozený horský řád! - otevřeny celý rok, zvláště za mrazů a plískanic, a to pěšky od úpatí; s možností udělat si v závětří na označených místech ohníček a postavit stan.

V Rožnově, jak známo, dělají televizory. Teď mají zavést výrobu barevných obrazovek, tím se otráví Bečva, proto hygienici, ochránci přírody, dokonce okresní národní výbor vznesli odpor až k české vládě. Ta rozhodla, a nikoho to nepřekvapí, takto: výnosná výroba se zavede hned, nevýnosná opatření na ochranu vody se dají do plánu. Kdo neví, co je prvnější, zda řeka či televizor, kdo se o tom potřebuje rozmyslet, ten je podřadný! Ono sice, hm, barevný televizor má i Jan Trefulka z Brna a Mes-haba z Čertoryjí; ale ti neznají technický problém, ten morální jim není svěřen, jsou jako my ostatní se svázanýma rukama vedeni do zkázy tohoto pěkného barevného světa.

Je to neštěstí, mít organizace a úřady na ochranu zdraví, přírody a stavebních památek, místo toho aby všude byli lidé, v jejichž každém rozhodování by úvaha o celku světa byla už zahrnuta. V roztržené odpovědnosti vždycky vyhrají lidé, jejichž myšlení je zkřiveno

obchodem a ziskem, opičením a módou, prestižním pudem a strachem o místo... Takoví třeba i přijmou pěkný zákon, ale budou z něho pak ukrajovali, kde to půjde. Rozhrňte dneska zeleň některé té tzv. chráněné krajinné oblasti či národního parku: co v ní najdete jak slimáky v trávě? Papaláše a lampasáky, kteří tu okolní zkázu organizují. Slyším-li slovo - já tu asociaci risknu - slyším-li slovo ochrana přírody, vrhám se do křoví a lámu si klacek!

Vedl jsem své přátele na brumovský hrad. Vyjda ze zatačky nad pivovarem, ostal jsem jak praštěný: podél rybníků železný parkový plot. Nemohl jsem to hned ani přijmout do zraku. Hráze rybníků vždy tu byly přiclouženy lesem, ale i jistou tabulkou: každý věděl, že z té vody pivovar vaří, přečtl si, že vstup na hráze je zakázán, vstoupil na hráz... ale smysl zákazu skoro každý ctil: nemočil do vody, nekoupal se v ní, nepustil do ní krávy. Bylo to jedno z lepších míst Brumova, cíl svátečních špacírů, kousek dávnější panské romantiky, jejímuž kouzlu byl vystaven rolník vedoucí tudy kravský potah i jeho žena pádící za ním s hráběmi a uzlem jídla sušit seno na Hlaváči. Dověděl jsem se, že tu byl nařízen dokonce třímetrový plot, se špicemi ven zahnutými a ostnatým drátem navrchu, ale národní výbor to usmlouval takto. A důvody plotu? Aby tam někdo například nehodil zdechlinu, aby si tu traktoristé například nemyli stroje... Tedy lidé nejnižšího druhu, jací jsou tu snad tři - nebo třicet? - právě zřídili pro tři tisíce ostatních další plot.

Být tak pánem na Brumově! Já bych to zařídil spravedlivěji i laciněji! Dal bych takové lidi přivléct na hrad a vysázel jim pětadvacet ran holí. Je to zastaralé? Tak bych si tu, ano, já bych si tu zřídil takový výzkumák: přiváděli by mi sem takové lidi z celého bývalého brumovského dominia a já bych zkoumal, kolik ran holí pomáhá.

